

ชุดโครงการ
การพัฒนาระบบสวัสดิการ
สำหรับคนจนและคนก้อยโอกาสในสังคมไทย

รายงานวิจัยกรณีศึกษา
กลุ่มนอกกำลังแรงงาน

ปัญหาชีวิตกลุ่มเด็กยากจนและก้อยโอกาส
ในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์

ณิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์
อุคน ไคลิน

หัวหน้าโครงการ

พีชรประเสริฐ

นักวิจัยหลัก

รศ.ดร.ชัชติยา กรรณสุต
จตุรงค์ บุญรัตนสุนทร

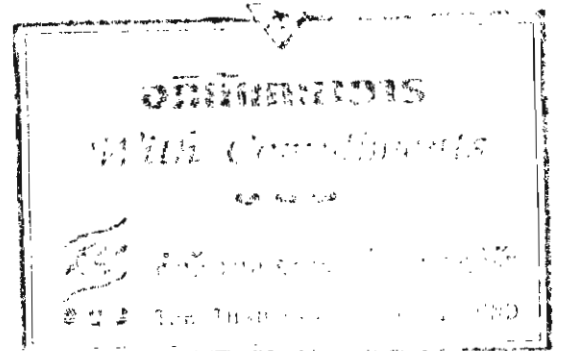
ภายใต้การสนับสนุนของ
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

รายงานวิจัยย่อยฉบับสมบูรณ์

ปัญหาชีวิตกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาส
ในชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์

ผู้วิจัย

ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์
อุดม โคสิน

สนับสนุนโดย

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

ชุดโครงการ การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย

ธันวาคม 2546

คำนำจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เห็นความสำคัญของปัญหาและแนวทางในการบรรเทาปัญหาของคนจนและคนด้อยโอกาสและการจัดสวัสดิการที่เหมาะสม จึงได้สนับสนุน “โครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย” ประกอบด้วยการศึกษาสถานภาพของคนจนและคนด้อยโอกาส 5 กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงาน กลุ่มอาชีพอิสระ กลุ่มคนนอกวัยทำงาน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส/กลุ่มเสี่ยงและผู้ประสบปัญหาทางสังคม ซึ่งได้วิเคราะห์และสังเคราะห์จากการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ 10,000 ราย และข้อมูลเชิงคุณภาพจากกรณีศึกษาจำนวน 110 กรณี และจัดทำข้อเสนอเชิงนโยบายในการจัดสวัสดิการที่เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มเป้าหมาย

ผลงานทั้งหมดที่ได้จากชุดโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้นำเสนอเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนจน ให้เห็นภาพที่เคลื่อนไหวของสภาพความเป็นอยู่ ความด้อยโอกาส ไร้ที่พึ่ง การเชื่อมโยงให้เห็นบริบทของความสัมพันธ์ระหว่างคนจนคนด้อยโอกาสกับชุมชน (มิติสังคม) ระบบการทำมาหากิน (มิติเศรษฐกิจ) และมีการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (มิติการเมือง) การให้ภาพเชิงประวัติศาสตร์ ที่ย้อนให้เห็นว่าเดิมวิถีชีวิตของเขาเป็นอย่างไร และต่อมาเกิดอะไรขึ้นที่เป็นจุดหักเหที่ทำให้วิถีชีวิตของเขาตลอดจนบริบทของเขาเปลี่ยนแปลงไป การวิเคราะห์ว่าผลกระทบที่เกิดจากเหตุการณ์นั้นๆ (เช่น การสร้างเขื่อน การตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรม การตัดถนนเข้ามาในพื้นที่ ฯลฯ) เกิดผลอย่างไรต่อวิถีการทำมาหากิน ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคม อำนาจต่อรอง คุณภาพชีวิตโดยรวม เพื่อชี้ให้เห็นการปรับตัวในมิติต่างๆ (เช่น การอพยพ การเปลี่ยนอาชีพ ฯลฯ) เมื่อเกิดเหตุการณ์ที่เป็นจุดหักเหแล้ว ทำไมคนบางกลุ่มปรับตัวและหลุดพ้นจากภาวะยากจนด้อยโอกาสได้ แต่ทำไมคนบางกลุ่มก้าวไม่พ้น ปัญหาของคนจนคนด้อยโอกาสทั้ง 5 กลุ่มเป้าหมายเหล่านี้ จะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาอย่างไร โครงการนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับระบบสวัสดิการที่เหมาะสม สวัสดิการที่คนจนต้องการ กลไกที่สามารถเข้าถึงปัญหาของกลุ่มคนเป้าหมายได้ ทั้งองค์กรชุมชน ครอบครัวยุทธศาสตร์ ฯลฯ ตลอดจนข้อเสนอเชิงนโยบายในการแก้ปัญหาความยากจนของสังคมไทย

สกว. หวังเป็นอย่างยิ่งว่าผลงานของชุดโครงการวิจัยนี้ จะทำให้แง่คิด มุมมองอีกด้านหนึ่งในการจัดสวัสดิการและแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจน ที่มองความเชื่อมโยงระหว่างมิติทางเศรษฐกิจกับมิติทางสังคม ซึ่งเป็นการเสริมเติมองค์ความรู้ในเรื่องความยากจนของประเทศไทย สกว. จึงหวังว่า ผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหลายจะสามารถนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปพิจารณาใช้ประโยชน์ในการดำเนินการ เพื่อกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์ และแนวทางในการแก้ไขปัญหาความยากจนได้อย่างรอบคอบรอบด้านต่อไป

(ศาสตราจารย์ ดร. ปิยะวัติ บุญ-หลง)

ผู้อำนวยการสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำของหัวหน้าโครงการ

โครงการการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ได้แบ่งรายงานออกเป็นสามระดับ ในระดับพื้นที่มีงานกรณีศึกษาต่างๆ 110 กรณี ในระดับภาพรวมของคนจนแต่ละกลุ่มมีรายงานหลัก 5 รายงาน และในระดับภาพรวมทั้งประเทศมีรายงานสรุปบทสังเคราะห์อีก 1 ฉบับ

ถ้าเปรียบรายงานฉบับสรุปสังเคราะห์ภาพรวมเหมือนป่าใหญ่ รายงานหลัก 5 รายงานก็เปรียบเสมือนส่วนของป่าหรือเขตของป่า 5 เขต ส่วนรายงานกรณีศึกษาก็เปรียบเสมือนไม้แต่ละพันธุ์หรือแต่ละต้น

งานกรณีศึกษาจึงแสดงให้เห็นภาพชีวิตจริงของคนจนในแต่ละประเภท ที่สะท้อนออกมาผ่านสายตาผ่านการสังเกตการณ์ ผ่านการมีส่วนร่วม ของนักวิจัยกรณีศึกษา

งานกรณีศึกษาปรากฏให้เห็นสีสันและความเป็นจริงของรูปธรรมของชีวิตคนจนที่มีความหลากหลายและซับซ้อน แต่ละเรื่องแต่ละกรณีเปรียบประดุจแต่ละฉากแต่ละตอนของละครชีวิต ละครชีวิตที่เขียนบทด้วยกลไกและโครงสร้างทางสังคมทุนนิยม สร้างให้คนจนเล่นบทที่น่ารังเกียจของสังคมทุนนิยม

ปราชญ์ของทุนนิยมจึงมีคำกล่าวว่า “คนจนมักจะตกเป็นเหยื่อของคนจนเสมอ” ใช่สิ! ถ้าคนจนจะมองหาเหยื่อ ก็มีแต่คนจนด้วยกันเท่านั้นที่จะเป็นเหยื่อได้ ส่วนคนรายนั้น ล้วนมีเงิน มีอำนาจ มีความสามารถ มีอาวุธและบริวาร ที่จะป้องกันตนเอง ยากที่จะตกเป็นเหยื่อของคนจน แต่ถ้าพิจารณาให้ไกลไปกว่าคำกล่าวนี้อาตัม สมิธ นักปรัชญาเศรษฐศาสตร์ทุนนิยมก็กล่าวว่า คนในสังคมทุนนิยมจะรวยจะจนก็ขึ้นอยู่กับปริมาณแรงงานที่เขาควบคุมได้หรือซื้อหามาได้ เพราะฉะนั้น คนจนผู้ขายแรงงานก็คือเหยื่อของระบบที่คนรายนำไปใช้สร้างความร่ำรวยให้ตนเอง ดังนั้น คนจนจึงตกเป็นเหยื่อของคนรวยมากกว่าตกเป็นเหยื่อของคนจนด้วยกัน

กรณีศึกษาต่างๆได้สะท้อนให้เห็นว่า คนจนกลุ่มใดที่ยากจน ด้วยสาเหตุของท่าทีต่อชีวิต สาเหตุจากการขาดปัจจัยการผลิต หรือสาเหตุจากความสัมพันธ์ที่เลื่อมล้ำ ภายใต้โครงสร้างของทุนนิยม

ในสังคมทุนนิยมที่คนชนชั้นบนกุมอำนาจรัฐอย่างเหนียวแน่น ยังไม่เคยเห็นกรณีประเทศใดที่สามารถลดความเหลื่อมล้ำได้อย่างมีนัยสำคัญ แต่ในประเทศทุนนิยมที่อำนาจรัฐถูกจัดสรรปันส่วนให้คนชั้นกลางและคนชั้นล่างมีส่วนร่วมในอำนาจรัฐ ประเทศนั้นก็จะสามารถลดความเหลื่อมล้ำลงได้อย่างมีนัยสำคัญ

ปัญหาความยากจนจึงไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่เพียงเรื่องรายได้ แต่มันมีปริมณฑลกว้างไกลไปถึง สิทธิและโอกาส อำนาจ และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ด้วย ประวัติศาสตร์สังคมจากทุกประเทศยืนยันในความจริงว่า คนจนไม่เคยลดความยากจนลงได้โดยปราศจากการต่อสู้ ไม่ว่าจะเป็นการต่อสู้กับตัวเองและต่อสู้กับกลุ่มคนและชนชั้นที่ได้เปรียบและเอารัดเอาเปรียบ

ตำนานการต่อสู้ดิ้นรนของคนจนไทยมีประวัติมายาวนาน หลายยุคหลายสมัย และเพื่ออนาคตที่ดีกว่า คนจนทั้งหลายมีแต่จะต้องต่อสู้ต่อไป เพื่อความเป็นไทและปากท้องของคนจนเอง

ในฐานะหัวหน้าโครงการ ผมขอขอบคุณนักวิจัยรุ่นใหม่ที่เป็นนักวิจัยกรณีศึกษาทุกท่าน ท่านทุกคนได้ปฏิบัติภารกิจเรื่องคนจนอย่างดียิ่ง ท่านคือผู้ถือคอมฉายที่สอดส่องให้เห็นคนจนในหีบในซอก ที่ก่อนหน้านี้ใครๆมักจะมองไม่เห็น ขอให้ทุกท่านจงเป็นมิตรที่ดีของคนจนและปรารถนาดีต่อคนจนตลอดไป

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ
หัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

การศึกษาการพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ครั้งนี้ เป็นกรณีศึกษาหนึ่งในโครงการ การพัฒนากระบวนการสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ภายใต้การสนับสนุนของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

เนื้อหาในรายงานการศึกษานี้ แบ่งออกเป็น 4 บท ดังนี้

บทที่ 1 บทนำ ประกอบด้วย สภาพทั่วไป ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นศึกษา วัตถุประสงค์การศึกษา ขอบเขตการศึกษา วิธีการศึกษา และผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบด้วย สถานการณ์ปัญหาเด็กในภาคอีสาน แนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคม ความหมาย ลักษณะและหน้าที่ของชุมชน และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

บทที่ 3 ผลการศึกษา ประกอบด้วย ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองบัว ระบบสวัสดิการที่มีอยู่ สภาพชีวิตและความยากลำบากของเด็กในชุมชน และ สภาพปัญหาและความต้องการของเด็กในชุมชนหนองบัว

บทที่ 4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ประกอบด้วย ภูมิหลังในการศึกษา สรุปและอภิปรายที่ได้จากการศึกษา และข้อเสนอแนะจากการศึกษา

นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำผลการประชุมกลุ่มเด็กในชุมชนหนองบัว ในวันที่ 17 ก.พ. 2545 ซึ่งเป็นข้อมูลดิบที่นำมาวิเคราะห์ผลในรายงานการศึกษา ให้ผู้อ่านได้ทราบถึงข้อมูลดิบที่ได้จากการเก็บข้อมูล

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้สำเร็จลงได้ด้วยการให้โอกาส จากคณาจารย์ นักวิจัยหลักในโครงการฯ และผู้ประสานงานการวิจัยในกลุ่มกรณีศึกษา รวมถึงการให้คำปรึกษาจาก พี่ น้องที่มีประสบการณ์ ในการทำงานตลอดจน ความร่วมมือในการประสานงานกับคณะกรรมการชุมชนหนองบัว ที่ประสานงานระหว่างกลุ่มเป้าหมาย และผู้วิจัยเป็นอย่างดี ที่สำคัญกลุ่มเด็กในชุมชนหนองบัว ที่ให้ข้อมูลด้วยความกระตือรือร้น และทุกส่วน ที่ไม่ได้กล่าวถึง ผู้วิจัยขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

สุดท้าย ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า รายงานการศึกษานี้ จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาระบบ สวัสดิการสำหรับคนจน และคนด้อยโอกาส เพื่อบรรเทาปัญหาความยากลำบาก และเป็นแนวทางในการทำงาน ประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากรายงานการศึกษา ไม่น่ามากนักน้อยนี้ ผู้วิจัยขอยกให้เป็นคุณประการของ กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมา

ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์

อุดม โคสิน

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพชีวิต สาเหตุสำคัญของปัญหาชีวิต และรูปแบบในการแก้ไขปัญหา ของกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง รวมทั้งการช่วยเหลือกันเองของชุมชน บทบาทขององค์กรพัฒนาเอกชนและภาคเอกชนอื่นๆ รวมทั้งการเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส และรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล ได้ผลการวิจัยว่า

ชุมชนหนองบัวเป็นชุมชนแออัดชุมชนหนึ่งในจังหวัดสุรินทร์ ระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นที่ดินราชพัสดุ ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่มีทะเบียนบ้าน จึงเป็นปัญหาในด้านความมั่นคงด้านที่อยู่อาศัย และมีฐานะยากจน ประกอบอาชีพที่ถูกดูถูกจากสังคม มีสภาพสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ไม่ถูกสุขลักษณะ และเป็นที่ระบายเศษน้ำเสีย และเศษอาหารจากร้านอาหารในย่านบันเทิง เนื่องจากเป็นชุมชนแออัดหลังย่านบันเทิงของจังหวัด

ระบบการบริการสังคม พบว่า ด้านการศึกษา เด็กในชุมชนส่วนใหญ่มีโอกาสได้เรียนชั้นประถมศึกษา ในโรงเรียนของรัฐที่อยู่ใกล้ชุมชน ส่วนใหญ่มีโอกาสได้เรียนถึงระดับมัธยมต้น เนื่องจากมีปัญหาการเงิน ด้านการสาธารณสุข ในชุมชนมีศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน มีบริการฉีดพ่นยาป้องกันยุงลายโดยเทศบาลเมือง ส่วนการรักษาพยาบาลนั้น คนในชุมชนได้รับบัตร 30 บาทรักษาทุกโรค เข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลทั้งรัฐและเอกชนในจังหวัด ด้านการบริการที่อยู่อาศัย ยังไม่มีการบริการที่อยู่อาศัย ชุมชนจึงไม่มีเลขที่บ้านและไม่มีการจัดสภาพแวดล้อมให้ถูกสุขลักษณะ

ระบบการสังคมสงเคราะห์ พบว่า เด็กในชุมชนได้รับทุนยากจนสำหรับการศึกษบ้าง เป็นทุนประจำปี บางปีได้รับแจกเสื้อผ้า ในชุมชนมีการให้ทุนยืมชีพสำหรับเด็กที่กำลังลำบากเนื่องจากพ่อแม่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์

ด้านการประเมินตนเอง พบว่า เด็กในชุมชนจึงมองเห็นชีวิตของตนเองเป็นคนชั้นล่างของสังคม ให้ความหมายในการมีชีวิตอยู่เพื่อตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ผู้ปกครอง ด้วยความคาดหวังที่ต้องการเรียนให้จบในระดับสูง ประกอบอาชีพที่มั่นคง เพื่อปลดปล่อยวิถีชีวิตและความลำบากของตนเองและพ่อแม่ ดังนั้นเด็กในชุมชนจึงมีอิทธิพลต่อผู้ปกครองในลักษณะเป็นความคาดหวังของพ่อแม่ ส่วนเรื่องอำนาจต่อรองนั้น เด็กรู้สึกว่ามันเองไม่มีอำนาจต่อรองและยังไม่มีกรรวมกลุ่มเพื่อต่อรอง เพราะคิดว่าตนยังเด็กอยู่ การปฏิบัติตามคำสั่งเป็นหน้าที่ของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นอำนาจรัฐหรืออำนาจของผู้ปกครอง

เมื่อวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก พบว่า ความยากจน การไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง เป็นพื้นฐานของความทุกข์ยาก ส่งผลให้ไม่มีทุนในการศึกษาในระดับสูง ขาดโอกาสทางการศึกษา ไม่มีทุนในการประกอบอาชีพ จึงไม่มีโอกาสที่จะมีอาชีพที่มั่นคงและรายได้ที่สูง จึงทำให้ยากจน ขาดโอกาสในการเข้าถึง หรือแม้กระทั่งการรับรู้บริการต่างๆจากรัฐ

ข้อเสนอแนะระดับนโยบายคือ รัฐควรจัดสรรที่ดินสำหรับอยู่อาศัยอย่างเป็นธรรม อันจะเป็นการรองรับและคลี่คลายปัญหาชุมชนแออัด และควรรับรองอาชีพทางเลือกให้อยู่ในแบบจำลองการพัฒนาประเทศ อีกทั้งควรรับรองการศึกษาจากสถานประกอบการต่างๆ เช่น คณะลิเกเป็นมาตรฐานการศึกษาที่มีคุณวุฒิ ส่วนข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการคือ หน่วยงานท้องถิ่นควรมีการจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชนแออัดให้เหมาะสม

ต่อการดำรงชีวิตของเด็กเยาวชน มีสนามเด็กเล่น สถานที่นันทนาการ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อสถานที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน หน่วยงานระดับจังหวัดควรควบคุมการปล่อยของเสียจากแหล่งบันเทิงและควรมีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในชุมชน

สารบัญ

คำนำสกว.

คำนำหัวหน้าโครงการ

คำนำผู้เขียน

บทคัดย่อ

สารบัญ

หน้า

บทที่ 1 บทนำ

1.1 สภาพทั่วไป	1
1.2 ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นศึกษา	4
1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา	4
1.4 ขอบเขตการศึกษา	5
1.5 วิธีการศึกษา	6
1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ	8

บทที่ 2 แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กในภาคอีสาน	9
2.2 แนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคม	17
2.3 ความหมาย ลักษณะและหน้าที่ของชุมชน	20
2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	23

บทที่ 3 ผลการศึกษา

3.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองบัว	28
3.2 ระบบสวัสดิการที่มีอยู่	31
3.3 สภาพชีวิตและความยากลำบากของเด็กในชุมชน	33
3.4 สภาพปัญหาและความต้องการ	39

บทที่ 4 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 ภูมิหลัง	41
4.2 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา	42
4.3 ข้อเสนอแนะ	46

สารบัญ(ต่อ)

บรรณานุกรม	48
ภาคผนวก	51

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างประชากรด้านอายุและเพศ	29
ตารางที่ 2 แสดงระบบสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชน	33
ตารางที่ 3 แสดงสภาพชีวิตและความยากลำบาก	36

บทที่ 1

บทนำ

1.1 สภาพทั่วไป

สาเหตุหลักของปัญหาเด็กในพื้นที่ภาคอีสานเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระแสสื่อ การเลี้ยงดูของครอบครัว และอื่น ๆ ปัญหาต่าง ๆ ส่งผลกระทบโดยตรงไปยังกลุ่มเด็กในภาคอีสาน โดยเฉพาะกลุ่มเด็กในชุมชนเมืองซึ่ง ปัญหาทางเศรษฐกิจและกระแสสื่อในปัจจุบันส่งผลให้ปัญหาทวีความรุนแรงมากขึ้น และกระจายไปทั่วทุกจังหวัดในภาคอีสาน

จังหวัดสุรินทร์ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ระหว่างเส้นแวงที่ 103 องศา และ 105 องศาตะวันออก และอยู่ในระหว่างเส้นรุ้งที่ 15 องศา และ 16 องศาเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดยทางรถไฟประมาณ 420 กิโลเมตร และ โดยทางรถยนต์ประมาณ 450 กิโลเมตร และมีอาณาเขต ดังนี้ (ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล , บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์ , สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ ,2542)

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดร้อยเอ็ดและจังหวัดมหาสารคาม

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษ

ทิศใต้ ติดต่อกับประเทศกัมพูชา

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดบุรีรัมย์

มีเนื้อที่ประมาณ 8,124.056 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 5,077,535 ไร่ เท่ากับร้อยละ 4.8 ของพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไป ซึ่งมีลักษณะเป็นป่าทึบและภูเขาสลับซับซ้อนมากมายหลายลูก ตามแนวบริเวณซึ่งติดต่อกับประเทศกัมพูชา ถัดจากบริเวณภูเขาจะเป็นที่ราบสูงลุ่ม ๆ ดอน ๆ ลักษณะลูกคลื่นลอนลาด บริเวณตอนกลางของจังหวัดจะเป็นที่ราบลุ่มเป็นส่วนใหญ่ มีที่ราบสูงอยู่บางตอน ด้านเหนือของจังหวัดเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำมูลไหลผ่าน (ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล อ้างแล้ว)

พิจารณาจากการให้บริการทางเศรษฐกิจและสังคม สามารถจัดลำดับความเป็นศูนย์กลางของชุมชนในจังหวัดสุรินทร์ ดังนี้ (แผนปฏิบัติการและจัดลำดับความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมจังหวัดสุรินทร์ , 2539)

1) ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 1 ของจังหวัด คือ เทศบาลเมืองสุรินทร์เป็นที่ตั้งของหน่วยราชการระดับจังหวัด เป็นศูนย์กลางพาณิชย์กรรม ศูนย์กลางการบริการทางเศรษฐกิจและสังคม ศูนย์กลางการซื้อขายผลผลิตทางการเกษตรของจังหวัดสุรินทร์เอง และจังหวัดใกล้เคียง โดยมีฐานะเป็นชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 2 ของภาค

2) ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 2 มี 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนสุขาภิบาลกึ่งแอน และ สุขาภิบาล ระแวงเป็นศูนย์กลางระดับจังหวัด ศูนย์กลางพาณิชย์ระดับท้องถิ่น ศูนย์กลางการบริการเกี่ยวกับการเกษตรให้แก่พื้นที่ส่วนใหญ่บริเวณตอนกลาง และตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัด

3) ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 3 มี 4 ชุมชน ได้แก่ สุขาภิบาลท่าตูม สุขาภิบาลจอมพระ สุขาภิบาลรัตนบุรี และ สุขาภิบาลสังขะ เป็นศูนย์กลางชุมชนระดับอำเภอ ให้บริการแก่พื้นที่ที่ชุมชนตั้งอยู่ และ อำเภอใกล้เคียง

4) ชุมชนศูนย์กลางลำดับที่ 4 มี 7 ชุมชน ได้แก่ สุขาภิบาลชุมพลบุรี สุขาภิบาลสนม สุขาภิบาลลำโรงทาน สุขาภิบาลเมืองที่ สุขาภิบาลบัวเขต สุขาภิบาลนิคมประสาธ และ สุขาภิบาลลำดวนสุรพินทร์ เป็นศูนย์กลางชุมชนระดับอำเภอ ให้บริการภายในอำเภอและชนบทใกล้เคียง

เศรษฐกิจของจังหวัดขึ้นอยู่กับภาคการเกษตรกรรมเป็นหลักร้อยละ 80 ของรายได้จังหวัด เกิดจากผลผลิตด้านการเกษตร ส่วนที่เหลือเกิดจากผลผลิตด้านอุตสาหกรรม การค้าขาย และอื่น ๆ สินค้าที่ทำรายได้หลักให้แก่จังหวัดได้แก่ ข้าว ปอแก้ว และมันสำปะหลัง ส่งผลให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมการเกษตร คือ โรงสีข้าว โรงอัดปอ โรงงานทำมันเส้นและมันเม็ด รายได้ที่เกิดขึ้นจากสินค้าหลักดังกล่าว กลับไหลออกไปสู่จังหวัดอื่น ในรูปของการซื้อสินค้าอุปโภค บริโภค ที่จังหวัดไม่สามารถผลิตได้เพียงพอับความต้องการ เช่นวัสดุก่อสร้าง สินค้าเครื่องอุปโภคบริโภคในครัวเรือน อาหาร และพืชผัก ต่าง ๆ

ด้านการเกษตรกรรม พื้นที่ทำการเกษตรของจังหวัดสุรินทร์ มีทั้งหมดประมาณ 3,631,421 ไร่ หรือร้อยละ 66.14 ของพื้นที่จังหวัด มีพื้นที่ในเขตชลประทานประมาณ 236,667 ไร่ หรือร้อยละ 7.26 และพื้นที่นอกเขตชลประทานประมาณ 3,367,734 ไร่ จำนวนครัวเรือนที่ประกอบอาชีพเกษตรมี 161,986 ครัวเรือน และจำนวนเกษตรกรมี 830,721 คน

ลักษณะการปลูกพืชในจังหวัดสุรินทร์ พื้นที่ส่วนใหญ่จะใช้ในการทำนา คิดเป็นร้อยละ 86 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด พืชไร่มีการปลูกประปราย ได้แก่ มันสำปะหลัง ถั่วลิสง ปอแก้ว ละหุ่ง อ้อยโรงงาน และอื่นๆ คิดเป็นร้อยละ 6 ของพื้นที่ทำการเกษตรทั้งหมด ส่วนพื้นที่ที่ใช้ในการปลูกพืช จะเร็วหรือช้าขึ้นอยู่กับสภาพการเปลี่ยนแปลงของฤดูกาลผลิตในแต่ละปี สำหรับการปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น ได้แก่ มะม่วง หม่อน มะพร้าว และหมาก เกษตรกรจะปลูกไว้เป็นสวนหลังบ้านตามท้องไร่และปลูกเป็นสวนเพื่อการค้าไม่มากนัก พื้นที่ประมาณ 30,574 ไร่ ซึ่งได้ผลผลิตและขายได้แล้วประมาณ 18,961 ไร่

การปศุสัตว์และการประมง เกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ส่วนใหญ่ เลี้ยงสัตว์ประเภทโค กระบือ สุกร เป็ดและไก่ สำหรับการเลี้ยงสัตว์ชนิดอื่นๆ เช่น แพะ แกะ ไก่วง น่าน หรืออื่น ๆ มีการเลี้ยงกันน้อยมาก การเลี้ยงสัตว์ของเกษตรกรในจังหวัดสุรินทร์ ส่วนมากแล้วจะเลี้ยงเป็นอาชีพเสริม และเลี้ยงไว้ใช้งานเกือบทุกครัวเรือน โดยการเลี้ยงสัตว์หลายชนิดรวมกันไว้ในบริเวณบ้านหรือใต้ถุนบ้าน ซึ่งจะจ้างแรงงานคนในครอบครัวดูแลสัตว์ ไม่มีการจ้างแรงงาน เนื่องจากปริมาณสัตว์เลี้ยงมีน้อยจึงไม่มีการนำเอาเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ จะใช้วิธีการเลี้ยงแบบดั้งเดิมเป็นส่วนมาก

อุตสาหกรรม จังหวัดสุรินทร์มีโรงงานอุตสาหกรรมทั้งสิ้น 3,480 โรง โดยแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

โรงงานประเภทที่ 1 ได้แก่ โรงงานประเภท ชนิด ขนาดที่สามารถประกอบกิจการโรงงานได้ทันที ตามความประสงค์ของเจ้าของผู้ประกอบการ มีจำนวน 2,978 โรง

โรงงานประเภทที่ 2 ได้แก่ โรงงานประเภท ชนิด ขนาดที่เมื่อประกอบกิจการจะต้องแจ้งให้ผู้อนุญาตทราบก่อน มีจำนวน 176 โรง

โรงงานประเภทที่ 3 ได้แก่ โรงงานประเภท ชนิด และขนาดที่การตั้งโรงงานจะต้องได้รับอนุญาตก่อนจึงจะดำเนินการได้ มีจำนวน 326 โรง

การประกอบกิจการอุตสาหกรรมที่สำคัญ ๆ ของจังหวัด คือ การสีข้าว มีจำนวนโรงสีข้าว 54 โรง (ไม่รวมโรงงานประเภทที่ 1) เงินลงทุน 401,887,309 บาท จ้างแรงงานคนจำนวน 482 คน รองลงมา คือ การไม่ บด ย่อยหิน มีจำนวนโรงไม่ 15 โรง เงินลงทุน 656,743,000 บาท จ้างแรงงานคนจำนวน 414 คน

การพาณิชย์ ศูนย์กลางธุรกิจซึ่งเป็นแหล่งการพาณิชย์และบริการของจังหวัดสุรินทร์ อยู่ที่อำเภอเมือง ในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ ซึ่งประชากรอาศัยอยู่อย่างหนาแน่น มีสถานประกอบการด้านธุรกิจต่างๆ หลายประเภท ได้แก่ สถาบันการเงิน ธนาคารพาณิชย์ โรงแรมขนาดใหญ่ ร้านค้าขายส่ง-ปลีกสินค้าอุปโภคบริโภค และสินค้าอุตสาหกรรม สถานบันเทิง ภัตตาคารและร้านอาหาร นอกจากนี้ในพื้นที่เขตอำเภอเมืองยังมีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่มากที่สุดในจังหวัดด้วย

การบริการ สถานบริการที่สำคัญของจังหวัดอยู่ในเขตเทศบาลเมืองสุรินทร์ โดยมีสถานบริการประเภทโรงแรม ร้านอาหาร สถานบันเทิง การขนส่งผู้โดยสารและสินค้า

สังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดมีความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นชุมชนเก่าแก่แห่งหนึ่งในภาคอีสาน ประชากรที่อาศัยอยู่ในจังหวัด ร้อยละ 92 อยู่ในเขตชนบท ที่เหลือ ร้อยละ 18 อาศัยอยู่ในเขตเมือง มีวัฒนธรรมทางภาษาพื้นเมือง 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองเขมร มีประมาณร้อยละ 70 กลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองลาว มีประมาณร้อยละ 20 และกลุ่มที่พูดภาษาพื้นเมืองส่วย หรือ กวย มีประมาณร้อยละ 10 ภาษาไทยเป็นภาษาราชการที่ใช้ในการติดต่อสื่อสาร โดยภาษาพื้นเมืองเป็นภาษาที่พูดสื่อสารภายในกลุ่มเดียวกันเท่านั้น" (สำนักงานจังหวัดสุรินทร์ , 2534 : 5)

ชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ หนึ่งที่มีปัญหาด้านเด็ก จำแนกเป็นกลุ่มปัญหา ได้แก่ เด็กยากจน เด็กเร่ร่อน เด็กถูกทอดทิ้ง เด็กพิการ เด็กติดยาเสพติด เด็กขายบริการทางเพศ เด็กติดเชื้อ HIV ปัญหาดังกล่าว ในปัจจุบันยังไม่ได้รับการแก้ไข เพื่อให้ปัญหาลดคลายลง เท่าที่ควร นับวันปัญหาจะมีความรุนแรงมากขึ้น โดยเฉพาะในยุคสมัย โลกไร้พรมแดน เป็นเสมือนตัวเร่งที่เข้ามาเพิ่มให้ปัญหาขยายวงกว้างออกไปจนไร้ขอบเขต

ในขณะที่ปัญหาด้านเด็กในภาคอีสานได้รุมเร้าจนสะท้อนให้เห็นเป็นปรากฏการณ์ดังที่กล่าวมา ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์ และเข้ามาช่วยเหลือในรูปของการจัดสวัสดิการต่าง ๆ แต่การช่วยเหลือดังกล่าวยังไม่ทั่วถึงในเขตชุมชนเมืองในทุกชุมชน แต่ยังไม่ทั่วถึง ปัญหาดังกล่าวจึงคงมีอยู่ ไม่ได้รับการบรรเทา นอกจากนี้ การขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ของชุมชนเมือง ยังเป็นอีกปัญหาหนึ่ง ที่ส่งผลกระทบต่อเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาคุณภาพชีวิต ระบบสวัสดิการต่างๆ ที่กลุ่มเด็กเหล่านี้ควรจะได้รับทั้งในปัจจุบัน และในอนาคต

1.2 ปรากฏการณ์ที่นำไปสู่ประเด็นการศึกษา

ชุมชนหนองบัวเป็นชุมชนแออัดในชุมชนเมือง ตั้งอยู่ใกล้กับ สถานีขนส่งจังหวัด (บขส.) เป็นศูนย์กลางของการคมนาคม การเดินทางไปมาหาสู่ของคนจากท้องถิ่นต่าง ๆ และ เป็นศูนย์กลางของการขนถ่ายสิ่งของการขนถ่ายสิ่งขเดินทาง คนเร่ร่อนตกค้างอยู่จำนวนหนึ่ง เมื่อรัฐไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้กับกลุ่มคนดังกล่าวได้ จึงหาทางออกด้วยการขอทาน และ การลักเล็กขโมยน้อย มีโอกาสที่จะเพิ่มระดับปัญหาเป็นปัญหาอาชญากรรมได้ เป็นปัญหาที่ชุมชนหนองบัวเผชิญอยู่

ที่ตั้งของชุมชน ที่เป็นปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ คือ ชุมชนหนองบัวตั้งอยู่ติดกับย่านสถานบันเทิงของจังหวัด หรือเรียกว่า “ถนนสายบันเทิง” หรือ “อาร์ซีเอ สุรินทร์” ตลอดถนนยาว ประมาณ 2 กม. มีสถานบันเทิง ตั้งแต่ ร้านเหล้าธรรมดา ผับ คาเฟ่ โรงแรมเกรดเอ จนถึงโรงแรมหรูหรู หรือแม้กระทั่ง สถานบริการประเภทโชว์โป๊ ถือเป็นแหล่งเสี่ยงแหล่งหนึ่ง ที่มีความเสี่ยงต่อ โรคระบาด ร้ายแรง เช่น โรคเอดส์ ทั้งยังเป็นปัญหาการควบคุม ชัดเจนทางวัฒนธรรม การถ่ายทอดทางวัฒนธรรม จากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งเป็นความเปราะบางของชุมชนเมืองอยู่แล้ว

ด้านที่อยู่อาศัย ระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินของชุมชนหนองบัว เป็นที่ดินราชพัสดุ ส่วนใหญ่ไม่มีทะเบียนบ้าน จึงเป็นปัญหาในด้านความมั่นคงของที่อยู่อาศัย ซึ่งจะกระทบถึงเด็กเยาวชน ในชุมชนอย่างเลี่ยงไม่ได้

1.3 วัตถุประสงค์ในการศึกษา

1 เพื่อศึกษาสภาพชีวิต และสาเหตุสำคัญของปัญหาคุณภาพชีวิตกลุ่มเด็กยากจน และด้อย-โอกาส ในเขตชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์

2 เพื่อศึกษารูปแบบในการแก้ไขปัญหา ด้วยการช่วยเหลือกันเองของชุมชนเมือง องค์กรพัฒนาเอกชน และภาคเอกชนอื่นๆ

3 เพื่อศึกษาถึงปัญหาของเด็กในชุมชนเมือง ในการเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส ช่องทาง และรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล

4 เพื่อพัฒนาระบบข้อมูลเกี่ยวกับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง นำไปสู่การวางแผน และบริการความช่วยเหลือแก่เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง

1.4 ขอบเขตการศึกษา

1.4.1 กลุ่มเป้าหมาย เด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.4.2 พื้นที่ที่ศึกษา ชุมชนหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.4.3 ประเด็นในการศึกษา

วิจัยได้กำหนดประเด็นในการศึกษา และสร้างแนวทางในการเก็บข้อมูล ดังนี้

- 1) ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองบัว
- 2) ข้อมูลด้านการบริการสังคม แก่เด็ก เยาวชน ได้แก่ การศึกษา สาธารณสุข การรักษาพยาบาล และการบริการที่อยู่อาศัย
- 3) การประกันสังคม ได้แก่ การประกันการเจ็บป่วย ประกันอุบัติเหตุ ประกันการคลอดบุตร การประกันทุพพลภาพ การสงเคราะห์ครอบครัว ประกันการเสียชีวิต และประกันการว่างงาน
- 4) การสังคมสงเคราะห์
- 5) การประเมินตนเอง ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม ความหมายของชีวิต ความมุ่งหวังในอนาคต และการมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น
- 6) การวิเคราะห์ความยากลำบาก
- 7) ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง
- 8) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ
- 9) การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก

1.5 วิธีการศึกษา

ในการศึกษครั้งนี้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) โดยมีระเบียบวิธีการศึกษาในรายละเอียดดังต่อไปนี้

1.5.1 พื้นที่วิจัย

ชุมชนหนองบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์

1.5.2 วิธีการและขั้นตอน

- 1) ศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อศึกษา จากรายงาน เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง(Literacy review)
- 2) คัดเลือกพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา
- 3) ประสานงานหน่วยงาน องค์การท้องถิ่นเพื่อขอคำแนะนำและความสะดวกในการเก็บข้อมูล
- 4) ประสานงานกลุ่มเด็กในเขตชุมชนเมืองในพื้นที่เป้าหมาย เพื่อคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายในการศึกษา และแผนงานการศึกษา
- 5) สัมภาษณ์เชิงลึก(In-dept Interview)
- 6) จัดการสนทนากลุ่มย่อย(Focus Group) กลุ่มเป้าหมาย 5-10 คน จำนวน 1 ครั้ง

1.5.3 แนวทางในการเก็บข้อมูล

- 1) การศึกษาจากเอกสาร แบ่งเป็น

- ความหมาย แนวคิด และทฤษฎี ที่เกี่ยวข้อง
- ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน
- ข้อมูลด้านสาธารณสุขของชุมชน
- ข้อมูลด้านการศึกษาของชุมชน
- ข้อมูลการใช้แรงงานและสวัสดิการสังคม
- ข้อมูลด้านสิทธิและสวัสดิภาพ

2) แนวทางการสังเกต และการสัมภาษณ์

- สภาพชีวิต วิธีการดำรงชีวิต
- โอกาสในการเข้าถึงบริการของรัฐ

3) สภาพปัญหาและความต้องการ โดยการประชุมกลุ่ม เด็กจำนวน 15 คน วาดรูปแสดงปัญหาที่เคยประสบมา ปัญหาในปัจจุบัน และความต้องการในหัวข้อ “บ้าน ชุมชน โรงเรียน ที่ฉันฝันถึง”

1.5.4 การคัดเลือกพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา

ในชุมชนเมือง จ.สุรินทร์ มีจำนวน 17 ชุมชน ได้แก่

- 1) ชุมชนหน้าสถานีรถไฟ
- 2) ชุมชนพรหมเทพ
- 3) ชุมชนเทศบาลนุสรณ์
- 4) ชุมชนหนองบัว
- 5) ชุมชนเกาะลอย
- 6) ชุมชนหมอกวน
- 7) ชุมชนไทรรงค์
- 8) ชุมชนดอังกำเม็ด
- 9) ชุมชนบำรุงราษฎร์
- 10) ชุมชนศรีบัวลาย
- 11) ชุมชนโพธิ์ร้าง-โพธิ์กลาง
- 12) ชุมชนปอยปรีว-ปอยหลวง
- 13) ชุมชนบ้านถนน
- 14) ชุมชนโดนไผ่
- 15) ชุมชนศรีชุมพล
- 16) ชุมชนปทุมเมฆ
- 17) ชุมชนศาลาลอย

เนื่องจากมีจำนวนชุมชนที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาเพียง 1 ชุมชน คัดเลือกจากชุมชนที่มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจ นำไปสู่การศึกษา คือ ชุมชนหนองบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์ จากเกณฑ์การคัดเลือกดังนี้

1) เป็นชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมือง มีการประกอบอาชีพหลากหลาย ซึ่งชาวชุมชนหนองบัว มีการประกอบอาชีพทั้งการรับราชการ การค้าขาย คณะกรีก เก็บขยะขาย รับจ้าง ฯลฯ นับว่ามีความหลากหลายของอาชีพสูง การประกอบอาชีพเป็นการหาเลี้ยงครอบครัวในชุมชน นั่นคือ เลี้ยงดูผู้อยู่อาศัยอย่างแรง งาน ในที่นี้คือ เด็กเยาวชน และเด็กเยาวชนในชุมชนแออัด ถือเป็นเด็กยากจนและด้อยโอกาส

2) เป็นชุมชนแออัดในเขตเทศบาลเมือง ที่มีปัญหาในด้านความมั่นคงของที่อยู่อาศัย กรรมสิทธิ์ในที่ดินของชุมชนหนองบัวเป็นกรรมสิทธิ์ของราชพัสดุ คนในชุมชนไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง นับเป็นปัญหาความมั่นคงในที่อยู่อาศัย จะมีผลต่อการมีที่อยู่อาศัยที่มั่นคงของเด็กเยาวชนในอนาคต

3) ที่ตั้งชุมชนอยู่ในแหล่งเสี่ยงที่จะสร้างปัญหาให้กับเด็กเยาวชนในชุมชน ชุมชนหนองบัวตั้งอยู่ติดกับแหล่งเสี่ยงถึง 2 แหล่ง คือ สถานีขนส่งจังหวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางคมนาคมของจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียง จะนำพาปัญหาต่าง ๆ เช่น คนเร่ร่อน อาชญากร สร้างปัญหาให้เป็นปัญหาด้านความปลอดภัยในชีวิต และทรัพย์สินของคนในชุมชน และแหล่งที่ 2 คือ ถนนสายบันเทิง ซึ่งเป็นศูนย์กลางแหล่งบันเทิงของจังหวัด เป็นปัญหาการเรียนรู้อันของเด็กและเยาวชน ทำให้เด็กเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์

ตามเกณฑ์การเลือกชุมชนศึกษาที่กล่าวมา ชุมชนหนองบัวสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนเมืองในการศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์

1.5.5 เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาเชิงคุณภาพ

1) ตัวของผู้วิจัยเอง ในการบันทึก การสังเกต การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่มย่อย และการจัดรวบรวมข้อมูล

2) แบบบันทึกการสังเกต การสัมภาษณ์

3) เครื่องบันทึกเสียง

4) เอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รายงานการดำเนินงานขององค์กรต่าง ๆ เช่น องค์กรพัฒนาเอกชน หน่วยงานของรัฐ กรรมการชุมชน เอกสารสรุปการประชุมที่เกี่ยวข้อง ทะเบียนชุมชน เป็นต้น

1.5.6 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาความสัมพันธ์ จากองค์ประกอบของเอกสาร และแบบบันทึก

1.6 ผลที่คาดว่าจะได้รับ

1 ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิตและวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมในเขตชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์

2 ชุมชนเมืองมีแนวทางในการช่วยเหลือกันเอง และมีแนวทางในการเข้าถึงบริการของรัฐเพื่อให้สนับสนุนกิจกรรมการช่วยเหลือกันเองทั้งประเภทรูปแบบ และระดับปริมาณของสวัสดิการที่ได้รับ

3 แนวทางและรูปแบบในการจัดการปัญหาเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคม โดยชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐและภาคเอกชนอื่นๆ

4 เกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนทางด้านการวิชาการและข้อมูลผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็ก ยากจน และเด็กด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง จ.สุรินทร์ ครอบคลุมในทุกด้านของชุมชนไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กในอีสาน

- 2.1.1 ปัญหาจากนโยบายการพัฒนาประเทศและการแก้ปัญหาของรัฐ
- 2.1.2 ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก
- 2.1.3 ปัญหาเอดส์กับเด็กเยาวชน
- 2.1.4 ปัญหาเด็กเข้าสู่การขายบริการทางเพศ
- 2.1.5 สถานการณ์เด็กกับครอบครัวในปัจจุบัน

2.2 แนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคม

2.3 ความหมาย ลักษณะ และหน้าที่ของชุมชน

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 สถานการณ์ปัญหาเด็กในอีสาน

สถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนในภาคอีสาน ประกอบด้วยปัญหาหลายด้าน หลายระดับ กล่าวคือ เด็กเยาวชนอีสานกำลังเผชิญปัญหาจากสภาพสังคมวัฒนธรรม ตามวิถีบริโภคนิยม และกระแสสื่อ ปัญหาจากสภาพทางเศรษฐกิจ ที่เด็กจะต้องดิ้นรนหารายได้เพื่อการใช้จ่าย ปัญหาทางการเมืองจากการขาดการมีส่วนร่วมของเด็ก เด็กถูกละเมิดสิทธิ ซึ่งเป็นปัญหาระดับประเทศ ในระดับชุมชน โรงเรียนที่ระบบการศึกษาไม่สอดคล้องกับวิถีการดำเนินชีวิตประจำวัน เด็กไม่มีส่วนร่วมในการบริหาร จัดการชุมชน ระดับครอบครัว เด็กเผชิญอยู่กับครอบครัวที่ไม่อบอุ่น เช่น ครอบครัวแตกแยก การเลี้ยงดูเด็กที่ไม่เหมาะสม รวมถึงการใช้แรงงานเด็กในครอบครัวเกินควร ระดับตัวเด็กเอง ประสบกับปัญหา ความยากจน การขาดที่พึ่ง การถูกทอดทิ้ง เป็นต้น ผู้วิจัยได้ทบทวนสถานการณ์ปัญหาเด็กในอีสานประกอบด้วย ปัญหาที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาประเทศและความพยายามแก้ปัญหา ได้แก่ การสร้างเศรษฐกิจชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาคน ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเอดส์กับเยาวชน ปัญหาเด็กเข้าสู่การขายบริการทางเพศ และ ปัญหาความสัมพันธ์ของเด็กกับปัญหาครอบครัว ซึ่งมี รายละเอียดดังนี้

2.1.1 ปัญหาจากนโยบายการพัฒนาประเทศและการแก้ปัญหาของรัฐ

เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน ได้เสนอปัญหาที่เกิดขึ้นจากนโยบายและการแก้ปัญหาของรัฐในปัจจุบัน โดยแบ่งเป็นประเด็นหลักๆ 3 ประเด็น คือ สภาพปัญหาที่เกิดจากการสร้างเศรษฐกิจชุมชน การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน และการพัฒนาคน (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน เอกสารสรุปรายงานสัมมนา "แนวคิด ทิศทาง การพัฒนาเด็กภาคอีสาน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9" : 25 เมษายน 2543)

1) การสร้างเศรษฐกิจชุมชน

จากกระแส "เศรษฐกิจชุมชน" กำลังเป็นที่กล่าวถึงอย่างทั่วไป ในปัจจุบันรัฐได้เข้าไปส่งเสริมให้เกิดการปฏิบัติและมีการกระจายไปในทั่วทุกหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ ทั่วประเทศแต่รัฐขาดการติดตามงานอย่างต่อเนื่องและทอดทิ้งไปในที่สุด รูปธรรมที่เกิดขึ้นเป็นเพียงโครงสร้างเท่านั้น ยังขาดจิตสำนึกความเข้าใจถึงแก่นแท้และการปฏิบัติในการสร้างเศรษฐกิจชุมชนอย่างแท้จริง นอกจากนี้ชุมชนยังขาดการเข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดตั้งระบบเศรษฐกิจของชุมชนเอง ตัวชาวบ้านไม่ได้รับการพัฒนาที่แท้จริง รัฐไม่เข้าใจถึงความต้องการที่แท้จริงของชาวบ้านและความเหมาะสมกับทรัพยากรในท้องถิ่น นอกจากนี้บางชุมชนได้สร้างเศรษฐกิจชุมชนได้เกิดขึ้นมานานและมีความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้านอยู่ระดับหนึ่ง แต่ได้เกิดปัญหาการแสดงความไม่เป็นเจ้าของของคนภาครัฐโดยไม่มีการเข้าไปส่งเสริม

ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในเรื่องของเศรษฐกิจชุมชนได้เพียงบางส่วนบางพื้นที่ เนื่องจากมีข้อจำกัดขององค์กรที่มีขนาดเล็กและเข้าไปไม่ถึงตัวชาวบ้านได้ในทุกหมู่บ้าน ทุกตำบล

2) การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชน

กระแสการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนในการพัฒนามีความชัดเจนมากขึ้น เมื่อรัฐมีการประกาศใช้แผนฯ8 ซึ่งเป็นแผนฯ ที่เปิดโอกาสให้คน ชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนกระบวนการพัฒนา รัฐเริ่มเปลี่ยนทัศนคติเข้ามารับฟังชุมชน แต่ยังมีข้อจำกัดในเรื่องของการสนองความต้องการของชุมชน ภาครัฐยังมีแนวทางการปฏิบัติที่ยึดติดกับระบบแบบเก่า ๆ ทัศนคติในเรื่องของแนวคิดยังถูกครอบงำโดยระบบเก่า ก่อให้เกิดปัญหาการแยกส่วนในเรื่องของการประสานงานระหว่างรัฐกับองค์กรเอกชน ซึ่งรัฐยังไม่เข้าใจถึงบทบาทร่วมกับองค์กรอื่นๆ นอกจากนั้นยังมีความสับสน เนื่องจากระบบโครงสร้างของรัฐก่อให้เกิดปัญหาในเรื่องของการสั่งการ และการปฏิบัติของคนภาครัฐในระดับล่าง ซึ่งคนของรัฐในระดับล่างยังถูกครอบงำโดยนักการเมือง ทำให้เกิดการปฏิบัติที่ผิดพลาดและผิดจากแผนที่วางไว้

จากแผนฯ 8 ภาครัฐมีการกระจายการพัฒนาไปสู่ชุมชนมากขึ้นและเอื้อในเรื่องของการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเห็นได้ชัดมากกว่าแผนฯ 1-7 แต่ระดับลึกในชุมชนยังมีข้อจำกัดในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา เนื่องจากภาครัฐไม่เข้าใจถึงแก่นแท้ความต้องการของชาวบ้านชุมชน รัฐจะเน้นไปที่การมีส่วนร่วมในเรื่องของการพัฒนาชุมชนอย่างเดียว โดยละเลยความต้องการของชุมชนที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาด้านอื่นๆ ด้วย โดยเฉพาะทางด้านการศึกษา ซึ่งในชุมชนระบบการศึกษายังด้อยอยู่มาก

อย่างไรก็ตามองค์การพัฒนาเอกชนเห็นว่าแผนพัฒนาฯ ควรเริ่มจากฐานล่างก่อน คือ ระดับหมู่บ้าน ขึ้นไปถึงระดับตำบล อำเภอ จังหวัด ภาคและประเทศ และควรเกิดจากทุกคนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการคิดและวางแผน นอกจากนี้ในส่วนของแผนการพัฒนาด้านเด็กและเยาวชน ควรเริ่มจากตัวเด็กและคนทำงานด้านเด็ก โดยมีองค์กรระดับล่างเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผน

3) การพัฒนาคน

จากกระแสบริโภคนิยมและกระแสสื่อต่างๆ ในปัจจุบันก่อให้เกิดปัญหาทางสังคมมากมาย ซึ่งรวมถึงปัญหาเด็กและเยาวชน ปัญหาที่ยังเกิดขึ้นอยู่และยังไม่ได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง คือ ปัญหาค้นด้อยโอกาสไม่ได้รับการพัฒนา คนด้อยโอกาสถูกทอดทิ้งและขาดการฟื้นฟูทางสมรรถภาพ ปัญหาความยากจน ปัญหายาเสพติด ปัญหาเด็กถูกละเมิดสิทธิ ปัญหาคนพิการยังไม่ได้ได้รับการพัฒนาอย่างทั่วถึง เด็กด้อยโอกาสทางการศึกษา ปัญหาการขาดบุคลากรทางด้านการศึกษา ปัญหาวัยรุ่นขาดแนวทางในการดำเนินชีวิตเนื่องจากสภาพครอบครัวมีปัญหา ครอบครัวไม่เข้าใจความต้องการที่แท้จริงของเด็กและส่งเสริมเด็กในทางที่ไม่ตรงตามความต้องการและความถนัดของเด็ก ทำให้วัยรุ่นขาดทิศทางในการปฏิบัติ ซึ่งสืบเนื่องไปถึงทัศนคติของคนภาครัฐที่เน้นปัจเจกบุคคลยกย่องคนเก่ง ไม่เปิดโอกาสให้วัยรุ่นได้ทำหน้าที่ของตนเอง และขาดการสนับสนุนให้วัยรุ่นแสดงความสามารถในเรื่องการทำงาน เด็กเยาวชนไม่มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน รัฐไม่เปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนแสดงออก เนื่องจากยังมองว่าเด็กเยาวชนขาดความรับผิดชอบ และปัญหาขาดการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพทางร่างกายและสติปัญญาของเด็กเยาวชน

นอกจากนี้รัฐขาดการส่งเสริมและไม่สนใจในการเข้าไปแก้ไขปัญหานี้ ให้ความช่วยเหลือเด็กเยาวชน หรือช่วยเหลือได้เพียงส่วนน้อย ภาครัฐไม่แสวงหางบประมาณที่เข้ามาช่วยเหลือปัญหาเด็กเยาวชนอย่างจริงจัง และไม่ให้ความสำคัญในแนวทางการปฏิบัติ ขาดการแนะนำให้ประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับ พ.ร.บ. หรือกฎหมายคุ้มครองสิทธิคนด้อยโอกาสอย่างทั่วถึง ตลอดจนการศึกษาข้อมูลปัญหาของเด็กในชุมชนที่ไม่ทั่วถึงและไม่เป็นตามสภาพปัญหาที่แท้จริง

การสร้างเศรษฐกิจชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วม และการพัฒนาคน เป็นความพยายามแก้ไขปัญหารัฐ โดยกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม ฉบับที่ 8 แต่มีข้อจำกัดจากโครงสร้างกลไกของรัฐ ยังเป็นโครงสร้างที่รวมศูนย์ไว้ที่อำนาจรัฐส่วนกลาง จึงทำให้การดำเนินงานตามนโยบายไม่เป็นจริงในทางปฏิบัติ ปัญหาต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไข ธรรมชาติของปัญหายังคงดำรงอยู่ ดังจะกล่าวต่อไป

2.1.2 ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก

เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน (2544) ได้จัดเวที การพัฒนาบุคลากรด้านเด็ก สรุปถึงเรื่องของการปกป้องสิทธิของเด็กไว้ว่า “ประเทศไทยได้ทำการลงนามในภาคยานุวัติสาร อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เมื่อ วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 และมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 26 เมษายน 2535 ทำให้ทุกฝ่ายทั้งภาครัฐและเอกชนต่างตื่นตัวกันมากขึ้น” (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , เอกสารสรุปรายงาน “โครงการพัฒนาบุคลากรด้านสิทธิเด็ก” : 26-27 มกราคม 2544)

แต่อย่างไรก็ตามถึงแม้ทุกฝ่ายจะมีการตื่นตัว เรื่องการปกป้องสิทธิเด็กกันมากขึ้นกว่าที่ผ่านมาก็ตาม แต่การล่วงละเมิดสิทธิเด็กก็ยังมีให้เห็นอยู่บ่อยจากสื่อต่างๆ ทั่วทุกภาคของประเทศไทย การล่วงละเมิดสิทธิเด็กนั้นเกิดจากการกระทำของผู้ใหญ่เป็นส่วนมาก ซึ่งอาจเกิดขึ้นโดยการรู้เท่าไม่ถึงการณ์เพราะความเคยชินในกรอบความคิดแบบเก่าๆ ที่เคยปฏิบัติมาไม่ว่าจะเป็นการพูดจาตู่ถูกเหยียดหยาม การทำร้ายจิตใจเด็ก การเลือกปฏิบัติต่อเด็กที่แตกต่างกันในเรื่องของภาษา เชื้อชาติ ฐานะทางสังคมและเศรษฐกิจ รวมถึงการตั้งใจล่วงละเมิดสิทธิเด็ก โดยการทำร้ายร่างกาย การลงโทษด้วยวิธีพิสดาร รุนแรง การล่วงละเมิดทางเพศ การทำอนาจารเด็กรูปแบบต่างๆ การล่วงละเมิดสิทธิเด็กดังกล่าวมักเกิดกับเด็กที่อยู่ในช่วงวัยเรียนซึ่งไม่สามารถที่จะโต้ตอบอะไรได้เลย (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , เอกสารสรุปรายงาน “โครงการพัฒนานุเคราะห์ด้านสิทธิเด็ก” : 26-27 มกราคม 2544)

การล่วงละเมิดสิทธิเด็กหลายลักษณะที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน นอกจากสร้างความบอบช้ำทางร่างกายและสภาวะทางจิตใจให้แก่เด็กแล้ว ยังเป็นการประทับตราบาปติดตัวเด็กไปตลอดชั่วชีวิต ในระดับสังคม ก่อให้เกิดปัญหาครอบครัว สังคมอย่างรุนแรง และตอกย้ำปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจของประเทศ จึงเป็นปัญหาที่ต้องการความร่วมมือจากทุกฝ่ายในการแก้ไขปัญหาอย่างสำคัญและเร่งด่วน จากปรากฏการณ์ดังกล่าว คนทำงานด้านเด็กในภาคอีสานมีหลายคนที่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องนี้ หรือมีหลายองค์กรที่ให้ความหมายเกี่ยวกับเรื่องสิทธิเด็กยังไม่ตรงกัน (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , เอกสารสรุปรายงาน “โครงการพัฒนานุเคราะห์ด้านสิทธิเด็ก” : 26-27 มกราคม 2544)

เห็นได้ว่าการละเมิดสิทธิเด็กมีทั้งการละเมิดทางเพศ และการละเมิดแรงงาน ตลอดจนการละเมิดสิทธิที่เด็กควรมีควรรู้ได้ เช่น สิทธิที่จะตัดสินใจ ทำ หรือ ไม่ทำอะไร ผู้วิจัยเห็นว่า ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ของสังคมศักดินาเช่นสังคมไทย ที่ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครอง และผู้ถูกปกครอง เด็กไม่มีโอกาสที่จะเรียกร้องสิทธิของตนเองจากผู้ปกครอง ทั้งผู้ปกครองภายในบ้านได้แก่ ผู้ใหญ่ ผู้ปกครองในโรงเรียนได้แก่ ครู ความสัมพันธ์แบบผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองนี้เองที่เปิดโอกาสให้มีการละเมิดสิทธิเด็กจากผู้ปกครองที่ถือว่าเป็นนายและกระทำการใด ๆ ได้โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องและเหมาะสม

ชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์ เป็นชุมชนแออัดในระดับภูมิภาค และเป็นศูนย์กลางของการค้าขาย การทำงาน ชุมชนแออัดจึงเป็นแหล่งรวมแรงงาน แรงงานเด็กเป็นแรงงานราคาถูก เป็นเงื่อนไขให้มีการใช้แรงงานเด็กเกินควร การเป็นจังหวัดในภูมิภาคจึงอยู่นอกเหนือความสนใจจากรัฐบาลซึ่งรวมศูนย์อยู่ส่วนกลาง รูปธรรมของปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น การค้าโสเภณีเด็ก การนำแรงงานเด็กไปลงเรือประมง หรือเรือสินค้า ยังไม่ได้รับการแก้ไขจากรัฐ

2.1.3 ปัญหาเอดส์กับเด็กและเยาวชน

โรคเอดส์เป็นโรคติดต่อที่ร้ายแรง ทำให้ประเทศสูญเสียงบประมาณเป็นจำนวนมาก เพื่อการรักษาผู้ป่วย และผู้ติดเชื้อ เอชไอวี ทั้งยังทำให้ประชาชนในประเทศเกิดความหว่นวิตก ผู้ป่วย และผู้ติดเชื้ออยู่ร่วมในสังคมไม่ได้ เด็กที่พ่อแม่ติดเชื้อถูกกีดกันออกจากโรงเรียน ทำให้ขาดที่พึ่ง เป็นปัญหาทางสังคมต่อไป การแก้ไขปัญหาของรัฐ และเอกชนสามารถทำได้เพียงการบรรเทาปัญหา เท่านั้น ทั้งนี้เพราะการติดเชื้อ เอชไอวี จน

นำไปสู่การเจ็บป่วย มีสาเหตุที่หลากหลาย และขอบเขตกว้าง จึงเป็นความเสี่ยงของเด็กและเยาวชนในการหลีกเลี่ยงการติดเชื้อได้ยาก

เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กได้เสนอสาเหตุของปัญหา โดยแยกเป็นกลุ่มดังนี้ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , อ้างแล้ว)

1) **สถาบันครอบครัวและผู้ปกครอง** เป็นปัจจัยหลักแห่งปัญหา หมายถึง ครอบครัวที่มีความแตกแยก พ่อแม่ลูกต้องอยู่คนละทิศคนละทาง อันเนื่องมาจากภาวะเศรษฐกิจของครอบครัวล่มสลาย ยากจน มีหนี้สิน ทั้งเด็กไว้กับตา-ยาย ซึ่งคนอีสานมักชอบเรียกกันเสมอว่า “เด็กน้อยเอากันผู้เฒ่าเลี้ยงลูก” ซึ่งเด็กจะขาดคนดูแล ชี้นำ ขาดความอบอุ่น ไม่ได้รับความสนใจจากผู้ปกครอง ผู้ปกครองเป็นแบบอย่างที่ไม่ดี มีวอบายมุข ดื่มเหล้า มีการทะเลาะวิวาทกันประจำ บางครอบครัวเป็นครอบครัวที่มีฐานะ มักจะตั้งใจทำงานหาเงินเพียงอย่างเดียว ขาดการเอาใจใส่ลูก มองเห็นเงิน คือ ความสุขของครอบครัว ลูกอยากได้อะไร จัดซื้อให้หมด โดยใช้สิ่งของที่ซื้อแทนค่าความรัก ความอบอุ่น ขณะเดียวกันก็มีความคาดหวังในตัวลูกสูง อยากให้ลูกได้ดีจนเกินไป กดดันลูกตลอดเวลา เช่น ลูกต้องเรียนเก่ง จะต้องสอบได้ในโรงเรียนดีๆ จะต้องมีความทำงาน เป็นต้น ครอบครัวเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่ทำให้เด็กใจแตกทั้งนั้น

2) **ระบบการสื่อสารมวลชน** ซึ่งเป็นที่ทราบกันอยู่แล้วว่ายุคนี้เป็นยุคสื่อสารไร้พรมแดน เป็นยุคเสรีทางด้านข้อมูลข่าวสาร ข้อมูลข่าวสารที่ออกมาสู่สายตาเด็กในทางที่ดีไม่ค่อยจะมี จะมีแต่ข้อมูลข่าวสารที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกิดการบริโภคแบบตะวันตก สื่อยังทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่ไม่ดี ระบบการควบคุมตรวจสอบของรัฐที่มีอยู่ก็หย่อนยาน ทัดทานไม่ไหว

3) **สถาบันการศึกษา** ที่ผ่านมาระบบการศึกษาไทยมีนโยบายผลิตนักศึกษาเพื่อเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ผลิตคนให้เป็นเครื่องจักร เน้นการสอบแข่งขัน คัดคนเก่งทางคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี ไม่คำนึงถึงเรื่องภูมิปัญญา วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น และสภาพจิตใจของคน ส่งผลทำให้คนลืมท้องถิ่นตัวเอง ขณะเดียวกันบุคลากรที่มีอยู่ของสถานศึกษาแต่ละแห่งส่วนใหญ่ ก็ไม่สามารถเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กได้ ไม่มีเวลาให้กับเด็กเท่าที่ควร หันมาทำธุรกิจส่วนตัวกันมากมาย บางคนถึงกับเป็นเอเยนต์ยาบ้าด้วยซ้ำไป สถานศึกษาถือว่าเป็นแหล่งเพาะข่าวความคิด สร้างสำนึกที่ดีให้กับเด็กเยาวชน อดีตที่ผ่านมาตั้งแต่ยุควิกฤตเศรษฐกิจดูเหมือนว่าจะไม่เป็นจริง ถึงแม้ว่าปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลง ปฏิรูประบบการศึกษา เน้นการพัฒนาคน น่าจะเป็นทางออกที่ดีของสังคมไทย แต่สิ่งที่ลืมไม่ได้คือ บุคลากรที่มีอยู่ยังขาดความเข้าใจ และยังไม่ได้ปรับพฤติกรรมของตัวเองใหม่เลย และถ้าปล่อยให้เด็กเลือกเรียนตามอัธยาศัย เด็กเขาจะไม่ไปเรียนตามผับตามบาร์ และตามห้างสรรพสินค้าหรือ เพราะระบบการสื่อสารมันก้าวไปอย่างไม่หยุดยั้งอย่างนี้

4) **สถาบันชุมชน สังคม วัฒนธรรม** ปัจจุบันระบบการเกื้อกูลกันของคนอีสาน ภาพของความเป็นคนซื่อ คนขยัน อดทน ของอีสานมันหายไปเกือบหมดแล้ว อยู่กันอย่างตัวใครตัวมัน มีการแก่งแย่งทรัพยากร มีวัฒนธรรมแบบบริโภคนิยม ยึดตามแนวอารยธรรมตะวันตก ประเพณี วัฒนธรรมดีๆ แบบไทยๆ เสื่อมหายไป ใช้วัฒนธรรมประเพณีไปในทางที่ผิดๆ ชุมชน ท้องถิ่น ไม่สามารถกำหนดอะไรตามความต้องการได้

5) **สถาบันการเมืองการปกครอง** เป็นที่รู้กันทั่วไประบบการเมืองไทยเป็นลักษณะบริษัทพรรคการเมือง นักการเมืองทุกระดับที่เรียกว่าเป็นตัวแทนของประชาชน แต่ภาพความเป็นจริงกลับกลายเป็นพนักงานของบริษัทการเมือง พยายามกอบโกยผลประโยชน์เข้าสู่พรรคพวก ทั้งที่เป็นที่รู้กันว่าเป็นการกระทำที่ผิด เช่น การคอร์รัปชันโกงกิน การเปิดสถานบริการมอมเมา ทำธุรกิจผิดกฎหมาย ค้ายาเสพติด ละเมิดสิทธิทางเพศของนิสิตนักศึกษา ปัจจุบันอยู่ในยุคปฏิรูปการเมืองใหม่ ใช่ว่าปัญหาเหล่านี้จะหมดไป นักการเมืองที่เป็นสายเลือดใหม่ทั้งหลาย ก็ไม่สามารถทัดทานกับกลุ่มเก่าได้ สุดท้ายก็ถูกครอบงำโดยระบบทุนนิยมเหมือนเดิม

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับต่อเด็กเยาวชนอีสาน ได้แก่ เด็กเสียอนาคต ต้องติดยาเสพติด ติดเชื้อเอชไอวี/เอดส์ เรียนไม่จบ ท้องขณะเล่าเรียน สุขภาพร่างกายจิตใจแย่ สุขเสี่ยงต่อการทำร้ายตัวเอง และสังคมครอบครัว ชุมชน ไม่ยอมรับ เสียเงิน เสียเวลา สถาบันการศึกษาต่างๆ พลอยเสียชื่อเสียง เสียงบประมาณแผ่นดิน เกิดความวุ่นวายไม่สงบสุขในสังคม

แนวทางการแก้ไขถ้าจะอาศัยกลไกของรัฐเพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ บางอย่างรัฐใช้ระบบการปราบปราม จับกุมเพียงอย่างเดียว คงไม่ใช่สิ่งที่ถูกต้อง นอกจากจะแก้ไขปัญหามาไม่ได้แล้ว ยังเป็นการทำลายเด็กทั้งชีวิตอีกด้วย ทางออกที่น่าจะถูกต้องควรอาศัยภาคีความร่วมมือของทุกๆ ฝ่ายช่วยกัน ทั้งครอบครัว ชุมชน สถาบันการศึกษา ภาครัฐ เอกชน นักการเมือง ตลอดจนกลุ่มเด็กเยาวชนเอง มาร่วมกันคิด วิเคราะห์ ร่วมกันพัฒนา แก้ไขปัญหาร่วมกัน จะขาดส่วนหนึ่งส่วนใดคงไม่ได้ กลไกเหล่านี้องค์กรพัฒนาเอกชนด้านเด็กภาคอีสาน กำลังขยับขับเคลื่อนกันอยู่ และกำลังจะขยายไปสู่หมู่พันธมิตร เพื่อร่วมกันพิชิตกับปัญหาและสร้างภูมิปัญญาให้กับเด็กเยาวชนของภาคอีสานต่อไป

ชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์ มีแหล่งบันเทิงที่เป็นศูนย์กลางการท่องเที่ยวกลางคืนของจังหวัด และจังหวัดใกล้เคียง นับเป็นศูนย์กลางกระแระบาดของโรค ชุมชนที่อยู่ติดกับแหล่งบันเทิง เป็นชุมชนที่เสี่ยงต่อการระบาดของโรค เด็กเยาวชนในชุมชนจึงเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการติดเชื้อ และเกิดโรคติดต่อที่ร้ายแรง จึงเป็นปัญหาที่รัฐและเอกชนจะต้องสร้างกลไกป้องกัน และคุ้มครองให้เด็กเยาวชนในชุมชนเมือง จากปัญหาดังกล่าวอย่างเร่งด่วน

2.1.4 ปัญหาเด็กเข้าสู่การขายบริการทางเพศ

ปัญหาการเข้าสู่การขายบริการทางเพศของเด็กเยาวชน เป็นปัญหาหนึ่งที่น่าไปสู่การดำเนินเด็กทำให้เด็กเยาวชนเสียอนาคต สูญเสียโอกาสทางการศึกษาและประกอบอาชีพ ทั้งยังเป็นที่รังเกียจของสังคม การเข้าสู่บริการทางเพศเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่มีสาเหตุชักนำเข้าสู่การขายบริการทางเพศที่หลากหลาย และมีช่องทางง่าย จึงมีแนวโน้มของปัญหาที่จะขยายขอบเขตกว้างและระดับความรุนแรงเพิ่มขึ้น

ประจวบ จันทร์หมื่น (2543) ได้นำเสนอถึงสาเหตุของการเข้าสู่การขายบริการทางเพศของเด็กเยาวชน ดังนี้ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , เอกสารสรุปสัมมนา “เวทีเกาะเกี่ยวญาติมิตรจนความคิดมืดมนหาย” : 13-14 กันยายน 2543)

1) เด็กมีปัญหาของตัวเองและครอบครัว

ปัญหาที่ตัวเด็ก คือ เป็นคนชอบเที่ยว มีปัญหาความรัก มีพฤติกรรมเลียนแบบสื่อต่างๆ ปัญหาที่ครอบครัว คือ ครอบครัวแตกแยก มีฐานะยากจน ครอบครัวคาดหวังในตัวเด็กสูง ครอบครัวไม่มีเวลาดูแลลูก พ่อแม่แสดงแบบอย่างที่ไม่ดีต่อลูก

2) การหาทางออกของเด็ก

เมื่อเด็กมีปัญหาทางออกที่เด็กเลือก คือ ปริกาษาเพื่อนซึ่งกลุ่มเพื่อนมีทั้งดีและไม่ดี หรือเด็กบางคนประชดชีวิตโดยการเที่ยวกลางคืน คบหาเพื่อนไม่ดี และหาทางออกโดยหันเข้าหายาเสพติด เด็กบางคนต้องหาเลี้ยงตัวเอง เช่น เป็นเด็กเสิร์ฟ ทำงานกลางคืน ซึ่งง่ายต่อการมั่วสุม และเข้าสู่วงจรขายบริการ

3) เข้าสู่กระบวนการทางเพศ

โดยเพื่อนแนะนำให้รู้จักเพื่อนผู้ชายมีการเที่ยว ดื่มของมีเมา และมีเพศสัมพันธ์ กับกลุ่มเพื่อนเที่ยวด้วยกัน หรือบางคนรู้จักเอยนต์ นายหน้า นกต๋อ ครั้งแรกลองทำแล้วได้เงินและมีการทำต่อไปเรื่อยๆ

4) สุดท้ายของชีวิต

เกิดปัญหาท้องไม่มีพ่อ ติดยาเสพติด สุขภาพเสื่อมโทรม ติดเชื้อเอดส์ และสังคมไม่ยอมรับ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากกระบวนการขายบริการ ด้านตัวเด็ก เรียนไม่ประสบผลสำเร็จ ท้องขณะเรียน เสียอนาคต เข้าบ้านไม่ได้ ด้านครอบครัว สังคมไม่ยอมรับ เสียลูก เสียเงิน เสียเวลา สุขภาพจิตไม่ดี ครอบครัวแตกแยก เกิดการทะเลาะวิวาท ด้านสถาบันและสังคม สถาบันเสียชื่อเสียง ขาดบุคลากรที่มีคุณภาพ สังคมเสื่อมด้านวัฒนธรรม สังคมมีกลุ่มมั่วสุมมากขึ้น เสียงบประมาณ นอกจากนี้สื่อยังเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดปัญหาทางพฤติกรรมทางเพศ ความรุนแรงของเด็กวัยรุ่น และพฤติกรรมการลอกเลียนแบบ

ชุมชนเมืองมีสถานบันเทิงจำนวนมาก โดยเฉพาะจังหวัดสุรินทร์ ที่มีศูนย์กลางของสถานบันเทิง ประกอบกับกระแสสื่อที่เน้นความสดวกสบาย ในวิถีบริโภคนิยม เด็กเยาวชนใช้การมีวัตถุที่หรูหราเพื่อแสดงฐานะทางสังคม ให้เกิดการยอมรับในหมู่เพื่อน เด็กเยาวชนในชุมชนที่อยู่ติดกับศูนย์กลางแหล่งบันเทิง จึงมีโอกาสในการเข้าสู่การขายบริการทางเพศมาก

2.1.5 สถานการณ์เด็กกับครอบครัวในปัจจุบัน

ครอบครัวเป็นสิ่งแวดล้อมทางสังคมที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุด การเรียนรู้ของเด็กเริ่มต้นจากครอบครัว ครอบครัวจึงมีผลต่อเด็กทั้งการเรียนรู้ การหล่อหลอมเด็ก การให้คำปรึกษาเมื่อเกิดปัญหาต่าง ๆ ครอบครัวที่สมบูรณ์จะทำให้เด็กมีสุขภาพทั้งทางร่างกาย จิตใจ และสุขภาพทางสังคมที่สมบูรณ์ และครอบครัวที่มีปัญหาย่อมเกิดปัญหากับตัวเด็กด้วย เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสานได้เสนอปัญหาของครอบครัวในปัจจุบันไว้ ดังนี้ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน, เอกสารสรุปรายงานสัมมนา “เวทีเกาะเกี่ยวญาติมิตร จูนความคิดมิตรสหาย” : 13-14 กันยายน 2543)

ผลพวงจากแผน ฯ ฉบับที่ 1 – แผน ฯ ฉบับปัจจุบัน (แผน ฯ 8) เป็นแผน ฯ ที่เน้นการพัฒนาสิ่งแวดล้อมการเมือง เศรษฐกิจ สังคม แต่ไม่มีการพัฒนาในเรื่องของตัวคน ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา คือ

ศาสนา จากเคยที่เป็นที่พึ่งของชุมชน ปัจจุบันมีการแย่งชิง ชุมระหว่างศาสนาด้วยกัน ลัทธิต่างๆ เกิดขึ้นมามากมาย ซึ่งยังหาคำตอบไม่ได้ว่าประชาชนจะมีสภาพจิตใจเป็นอย่างไรในสถานการณ์ดังกล่าว

เศรษฐกิจล่มสลาย ครอบครัวแตกแยก จากแผนฯ5 เริ่มเกิดภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก เหตุการณ์ที่พ่อแม่ต้องทิ้งลูกไว้กับคนแก่เพื่อไปทำงานต่างถิ่น เกิดระบบการเลี้ยงลูกทางไปรษณีย์ ทางสื่อ ทางวัตถุ เด็กเยาวชนเปิดรับวัฒนธรรมตะวันตกมากขึ้น

การเมือง ระบบสังคมการเมืองทุกคนทุกฝ่ายต่างเอารัดเอาเปรียบ มุ่งหาประโยชน์ส่วนตัวและพรรคพวก โดยไม่เหลียวแลถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม

สิ่งแวดล้อม ในโรงเรียนครูมีความตั้งใจสอนหนังสือ แต่ติดที่ระบบการศึกษาไม่มีความสอดคล้องกับชีวิตประจำวัน และไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็กเยาวชน

กระแสสื่อ ในสถานการณ์ปัจจุบันสื่อเป็นกระแสที่รุนแรง และเข้ามาอยู่ในชีวิตประจำวันอย่างรวดเร็ว แต่สื่อที่นำเสนอไม่สร้างสรรค์ สื่อชั่วๆ ก่อให้เกิดค่านิยมที่ไม่เหมาะสม เด็กเยาวชนตกอยู่ภายใต้การครอบงำของกระแสบริโภคนิยม

พงษ์สวัสดิ์ ตันติเจริญกิจ (2543) ได้จำแนกประเภทครอบครัวในปัจจุบันออกเป็น 4 ประเภท คือ (เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน , เอกสารสรุปรายงานสัมมนา “เวทีเกาะเกี่ยวญาติมิตร จูนความคิดมิตรสหาย” : 13-14 กันยายน 2543)

ประเภทที่ 1 ครอบครัวคอร์รัปชั่น เป็นครอบครัวที่พ่อแม่มุ่งแต่หาเงินอย่างเดียว เพื่อตอบสนองความต้องการของตัวเอง และเพื่อการยอมรับในสังคม

ประเภทที่ 2 ครอบครัวลูกกระเบิด เป็นครอบครัวที่พบมากในชุมชนสลัม สภาพการณ์ที่พ่อแม่ทะเลาะวิวาทกันเป็นเนืองนิจ ลูก ๆ ขาดคนปรึกษา เกิดภาวะกดดัน สภาพจิตใจปวดร้าว หาทายออกโดยการคบเพื่อน เทียวสถานเริงรมย์ และเสพสิ่งเสพติด ตัวอย่างเด็กกลุ่มนี้ คือ เป็นเด็กที่ไม่เคยได้รับอะไรในวัยเด็ก ขาดความอบอุ่น มีเพศสัมพันธ์กับทุกคนที่คบหาโดยไม่เลือกหน้า เพราะยังไม่เข้าใจว่ารักคืออะไร และเด็กอีกกลุ่ม คือ เด็กประเภทที่คิดว่าไม่มีใครรัก ซึ่งหาทางออกให้กับชีวิตโดยแสวงหาไปเรื่อยๆ ก่อให้เกิดปัญหาที่ตามมา คือ ห่วงไม่มีพ่อ สุดท้ายของชีวิตต้องติดเชื้เอดส์

ประเภทที่ 3 ครอบครัวยิปซี เป็นครอบครัวเร่ร่อน คือ เร่ร่อนหางานตามแหล่งงานต่างๆ เช่น แหล่งเกษตรกรรม แหล่งอุตสาหกรรม เกิดปัญหาการเปลี่ยนคู่นอนชั่วคราว

ประเภทที่ 4 ครอบครัวดาวกระจาย เป็นครอบครัวที่ พ่อ แม่ ลูก ไปคนละทาง หรือพ่อ แม่ เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ลูก ๆ ถูกทิ้งไว้กับตายาย ปัญหาที่ตามมา คือ เด็กขาดความรัก ความอบอุ่น และที่สำคัญ คือ ปัญหาเด็กขาดสารอาหาร เงินที่ได้รับมาถูกนำไปใช้ในทางอื่นหมด

สภาพครอบครัวในชุมชนแออัด เขตเทศบาลเมือง จังหวัดสุรินทร์ มีครอบครัวประเภทครอบครัวลูกกระเบิด ทั้งยังมีครอบครัวที่หาเช้ากินค่ำ ครอบครัวที่พ่อต้องออกไปเก็บขยะเพื่อนำมาขายเป็นรายได้ของครอบครัว สภาพครอบครัวในชุมชนจึงมีผลต่อคุณภาพชีวิตของเด็กเยาวชน ประกอบกับจังหวัดสุรินทร์เป็นจังหวัดศูนย์กลางอันดับที่ 2 ของภาค สภาพการจ้างงานมีน้อย ทำให้ครอบครัวประสบกับปัญหาความยากจนทางเศรษฐกิจด้วย

จากปัญหาที่กล่าวมาจะเห็นว่าเด็กเยาวชนอีสานกำลังประสบปัญหาหลายด้านหลายระดับ โดยมีสาเหตุที่มาของปัญหาหลายสาเหตุ และมีความเชื่อมโยงกันทั้งทางกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ความพยายามแก้ไขปัญหของรัฐ คือ นโยบายการสร้างเศรษฐกิจชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาคน แต่เป็นการแก้ปัญหาปลายเหตุ ในขณะที่ต้นเหตุของปัญหา คือ โครงสร้างการรวมศูนย์ของรัฐ และนโยบายการพัฒนาประเทศที่ผิดพลาดในอดีต ส่งผลให้เกิดเป็นกระแสบริโภคนิยม การโฆษณาทางสื่อเพื่อระบายสินค้า สู่เด็กเยาวชนซึ่งเป็นตลาดรองรับสินค้าฟุ่มเฟือยได้ดีที่สุด ทำให้เด็กเยาวชนมีพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์จากการเลียนแบบตามการโฆษณาของสื่อ การปฏิรูประบบราชการให้มีการกระจายการดำเนินการให้สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นยังไม่เกิดขึ้นจริงในทางปฏิบัติ ปัญหาต่างๆ ยังคงดำรงอยู่และกำลังรอการแก้ไขจากผู้เกี่ยวข้อง

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง เป็นการศึกษานหาแนวทางที่วางอยู่บนสถานการณ์ปัญหา และความต้องการของท้องถิ่นดังผู้วิจัยได้ทบทวนสถานการณ์ปัญหาเด็กเยาวชนอีสานในช่วงต้น การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการ ต้องทราบถึงแนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคม เพื่อเป็นแนวทาง และวิธีการให้การสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ให้เป็นระบบ ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวนแนวคิด และความหมายของสวัสดิการสังคม ดังจะกล่าวต่อไป

2.2 แนวคิดและความหมายของสวัสดิการสังคม

ความหมายของสวัสดิการสังคม มีผู้ให้ความหมายไว้เป็นจำนวนมาก ทั้งในด้านการสังคมสงเคราะห์ การจัดสวัสดิการของรัฐ และความหมายในเชิงสถาบันทางสังคม ดังเช่น ศรีทัตติม พานิชพันธ์ (2525 : 13) ให้ความหมายว่า สวัสดิการ หมายถึง การมีวิถีชีวิตและสภาพความเป็นอยู่ที่ดีที่ราบรื่นมั่นคง ตลอดจนการกินดีอยู่ดี มีมาตรฐานในการครองชีพสูงขึ้น มีสุขภาพและอนามัยดี สวัสดิการของแต่ละบุคคลประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ สวัสดิการหรือความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย (สุขภาพกาย), ความสมบูรณ์ทางวัตถุ (ความร่ำรวย) และ ความสมบูรณ์ทางจิตใจ (สุขภาพจิต) องค์ประกอบทั้ง 3 ประการนี้จะทำให้ชีวิตมีความสุขอยู่ได้ในสังคม

จงจิตต์ ไศยนคณาภรณ์ (ม.บ.ป. : 8) สรุปความหมายว่า สวัสดิการสังคม หมายถึงสถาบันที่ให้การช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว กลุ่ม ชุมชน เพื่อให้บุคคลเหล่านี้ได้มีมาตรฐานการครองชีพอันดี มีสุขภาพอนามัยดี มีสัมพันธภาพทางสังคมที่ดีกับบุคคลอื่น ดำเนินงานทั้งโดยรัฐบาลและเอกชน (อาสาสมัคร) ตามนโยบายหรือโครงการต่าง ๆ เพื่อให้ประชาชนได้รับบริการ เพื่อที่สามารถจะช่วยเหลือตนเองและผู้อื่นในสังคมได้ต่อไป

Walter A. Frindlander (1968 : 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า สวัสดิการสังคม คือ การจัดกิจกรรมขึ้นเพื่อส่งเสริมสวัสดิการสังคมโดยตรงแก่ประชาชนในด้านความต้องการที่อยู่อาศัย ในเรื่องครอบครัวและเด็ก อนามัย การปรับสังคม การใช้เวลาว่าง มาตรฐานการครองชีพและความสัมพันธ์ทางสังคม และในส่วนด้าน

การบริการทางสวัสดิการสังคมให้ปฏิบัติเกี่ยวกับบุคคล กลุ่มชน ชุมชน และสังคม ซึ่งบริการเหล่านี้จะรวมถึง การดูแล การรักษา และการป้องกันด้วย

สุวรรณ รื่นยศ (2512 : 6) ให้ความหมายว่า งานสวัสดิการสังคม มีความหมายครอบคลุมไปถึงการดำเนินการทุกอย่างทั้งของรัฐและเอกชน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลเพื่อนมนุษย์หรือกลุ่มชนที่รวมกันเป็นสังคม เป็นชาติ ผู้ที่ไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ ให้มีความสุขทั้งทางกายและจิตใจ ให้มีปัจจัยอันจำเป็นแก่การดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค ตลอดจนการบำบัดโรคภัยไข้เจ็บ การศึกษาอบรมตามสมควรแก่ อดภาพ และความรู้ที่จะทำมาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต เพื่อความสงบเรียบร้อยและความเป็นปึกแผ่นของสังคม

Encyclopaedia Britannica (1768 : 773) ให้ความหมายว่า สวัสดิการสังคม หมายถึง การปฏิบัติจัดทำทั้งหลายไม่ว่าโดยส่วนราชการหรือเอกชน เป็นการปฏิบัติจัดทำเพื่อช่วยเหลือบุคคล ครอบครัว กลุ่มชน และ ชุมชน ให้มีมาตรฐานการครองชีพอันดี มีสุขภาพและสังคมภาพที่น่าพึงพอใจ โดยมุ่งให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้และช่วยเหลือผู้อื่นในสังคมเดียวกันได้ต่อไป

กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย (2523 : 234) ให้ความหมายว่า สวัสดิการสังคม เป็น ความเป็นอยู่ของประชาชนทั่วไปทุกด้าน เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม และพัฒนาบุคคล และกลุ่มต่าง ๆ พื้น ฐานในเรื่อง สวัสดิการสังคม จะต้องประกอบด้วย

- มีหลักประกันรายได้ต่ำ
- มีการจัดหาบ้านช่องที่พักอาศัยของประชาชน
- มีบริการในเรื่องสุขภาพของประชาชน
- มีระบบการประกันสังคม

สุเทพ เชาวลิตร (2527 : 4) สรุปความหมายว่า งานสวัสดิการสังคม คือ กิจกรรมทั้งหลายที่ส่งเสริม สวัสดิภาพทั่ว ๆ ไปให้ประชาชนมีการกินดี อยู่ดี มีความสุขนั่นเอง

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความหมายว่า สวัสดิการสังคม หมายถึง การช่วยเหลือประชาชนโดยหน่วยงาน รัฐ หรือเอกชนอย่างเป็นระบบในการให้ความช่วยเหลือทั้งทางสุขภาพกาย ความสมบูรณ์ทางวัตถุ และ จิตใจ อย่างน้อยที่สุด คือการมีปัจจัย 4 อย่างครบถ้วน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนได้มีชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ตามมาตรฐานการครองชีพ

การจัดสวัสดิการสังคมอย่างเป็นระบบจะต้องแยกประเภท ซึ่งจะทำให้งานสวัสดิการสังคมมีความ ละเอียดยิ่งขึ้น ดัง สยม รัตนวิจิตร (2523 : 22) ได้จำแนกประเภทบุคคลที่ยากลำบาก ที่จำเป็นต้องได้รับการ ช่วยเหลือขั้นต้น ดังนี้

- 1) เด็ก แยกเป็น เด็กกำพร้า เด็กอนาถา (เด็กถูกทอดทิ้ง หรือเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่สมควร) เด็กพิการ (ทางร่างกายและจิตใจ) เด็กครอบครัวยากจน เด็กมีปัญหาความประพฤติ
- 2) เยาวชนทั้งหญิงและชาย แยกเป็น เยาวชนไร้ที่พึ่ง เยาวชนติดยาเสพติด เยาวชนมีปัญหาความ ประพฤติ เยาวชนยากจนไร้ที่เรียน เยาวชนขาดที่พักผ่อนหย่อนใจ เยาวชนที่ถูกดำเนินตาม กฎหมายเพราะกระทำความผิด

- 3) สตรี แยกเป็น หญิงที่ถูกหลอกลวงมาเป็นโสเภณี หญิงที่เลิกเป็นโสเภณีแล้วแต่ไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม หญิงตั้งครภ์นอกสมรส หญิงผู้เป็นมารดาแต่สามีไม่รับผิดชอบ ในการส่งเสียเลี้ยงดู หญิงที่สามีต้องโทษเพราะทำผิด หญิงที่เป็นโรคเรื้อรังทำงานไม่ได้
- 4) หัวหน้าครอบครัว แยกเป็น หัวหน้าครอบครัวที่ไม่มืงานทำหรือไม่มีอาชีพ หัวหน้าครอบครัวที่ไม่มีที่จะทำกิน ไม่มีเงินทุนไปประกอบอาชีพ ไม่มีทักษะ ไร้ที่พึ่ง เป็นขอทาน
- 5) คนชราไร้ญาติขาดมิตร
- 6) คนพิการทุกประเภท ทั้งร่างกายและจิตใจ
- 7) คนป่วยที่ยากจนจริง ๆ
- 8) ผู้ประสบสาธารณภัย
- 9) ผู้ที่พ้นโทษไร้ญาติขาดมิตร
- 10) ครอบครัวของผู้ที่ต้องคุมขัง
- 11) พวกที่มีความคับแค้นทางอารมณ์ที่คิดฆ่าตัวตายแล้วไม่ตาย
- 12) ผู้ที่ติดยาเสพติด
- 13) ผู้ที่ไม่มีที่อยู่อาศัย หรืออยู่อย่างขัดสน เช่น แห้งเลื่อมโทรม
- 14) ชนกลุ่มน้อย เช่น ชาวเขา
- 15) ผู้อพยพมาจากประเทศอื่น
- 16) ผู้ที่ด้อยฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมมาก
- 17) คนไทยในต่างแดนซึ่งตกทุกข์ได้ยากหรือต้องการบริการทางสังคม
- 18) ประชาชนที่ตายโดยไร้ญาติขาดมิตร

การจำแนกประเภทบุคคลผู้ตกทุกข์ได้ยากที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือข้างต้น เป็นการจำแนกอย่างละเอียดออกเป็น 18 ประเภท ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้อีก ดัง ณรงค์ เพชรประเสริฐ (2544) ได้จัดกลุ่มโดยการให้คำนิยาม คนจนและคนด้อยโอกาส ออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มลูกจ้าง ในภาคอุตสาหกรรม ประกอบด้วย ลูกจ้างในอุตสาหกรรมในระบบ และลูกจ้างในอุตสาหกรรมนอกระบบ เป็นต้น
- 2) กลุ่มเกษตรกร ประกอบด้วย เกษตรกรรายย่อย เกษตรกรผู้เช่าที่ทำกิน เกษตรกรผู้รับจ้าง เป็นต้น
- 3) กลุ่มประกอบอาชีพอิสระ ประกอบด้วย แรงงานอิสระ รับจ้าง หาบเร่ เป็นต้น
- 4) กลุ่มนอกรั้วแรงงาน ประกอบด้วย เด็ก ผู้สูงอายุ สมณะ เป็นต้น
- 5) กลุ่มเสี่ยง ประกอบด้วย ผู้ติดยาเสพติด ผู้ติดเชื้ เอชไอวี เป็นต้น

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการศึกษาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มนอกรั้วแรงงานตามการจัดกลุ่มคนจนและคนด้อยโอกาสของ ณรงค์ เพชรประเสริฐ และเป็นประเภทบุคคลตกทุกข์ได้ยากที่จำเป็นต้องได้รับการช่วยเหลือขั้นต้น ประเภทที่ 1 และ 2 ตามการจำแนกประเภทของ สยม รัตนวิจิตร เป็นการจำแนกประเภทของกลุ่มหรือบุคคล ส่วนการจำแนกประเภทของการจัดระบบสวัสดิการสังคม สามารถจำแนกได้ ดังที่ ณรงค์ เพชรประเสริฐ (2544) จำแนกออกเป็นองค์

ประกอบ ประเภทของข่ายความปลอดภัยทางสังคม (Social Safety Net) ออกเป็น 3 องค์ประกอบ ได้แก่ การบริการสังคม การประกันสังคม และการสงเคราะห์สังคม และเสนอต่อว่า การจัดสวัสดิการสังคมข้างต้นยังถือเป็นสวัสดิการขั้นต่ำที่ประชาชนต้องได้รับบริการ การจัดสวัสดิการขั้นต่ำ อย่างน้อยต้องครอบคลุมถึง ระบบสวัสดิการด้านต่าง ๆ ได้แก่

- 1) จำนวนประชาชนที่ควรได้รับสวัสดิการขั้นต่ำ ต้องครอบคลุมกลุ่มคนที่ควรได้รับ สวัสดิการขั้นต่ำอย่างทั่วถึง
- 2) ประเภทของสวัสดิการ อย่างน้อยต้องได้รับสวัสดิการทุกประเภท คือ การบริการสังคม การประกันสังคม และการสงเคราะห์สังคม
- 3) ระดับ ปริมาณของการได้รับสวัสดิการจะต้องเพียงพอสำหรับการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุข

ระบบสวัสดิการเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับมาตรฐานการครองชีพของประชาชน ซึ่งแต่ละสังคมมีมาตรฐานการครองชีพที่แตกต่างกัน ระดับชุมชน ชุมชนชนบทและชุมชนเมืองย่อมมีมาตรฐานการครองชีพที่แตกต่างกันตามปัจจัยที่แวดล้อมและเชื้อต่อการครองชีพ และ ทรัพยากรที่ตอบสนองต่อความต้องการของสมาชิก การทบทวนความหมายของชุมชน และความแตกต่างของชุมชนชนบทและชุมชนเมือง จะทำให้เข้าใจระดับมาตรฐานการครองชีพที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยได้ทบทวน แนวคิดและความหมายของชุมชน ดังจะกล่าวต่อไป

2.3 ความหมาย ลักษณะและหน้าที่ของชุมชน

2.3.1 ความหมายของชุมชน

พจนานุกรม Webster's New Dictionary of the American Language (อ้างในสนธยา พลศรี, 2533 : 11) ได้ให้ความหมายว่า “ชุมชน หมายถึงกลุ่มคนที่อยู่ในท้องที่หรือในเมืองเดียวกันมีอาณาบริเวณหรือเมืองที่มีกลุ่มคนอยู่ร่วมกัน ชนกลุ่มหนึ่งที่อยู่ร่วมกันและมีความสนใจในเรื่องต่างๆคล้ายกัน”

ส่วนพจนานุกรมศัพท์สังคมวิทยา ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2524 ให้ความหมายไว้ว่า ชุมชนหรือประชาคมคือ (ใน สนธยา พลศรี,อ้างแล้ว : 13)

1) กลุ่มย่อย ที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคยและการติดต่อระหว่างบุคคลตลอดพื้นฐานความยึดเหนี่ยวเฉพาะอย่างที่ทำให้ชุมชนต่างไปจากกลุ่มเพื่อนบ้าน ชุมชนมีลักษณะทางเศรษฐกิจเป็นแบบเลี้ยงตนเองที่จำกัดมากกว่าสังคม แต่ภายในวงจำกัดเหล่านั้นย่อมมีการสังสรรค์ใกล้ชิดกว่าและความเห็นอกเห็นใจลึกซึ้งกว่า อาจมีสิ่งเฉพาะบางประการที่ผูกพันเอกภาพ เช่น เชื้อชาติ ต้นกำเนิดเดิมของชาติหรือศาสนา

2) ความรู้สึกและทัศนคติทั้งมวลที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม โดยชุมชนมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ (ลำพอง บุญช่วย อ้างใน สนธยา พลศรี, 2531 : 15)

(1) องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การบริหาร และเอกชน ตลอดจน พืช สัตว์ แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ ภูเขา ป่าไม้ เป็นต้น

(2) องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ได้แก่ จำนวนพลเมือง จำนวนครอบครัว การทำมาหากินของผู้คน ฐานะทางเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆของผู้คนในชุมชน

(3) องค์ประกอบทางจิตใจ ได้แก่ ความร่วมมือ ความเชื่อ ศาสนา เจตคติ แนวความคิด ตลอดจนธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เป็นต้น

กลุ่มย่อย ที่มีลักษณะหลายประการเหมือนกับลักษณะสังคม แต่มีขนาดเล็กกว่าและมีความสนใจร่วมที่ประสานกันในวงแคบกว่า ชุมชน หมายถึง เขตพื้นที่ระดับของความคุ้นเคยความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม โดยชุมชนมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ (ลำพอง บุญช่วย อ้างใน สนธยา พลศรี, 2531 : 15)

(1) องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ สถาบันต่างๆ เช่น วัด สถานที่ราชการ บ้านเรือน องค์การบริหาร และเอกชน ตลอดจน พืช สัตว์ แร่ธาตุต่างๆ ดิน แม่น้ำ ลำคลอง ทะเล

(2) ความรู้สึกและทัศนคติทั้งหมดที่ผูกพันปัจเจกบุคคลให้รวมเข้าเป็นกลุ่ม โดยชุมชนมีองค์ประกอบอย่างน้อย 3 ประการคือ (ลำพอง บุญช่วย อ้างใน สนธยา พลศรี, 2531)

ชุมชนเมือง (Urban Community)

หมายถึง อาณาบริเวณที่มีประชากรอยู่รวมกันจำนวนหนึ่ง และต้องมีความหนาแน่นมากพอสมควร เป็นบริเวณที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่นอยู่ในเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่ง ประชาชนส่วนใหญ่ในชุมชนมีการประกอบอาชีพที่แตกต่างกันออกไป มีความเจริญเป็นศูนย์กลางต่างๆ และรวมทั้งมีความเสื่อมโทรมอยู่ด้วย เช่น สิ่งแวดล้อมเป็นพิษ เป็นต้น

ลักษณะที่แตกต่างกันดังกล่าวส่งผลให้ชุมชนชนบทและเมืองมีหน้าที่แตกต่างกัน ดังนี้คือ

หน้าที่ของชุมชนชนบท

1) ผลิตอาหารและวัตถุดิบ เพราะประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทางการเกษตร ผลผลิตที่สำคัญ คือ ข้าวปลาอาหาร ผัก ผลไม้ ตลอดจนวัตถุดิบอื่นๆ

2) ผลิตคนให้แก่ชุมชนเมือง เพราะชุมชนเมืองมีความเจริญเติบโตในด้านต่างๆมาก ทำให้มีความต้องการแรงงานจำนวนมากและราคาถูก คนชนบทในวัยแรงงานจึงอพยพเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำ นอกจากนี้ยังเข้าไปเพื่อวัตถุประสงค์อื่นๆ อีก เช่น การศึกษาหาความรู้ เป็นต้น

3) การให้ความปลอดภัย กล่าวคือ ในภาวะสงครามหรือบ้านเมืองประสบภาวะวิกฤตการณ์ขึ้นนั้น ในชนบทมีความปลอดภัยมากกว่าในเมือง และยังมีสถานที่พักผ่อนหย่อนใจอย่างดีอีกด้วย

4.) การบำรุงและถนอมทรัพยากรธรรมชาติ เพราะชุมชนชนบทมีประชากรน้อย จึงมีความสงบสุขเหมาะแก่การทำนุบำรุง และถนอมทรัพยากรธรรมชาติไว้ได้เป็นอย่างดี

หน้าที่ของชุมชนเมือง

- 1) เป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบ อันเป็นผลผลิตทางการเกษตรจากชุมชนชนบท
- 2) เป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมของการสื่อสารและการคมนาคม เพราะชุมชนเมืองมักตั้งอยู่ท่ามกลางการแวดล้อมของชนบท
- 3) เป็นศูนย์รวมของการปกครอง เพราะชุมชนเมืองต้องเป็นเขตการปกครองแบบใดแบบหนึ่งเสมอ และยังเป็นที่ตั้งของสถาบันการเมือง การปกครองอื่นๆ อีกด้วย
- 4) เป็นที่รวมของกิจกรรมต่างๆ เช่น การตลาด การสาธารณูปโภค การอุปโภค การบริการ ศาสนา การนันทนาการ สาธารณสุข เป็นต้น

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กในเขตชุมชนเมือง เป็นการเป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของสมาชิกชุมชน ตามองค์ประกอบของชุมชนข้างต้น การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้จะต้องมีแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการของชุมชนครบทั้ง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบทางวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีความหมายรวมถึงการจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็กด้วย องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ซึ่งมีความหมายรวมถึงพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชนที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็ก และองค์ประกอบทางด้านจิตใจ ความเชื่อ ความร่วมมือในการพัฒนาเด็กในชุมชน เพื่อการเติบโตสมควรกับ หน้าที่ของชุมชนเมือง ได้แก่ การเป็นตลาดรับซื้อวัตถุดิบ และสินค้าการเกษตรจากชุมชนชนบท เป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมของการสื่อสารและการคมนาคม เป็นศูนย์รวมของการปกครอง และ เป็นที่รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์

จากการทบทวนแนวคิด ความหมาย และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยเห็นว่า สถานการณ์ปัญหาที่กำลังรุมเร้าเด็กเยาวชนในภาคอีสานเป็นปัญหาที่เกิดจากนโยบายที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว ส่งผลให้เกิดเป็นปัญหาต่าง ๆ รูปธรรมปัญหาที่เกิดขึ้น เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิเด็ก ปัญหาเอดส์กับเด็กเยาวชน ปัญหาเด็กเยาวชน ปัญหาเด็กกับเรื่องทางเพศ และปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัว เป็นต้น ปัญหาเหล่านี้แม้รัฐบาลจะพยายามแก้ไขด้วยการกำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาโดยรวมของประเทศ ด้วยการสร้างเศรษฐกิจชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาคน แต่ยังไม่สามารถคลี่คลายปัญหาได้ ปัญหาของเด็กเยาวชนอีสาน กลับมีแนวโน้มที่จะเพิ่มความรุนแรง และขยายกว้างขึ้นเรื่อย ๆ จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องแก้ไขปัญหที่เกิดขึ้นกับเด็กเยาวชน โดยความร่วมมือทั้งภาครัฐ เอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน หรือแม้กระทั่ง ชุมชน และครอบครัว เพื่อร่วมกันป้องกันและบรรเทาปัญหา

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตเทศบาลเมือง จะเป็นการศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการ สร้างโครงข่ายความปลอดภัยสังคม (Social Safety Net) ที่ครอบคลุมถึงองค์ประกอบ ด้านการบริการสังคม การประกันสังคม และ การสังคมสงเคราะห์ จะเป็นการป้องกันและพัฒนาคุณภาพชีวิตของเด็กในเขตเทศบาลเมือง ช่วยให้เกิดในเขตเทศบาลเมืองมีสุขภาพที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจและทางสังคม ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว และชุมชน รวมทั้งการศึกษาแนวทางการพัฒนาทั้งองค์ประกอบด้านวัตถุ และทรัพยากรธรรมชาติ องค์ประกอบด้านพฤติกรรมของบุคคล และองค์ประกอบด้านจิตใจ ความร่วมมือในชุมชน สร้างแนวทางการการพัฒนาระบบและหน้าที่ของชุมชนเมือง ใน

การเป็นตลาดรับซื้อวัตถุดิบ และสินค้าการเกษตรจากชุมชนชนบท เป็นศูนย์กลางหรือศูนย์รวมของการสื่อสาร และการคมนาคม เป็นศูนย์รวมของการปกครอง และ เป็นที่รวมของกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างสมบูรณ์
การศึกษาที่เกี่ยวข้องกับเด็ก และชุมชนเมืองมีผู้ศึกษาไว้จำนวนหนึ่งซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอต่อไป

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง มีผู้ที่ทำวิจัยไว้น้อยมาก ผู้วิจัยจึงได้ทบทวนงานที่เกี่ยวข้อง 3 ส่วน คือ งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนเมือง งานที่เกี่ยวกับระบบสวัสดิการและงานวิจัยเกี่ยวกับเด็กและเยาวชน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

2.4.1 งานวิจัยเกี่ยวกับชุมชนเมือง

ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์, นภาพร มนต์ทอง และอรนุช ผลภิญโญ (2542 : 80 - 83) ได้ศึกษาประเภท ปริมาณ และแนวทางการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยในชุมชนชนบทและชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ พบว่า ชุมชนชนบทและชุมชนเมืองมีปริมาณขยะแต่ละประเภทแตกต่างกันและมีการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอยหลายประการ ได้แก่ ขยะมูลฝอยประเภท ผัก ผลไม้ และเศษอาหาร ไม้และใบไม้ กระดุกสัตว์ เปลือกหอย กระดาษ พลาสติก ผ้า แก้ว โลหะ หินกระเบื้อง ซึ่งขยะมูลฝอยจากในจังหวัดก่อให้เกิดอาชีพเก็บขยะขาย ทั้งการเก็บในตอนกลางคืน และการซื้อขยะในตอนกลางวัน โดยมีรายได้เฉลี่ยวันละ 200 - 300 บาท

จากผลการศึกษาจะเห็นได้ว่าการเก็บขยะขายเป็นทางเลือกในการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเมือง ที่สามารถสร้างรายได้เลี้ยงดูครอบครัวได้ จะเป็นแนวทางการพัฒนาระบบ สวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง โดยการพัฒนาอาชีพเก็บขยะขายให้มีความปลอดภัย มีการป้องกันโรคที่เกิดจากการเก็บขยะมูลฝอย

2.4.2 งานวิจัยเกี่ยวกับระบบสวัสดิการ

จากการศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการสวัสดิการครอบครัว : กรณีศึกษาสำนักงานประชาสงเคราะห์เขตพื้นที่ 5 (คลองจั่น) กรมประชาสงเคราะห์ โดย มยุรีย์ ดำเนินผล (2543 : (1) - (2)) พบว่า ผู้รับบริการ มีความพึงพอใจในด้านความเพียงพอในเรื่อง การติดตามดูแลช่วยเหลือปัญหาอยู่เสมอภายหลังการรับบริการ รองลงมา ความช่วยเหลือจากศูนย์ฯ เพียงพอที่จะแก้ปัญหาได้ในเวลานั้น เจ้าหน้าที่คอยอำนวยความสะดวกให้อยู่เสมอ และความพึงพอใจด้านความเพียงพออยู่ในระดับค่อนข้างต่ำ ส่วนด้านความรวดเร็ว ผู้รับบริการมีความพึงพอใจในเรื่อง การไปขอรับบริการในแต่ละครั้ง ต้องมีการนัดหมายล่วงหน้า แต่เป็นระยะเวลาที่ไม่นานเกินไป และมักได้รับความช่วยเหลือเมื่อมีปัญหาเร่งด่วน รองลงมา ไม่ต้องใช้เวลานานในการไปขอรับบริการ และได้รับความช่วยเหลือจากศูนย์ฯ แล้วสามารถช่วยเหลือตนเองได้ไม่ต้องไปรับบริการจากศูนย์ฯ อีก

ผลการศึกษาที่น่าสนใจนำมาใช้เปรียบเทียบความพึงพอใจในการเข้ารับบริการสวัสดิการครอบครัวสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์

เยาวภา พรธโนภาค (2537 : (1)) ศึกษาการจัดบริการสวัสดิการครอบครัว กรมประชาสงเคราะห์ พบว่าปัญหาและอุปสรรคในการจัดบริการที่พบมากได้แก่ ความไม่สมดุล ระหว่างปริมาณงานกับอัตรากำลัง ปัญหาด้านคุณภาพของบุคลากร ปัญหาเรื่องงบประมาณ วัสดุ ยานพาหนะไม่เพียงพอ ปัญหาการกระจายบริการไปสู่กลุ่มเป้าหมาย และการขาดเครือข่ายในระดับชุมชน ซึ่งประชากรที่ศึกษาเห็นว่า ควรขยายขอบเขตให้ถึงระดับชุมชน โดยทำงานร่วมกับนักวิชาชีพต่าง ๆ และมุ่งเน้นที่ครอบครัวทั้งครอบครัว ไม่ใช่มุ่งเฉพาะที่ปัจเจกบุคคล บริการที่จัดขึ้นมีลักษณะเป็นการทำงานระดับชุมชน โดยการฝึกอบรมผู้ช่วยงานสังคมสงเคราะห์ หรืออาสาสมัคร เพื่อสามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึง มีการจัดตั้งกองทุนสงเคราะห์ครอบครัวในระยะยาว การลดหย่อนภาษีแก่ครอบครัวที่อุปการะบุคคลที่ช่วยตนเองไม่ได้ ขณะเดียวกันก็ควรมีการปรับปรุงระบบข้อมูลเกี่ยวกับครอบครัวกลุ่มเป้าหมาย และการให้ความช่วยเหลือเฉพาะหน้ายังคงมีความจำเป็นต้องจัดให้มีขึ้นในงานสวัสดิการครอบครัว

จากผลการศึกษาการจัดบริการสวัสดิการสำหรับครอบครัวของกรมประชาสงเคราะห์ มีปัญหาและอุปสรรคในเรื่องงบประมาณและกำลังคน การขาดเครือข่ายชุมชนทำให้เกิดปัญหาการกระจายบริการในสู่กลุ่มเป้าหมายในระดับชุมชน การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง เป็นแนวทางหนึ่งที่จะพัฒนาเครือข่ายการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาสในสังคมไทย ซึ่งข้อเสนอและความต้องการจากกลุ่มเป้าหมายการศึกษาจะเป็นแนวทางการพัฒนาเครือข่าย

ศิริลักษณ์ โคตรรักษา (2537 : 1) ศึกษาเรื่อง ผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาส : บทบาทเชิงรุกของประชาสงเคราะห์จังหวัด พบว่า ประชาสงเคราะห์จังหวัดส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจในบทบาทพิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาสมากพอสมควร นอกจากนั้นประชาสงเคราะห์จังหวัดส่วนใหญ่ยังมีทัศนคติที่เป็นด้วยการกระทำในบทบาทผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาสไม่ว่าจะเป็นในด้านการสนับสนุน การร้องขอ การปกป้อง การแนะนำเสนอความคิดเห็น รวมทั้งการเรียกร้อง อย่างไรก็ตามประชาสงเคราะห์จังหวัดก็ได้ให้ข้อคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรคที่เกิดขึ้นทั้งในด้านงบประมาณและทรัพยากร ด้านองค์กร ด้านผู้ปฏิบัติงาน ด้านนโยบายสังคม และ ระเบียบกฎเกณฑ์ของทางราชการ ด้านประชาชนและผู้ด้อยโอกาส รวมทั้งข้อจำกัดในแนวคิดการพิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาส

บทบาทเชิงรุกของการบริการสวัสดิการในระดับจังหวัด เป็นลักษณะงานที่ลดปัญหาการเข้าถึงบริการสวัสดิการ โดยเฉพาะปัญหาการเข้าถึงบริการของเด็กยากจนและด้อยโอกาส ในชุมชนแออัด ซึ่งจะเป็นแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสให้เข้าถึงบริการจากรัฐในระดับจังหวัดได้ยิ่งขึ้น

พินาน ฉินนะโส (2543 : 1) ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนประชาสัมพันธ์ด้านสวัสดิ-การสังคมที่มีประสิทธิภาพ ศึกษาเฉพาะกรณี : ผู้บริหารองค์การสวัสดิการสังคม สังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม ใน 3 จังหวัดภาคตะวันออก พบว่า ปัญหา อุปสรรคที่มีผลต่อการวางแผนประชาสัมพันธ์ตามทัศนะของผู้บริหาร ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร โครงสร้างหน่วยงาน เป็นปัญหาที่สำคัญขององค์การด้านสวัสดิการ

สังคม เนื่องจากการไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเพียงพอ ตลอดจนผู้บริหารเห็นว่างานประชาสัมพันธ์ไม่ใช่ภารกิจหลักของหน่วยงาน

การประชาสัมพันธ์ด้านสวัสดิการ จะเป็นการช่วยขยายการรับรู้ เป็นการสร้างช่องทางให้กับเด็กยากจนและด้อยโอกาส ในการเข้ารับบริการเพื่อบรรเทาปัญหาความยากลำบากได้ ซึ่งการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและคนด้อยโอกาส ต้องประชาสัมพันธ์ เพิ่มงบประมาณสำหรับการประชาสัมพันธ์ พัฒนาบุคลากร โครงสร้างของหน่วยงาน ซึ่งเป็นการกิจของหน่วยงานที่ให้บริการ

2.4.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับเด็ก และ การจัดสวัสดิการสำหรับเด็ก

จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ (2541 : 18 – 21) ได้ทบทวนองค์ความรู้เรื่อง เด็ก เยาวชน และครอบครัว ในประเทศไทย พบว่า งานวิจัยเกี่ยวกับเด็กในด้านต่าง ๆ ได้แก่ ด้านสุขภาพกาย ด้านสุขภาพจิต พัฒนาการของเด็กในช่วง 3 – 5 ขวบปีแรก ด้านการศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวกับเด็กและเยาวชนในภาคแรงงานและเศรษฐกิจ ด้านครอบครัว และการวิจัยด้านสังคมวิทยา มานุษยวิทยา ส่วนใหญ่เป็นงานวิจัยแบบแยกส่วน เป็นจุด ๆ และขาดความเชื่อมโยงที่จะทำให้เกิดภาพรวมของการพัฒนาเด็ก เยาวชน และครอบครัว พร้อมกับเสนอประเด็นการวิจัยระยะสั้นบางประเด็นที่อยู่ในอันดับสำคัญเร่งด่วนเพื่อตอบและนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า ได้แก่ การศึกษาพัฒนาการของเด็กในวัยต่าง ๆ การศึกษาเรื่องการลงทุนในเด็ก การอบรมเลี้ยงดูเด็กในครอบครัวไทย รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัย การศึกษาประเมินผลการดำเนินการตามแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 8 ซึ่งเน้นที่การพัฒนา “คน” เป็นหลัก การศึกษาวิเคราะห์ทิศทางการพัฒนาประเทศ ความต้องการของตลาดงานอาชีพ และการมีส่วนร่วมของแต่ละอาชีพในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม จริยธรรมของประเทศให้ครอบคลุมแรงงานทั้งในและนอกระบบ การพัฒนาตัวชี้วัดเด็กในภาวะยากลำบากเพื่อเป็นเกณฑ์ในการประเมินสภาพปัญหาเด็กในภาวะยากลำบากในระดับพื้นที่และประเทศ ตลอดจนรูปแบบบริการที่สามารถเข้าถึงเด็กและครอบครัวในภาวะยากลำบากได้

การพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นเด็กและครอบครัวในภาวะยากลำบาก เป็นการศึกษาวิจัยระยะสั้นที่อยู่ในอันดับสำคัญเร่งด่วนเพื่อตอบและนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าสอดคล้องกับข้อเสนอของจันทร์เพ็ญ ชูประภา-วรรณ และคณะ ที่ได้จากการทบทวนองค์ความรู้ เรื่องเด็ก เยาวชน และครอบครัว ในประเทศไทย

พรเพ็ญ พุทธิธโนปจัย (2542 : (1-2) ศึกษาการจัดสวัสดิการสำหรับเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง พบว่าด้านสถานภาพส่วนบุคคลและการดำเนินชีวิตของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างที่เป็นกลุ่มตัวอย่างไม่มีการเจริญเติบโตตามวัยอันควร เนื่องจากปัญหาทางโภชนาการและการอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ไม่ถูกสุขลักษณะ ไม่ปลอดภัย มีอัตราเสี่ยงสูงต่อการเจ็บป่วยและประสบอุบัติเหตุ เมื่อเด็กเจ็บป่วยบิดามารดามักจะหาซื้อยามาให้รับประทานเอง เด็กส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างโดยเปล่าประโยชน์ด้วยการเที่ยวเล่นนอกบ้าน จากสาเหตุประการหนึ่งคือเด็กไม่มีสถานที่ที่ปลอดภัยเพื่อออกกำลังกายและเล่นกีฬา สภาพความเป็นอยู่ของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาทั้งร่างกายและจิตใจ

ด้านปัญหาและความต้องการของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง พบว่า เด็กมีปัญหาเรื่องการศึกษา เช่น ขาดเรียนบ่อย มาโรงเรียนสาย เพราะบิดามารดาไม่มีเวลาที่จะเอาใจใส่ดูแลการเรียนของบุตร จากการที่บิดามารดาไม่มีกำลังทรัพย์เพียงพอที่จะจ่ายค่าเล่าเรียนและความจำเป็นในการย้ายงานไปยังหน่วยงานก่อสร้างอื่นทำให้เด็กออกจากโรงเรียนกลางคันเพื่อยายตามบิดามารดาไปอยู่แหล่งก่อสร้างอื่นต่อไปเรื่อย ๆ นอกจากนี้ยังพบว่า เด็กส่วนใหญ่ต้องการเรียนหนังสือ ต้องการมีอนาคตที่ดี ต้องการฝึกอาชีพ ต้องการมีสถานที่วิ่งเล่น ออกกำลังกายอย่างปลอดภัยแต่เด็กกลับต้องขาดสิ่งเหล่านั้นอย่างไว้นาคต

ด้านความสัมพันธ์กับครอบครัว ในเกือบทุกครอบครัวความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวไม่ดี เนื่องมาจากการที่บิดามารดาของเด็กลูกกรรมกรก่อสร้างทำงานทุกวัน และเมื่อเลิกงานจะไม่มีเวลาพูดคุยกับบุตร อันเป็นผลทำให้เด็กไม่รู้สึกอบอุ่นในครอบครัว นอกจากนี้ครอบครัวที่บิดามารดาทะเลาะกันและทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันจะทำให้สุขภาพจิตของเด็กไม่สมบูรณ์

ด้านความสัมพันธ์กับชุมชน เด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ไม่มีความสัมพันธ์กับใครเลย ไม่ว่าจะเป็นเพื่อนบ้านหรือครูที่โรงเรียน เด็กจึงรู้สึกเปล่าเปลี่ยวและต้องการที่พึ่งพิงที่ปลอดภัย ดังนั้นเด็กถูกชักจูงไปสู่อบายมุขได้ง่าย

ด้านความคิดเห็นเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัวและชุมชน เด็กลูกกรรมกรก่อสร้างมีอารมณ์หงุดหงิดบ่อย เด็กส่วนใหญ่มีความรู้สึกว่าการครอบครัวของตนเองไม่น่าคบ ไม่อบอุ่นและปลอดภัย

จากผลการศึกษาการจัดสวัสดิการสำหรับเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง ซึ่งคล้ายกันกับเด็กในชุมชนแออัด คือ เป็นครอบครัวที่พร้อมอพยพ เนื่องจากที่อยู่อาศัยไม่น่าคบ จะสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางสำหรับการศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ได้ดี

นนทิณี เพ็ชฌไพบิชญ์ (2530 : (1) – (2)) ศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด : ศึกษาเฉพาะการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน พบว่า บุคลากรทั้งภาครัฐและเอกชน ต่างก็เห็นด้วยที่รัฐดำเนินการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กและเยาวชนเร่ร่อน เนื่องจากรัฐมีมาตรการและมีกฎหมายรองรับในการป้องกัน แก้ไข ปัญหาเรื่องนี้และสามารถที่จะจัดสรรกำลังคนที่มีความรู้ทางวิชาชีพและวิชาการงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ ตลอดจน สถานที่ที่จะดำเนินการให้การคุ้มครองสวัสดิภาพเด็กได้ แต่รัฐควรปรับปรุง รูปแบบการทำงานโดยเน้นหลักการ กระบวนการและวิธีการทางสังคมสงเคราะห์ และมีการยืดหยุ่นในการปฏิบัติการเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพของการให้บริการ และบุคลากรภาครัฐก็ยอมรับรูปแบบการดำเนินงานของภาคเอกชน ซึ่งให้การช่วยเหลือ ป้องกัน บรรเทา แก้ไข ปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อน โดยมีความเห็นว่าภาคเอกชนเป็นองค์กรขนาดเล็ก มีความคล่องตัวในการปฏิบัติงานมากกว่าและรูปแบบการทำงานสามารถใกล้ชิดเด็กได้ตลอดเวลา เนื่องจากกลไกผู้ปฏิบัติงานภาคเอกชนส่วนใหญ่เป็นสตรี ทำให้รับรู้และเข้าใจสภาพปัญหาของเด็กและเยาวชนกลุ่มนี้ ซึ่งมีจำนวนที่มารับบริการไม่มากนัก

ไกรวุฒิ วัฒนสิน (2536 : จ – ข) ศึกษาเครือข่ายทางสังคมของเด็กเร่ร่อน พบว่า คำเรียกหรือคำนิยามความหมายของเด็กเร่ร่อนที่ถูกกำหนดขึ้นจากมุมมองของสังคมภายนอกนั้น เด็กเร่ร่อนสามารถเชื่อมโยงคำเรียกดังกล่าวกับพฤติกรรมของตนเองว่า การเร่ร่อนสะท้อนตำแหน่งของพวกเขาในสังคมในแง่ลบ และไม่เป็นที่ต้องการของสังคมแต่ที่ดำรงการเร่ร่อนก็เพราะมีสาเหตุที่ทำให้ต้องออกมาเร่ร่อน ซึ่งสาเหตุและกระบวนการ

การของการเร่ร่อนนั้น พบว่า มีสาเหตุและกระบวนการเริ่มมาจากที่ครอบครัว ประกอบกับเงื่อนไขทางสังคมอื่นๆ เช่นการคบเพื่อน การที่มีสิ่งชักนำจากภายนอก สถานบริการ หรือการที่เด็กกลัวความผิดที่ทำได้ การที่ต้องทำงานช่วยเหลือครอบครัวและการที่เกิดเหตุการณ์กระทันหัน ที่ทำให้เด็กต้องออกมาเร่ร่อน เด็กเร่ร่อนจะเคลื่อนที่ไปตามแหล่งต่างๆ ที่มีปัจจัยที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต คือมีที่พักพิง รวมไปถึงแหล่งน้ำ แหล่งอาหาร และแหล่งที่สามารถประกอบอาชีพลักษณะต่าง ๆ ได้

จากผลการศึกษาเกี่ยวกับเด็กเร่ร่อนจรจัดของ นนทินี เพ็ญไพศิษฐ์ ศึกษาในประเด็นปัญหา กรณีการคุ้มครองสวัสดิภาพ และ ไกรวุฒิ วัฒนสิน ศึกษาเครือข่ายทางสังคมของเด็กเร่ร่อน ซึ่งเป็นกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสกลุ่มหนึ่ง เป็นปรากฏการณ์ของสังคมเมือง นำมาเป็นแนวทางประกอบในการศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ให้ครอบคลุมประเด็นยิ่งขึ้น

บทที่ 3

ผลการศึกษา

การศึกษาการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ครั้งนี้ เป็นเลือกการศึกษาชุมชนแออัด โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาแบ่งเป็น 4 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองบัว ประกอบด้วย ประวัติชุมชน ภาษาพูด โครงสร้างประชากร ประเพณีที่ยังปฏิบัติอยู่ในชุมชน การรวมกลุ่มในชุมชน และปัญหาด้านเด็กในชุมชน ส่วนที่ 2 ระบบสวัสดิการที่มีอยู่ ประกอบด้วย การบริการสังคม ได้แก่ การบริการการศึกษา การสาธารณสุข การรักษาพยาบาล และการบริการที่อยู่อาศัย การประกันสังคม ได้แก่ การประกันการเจ็บป่วย การประกันอุบัติเหตุ การประกันการคลอดบุตร การประกันทุพพลภาพ การสงเคราะห์ครอบครัว การประกันการเสียชีวิต และ การประกันการว่างงาน และ การสังคมสงเคราะห์ ส่วนที่ 3 สภาพชีวิต ความยากจน และด้อยโอกาสของเด็กในชุมชน ประกอบด้วย การประเมินตนเองใน 4 ประเด็นหลัก คือ ตำแหน่งทางสังคม ความหมายของชีวิต ความมุ่งหวังในอนาคต และการมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น การวิเคราะห์ความยากลำบากที่เผชิญอยู่ ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก และการเข้าถึงทรัพยากร ส่วนที่ 4 ปัญหาและความต้องการของเด็กในชุมชน ประกอบด้วย ปัญหาในอดีตที่เคยประสบมา ปัญหาในปัจจุบัน และ ความต้องการในอนาคต ดังรายละเอียด

3.1 ข้อมูลทั่วไปของชุมชนหนองบัว

3.1.1 ประวัติชุมชน

ชื่อชุมชนหนองบัวตั้งตามชื่อหนองบริเวณกลางชุมชน เชื่อว่าหนองบัวแต่ก่อนเป็นสระที่ใหญ่มาก มีสัตว์น้ำหลายชนิดอาศัยอยู่ น้ำในสระก็สามารถนำมาดื่มได้ ชาวบ้านที่อพยพมาอยู่ช่วงแรก ๆ อยู่ในช่วงปี พ.ศ. 2500 โดยมีกลุ่มคนกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในชุมชนหนองบัว คือ ยายเสน ปัจจุบันย้ายออกไปแล้ว ตาจิต ปัจจุบันย้ายออกไปแล้ว ยายเนา ตายัง ยายมี ยายพวง ส่วนตาแดงและยายสัน นั้นเสียชีวิตแล้ว

ลักษณะการเข้ามาอยู่ที่ต่างคนต่างมาไม่ได้เป็นญาติกัน และหลังจากนั้นก็เริ่มมีคนอพยพเข้ามาอยู่เรื่อยๆ แต่คนที่เข้ามาอยู่ต้องมาปรึกษาคนที่เข้ามาอยู่ก่อน สำหรับปัจจุบันจะเข้ามาอยู่ต้องมีการซื้อขายกัน โดยไม่ต้องมีสัญญาอะไรผูกมัด

ช่วงแรกๆการจัดระเบียบก็ไม่มีอะไรยุ่งยากนัก มีอะไรช่วยเหลือกันได้ก็ช่วยเหลือกันไป เริ่มมีการจัดตั้งเป็นคณะกรรมการชุมชนเมื่อปี พ.ศ.2536 โดยประธานชุมชนคนแรก คือ นายสมัด จัตรทอง และ คนที่

สอง เป็น คนปัจจุบัน คือ นายยัง มะลิหอม นอกจากนี้ ยังมีการรวมกลุ่มอื่นๆในชุมชนด้วย เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนยา กลุ่ม อสม.

3.1.2 ภาษาพูด

คนส่วนใหญ่ในชุมชนจะมีเชื้อสายเป็นคนเขมร ซึ่งมีประมาณ 80% คนไทย ซึ่งมีประมาณ 15% คนและคนจีน ซึ่งมีประมาณ 5% คนเฒ่าคนแก่จะสามารถพูดภาษาเขมรได้ แต่เด็กวัยรุ่นจะไม่พูดหรือพูดไม่ค่อยได้

3.1.3 โครงสร้างประชากร (ตารางที่ 1)

ชุมชนหนองบัวมีประชากรทั้งสิ้น 1,221 คน มีประชากรผู้ใหญ่ (อายุมากกว่า 18 ปี) มากที่สุด จำนวน 769 คน คิดเป็น ร้อยละ 62.98 แยกเป็น ชาย 387 คน คิดเป็น ร้อยละ 50.33 และหญิง จำนวน 382 คน คิดเป็น ร้อยละ 49.67 รองลงมาคือ ประชากรเด็กเล็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) จำนวน 390 คน คิดเป็น ร้อยละ 31.94 แยกเป็น ชาย 192 คน คิดเป็น ร้อยละ 49.23 หญิง 198 คน คิดเป็น ร้อยละ 50.77 และ ประชากรเด็กโต (อายุ 15 – 18 ปี) จำนวน 62 คน แยกเป็น ชาย 31 คน คิดเป็น ร้อยละ 50.00 และ หญิง จำนวน 31 คน คิดเป็น ร้อยละ 50.00 ตามลำดับ

ตารางที่ 1 แสดงโครงสร้างประชากรด้านอายุ และ เพศ ในชุมชน

ลักษณะประชากร	จำนวน					
	ชาย		หญิง		รวม	
	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ	จำนวน	ร้อยละ
ผู้ใหญ่ (อายุมากกว่า 18 ปี)	387	50.33	382	49.67	769	62.98
เด็กโต (อายุ 15 – 18 ปี)	31	50.00	31	50.00	62	5.08
เด็กเล็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี)	192	49.23	198	50.77	390	31.94
รวม	610	49.96	611	50.04	1,221	100

ที่มา : สมุดบันทึกรายครัวเรือน , กรรมการชุมชนหนองบัว , สุรินทร์ , 2543.

3.1.4 ประเพณีที่คนในชุมชนยังปฏิบัติร่วมกัน

- 1) แห่เทียนช่วงวันสงกรานต์
- 2) ลอยกระทง (เมื่อก่อนจะมีการก่อเจดีย์ทรายด้วย)

3.1.5 การรวมกลุ่มในชุมชนหนองบัว

- 1) คณะกรรมการชุมชน จัดตั้งโดยเทศบาลเมืองสุรินทร์

2) อาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) จัดตั้งโดยกองสาธารณสุขเทศบาลเมืองสุรินทร์ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ตั้งอยู่บ้านเลขที่ 23 ชุมชนหนองบัว ต.ในเมือง อ.เมือง จังหวัด สุรินทร์ มีการดำเนินงานด้านการจัดตั้งเป็นกองทุนยา โดยจัดซื้อยาจากสาธารณสุขเพื่อมาจำหน่ายให้กับชาวบ้านในชุมชน

3) กลุ่มออมทรัพย์ จัดตั้งโดยมูลนิธิพัฒนาอีสาน โดยได้รับงบประมาณในการจัดตั้งกลุ่มจากสำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง (พ.ช.ม. ในเวลานั้น ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสำนักงานพัฒนาองค์กรชุมชน (พ.อ.ช.))

กลุ่มออมทรัพย์ในปัจจุบันมีจำนวนสมาชิก จำนวน 186 คน มีปริมาณเงินออมเพียงพอที่จะให้สมาชิกกู้ยืมได้

ปัจจุบันกลุ่มออมทรัพย์ได้ขยายกิจการ โดยเพิ่มกิจการด้านการพัฒนาชุมชน เช่น การก่อสร้างทางเดินคอนกรีตในชุมชน เป็นต้น

3.1.6 ปัญหาด้านเด็กในชุมชน

ชุมชนหนองบัวมีปัญหาด้านเด็กหลายประเภท ทั้งที่เกิดจากเด็กที่อยู่ในชุมชนเอง และเด็กที่มาจากต่างถิ่น ตลอดจนปัญหาสังคมโดยรวมของชุมชน โดยเด็กที่อยู่ในชุมชนจะเป็นปัญหาด้านเด็กในภาวะยากลำบาก เช่น ยาจน กำพร้า เป็นต้น ส่วนเด็กที่มาจากต่างถิ่นเป็นปัญหาด้านเด็กกลุ่มเสี่ยง เช่น โสเภณี เด็กเลิกละเลย เสพติด เป็นต้น ซึ่งสามารถจำแนกออกเป็นปัญหาลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1) เด็กกำพร้าจากสาเหตุที่พ่อแม่เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ได้รับทุนการศึกษาจากสหกรณ์เครดิตยูเนียน ประมาณ 2 คน

2) เด็กฐานะยากจน ซึ่งเด็กในชุมชนหนองบัวส่วนใหญ่มีฐานะยากจน พ่อแม่ประกอบอาชีพ รับจ้าง เกษษะขาย และอาชีพอิสระอื่น ๆ

3) เด็กถูกทอดทิ้งจากการที่พ่อแม่ ออกจากชุมชนไปทำงานและอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น แล้วทิ้งลูกไว้กับญาติพี่น้องที่ยังมีอยู่ในชุมชน

4) เด็กในวัยเรียน (อายุ 15 – 18 ปี) ออกไปใช้แรงงานตอนกลางคืน ในสถานบันเทิง โดยใช้เวลาตอนกลางคืนทำงาน และเรียนในตอนกลางวัน ลักษณะงานที่ทำ ได้แก่ งานรับจ้างทั่วไป เด็กเสิร์ฟ ขายพวงมาลัย ดอกไม้ตามสถานบันเทิง เป็นต้น

5) การลงทุนด้านการศึกษา เป็นการลงทุนที่มีราคาสูง ทั้งค่าเทอม และการเรียกเก็บเงินค่าเล่าเรียน เช่น เด็กอนุบาล จำนวน 5,000 บาทต่อคน ประกอบกับค่าใช้จ่ายอาหาร ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้าให้กับโรงเรียน ค่าเครื่องแบบนักเรียน ค่าสมุดหนังสือ ทำให้เด็กบางคนต้องออกจากโรงเรียนกลางคัน และขาดโอกาสในการเล่าเรียน เพราะพ่อแม่ไม่มีเงินพอสำหรับชำระค่าเล่าเรียนลูก ทั้งที่ได้ดิ้นรนมากแล้ว นอกจากนี้ยังมีปัญหาโรงเรียนขาดคุณภาพ เช่นเด็กเรียนจบแล้วยังอ่านหนังสือไม่ออก เป็นต้น

6) เด็กเร่ร่อน และติดสารเสพติด พบมากบริเวณ สถานีขนส่ง (บขส.) ประมาณ 20 คน มีการดำเนินการจับกุมและปล่อยตัว โดยเจ้าหน้าที่ ยังไม่มีหน่วยงานเอกชนเข้าไปดำเนินงานช่วยเหลือเด็ก เด็กเหล่านี้เมื่อ

มีอายุที่สามารถใช้แรงงานได้ จะถูกชักจูงไปใช้แรงงานโดยลงเรือประมงหาปลา แล้วหายสาบสูญ ไม่ได้กลับเข้ามาในชุมชนอีก

7) สถานที่อยู่อาศัย มีขยะสิ่งปฏิกูล สภาพบ้านเรือนไม่แข็งแรง ชำรุด ครุฑเรือนที่มีคนพิการและเด็กอาศัยอยู่ด้วยจะลำบากยิ่งขึ้น

8) โสเภณีเด็ก เนื่องจากชุมชนอยู่ติดย่านสถานบันเทิง จึงมีการค้าโสเภณีเด็กในชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มเด็กที่มาจากถิ่นอื่น เข้ามาเช่าบ้านอยู่ในชุมชน

จากปัญหาที่กล่าวมาโดยรวมสามารถกล่าวได้ว่าเด็กในชุมชนหนองบัว เป็นเด็กยากจนและด้อยโอกาส และอยู่ในชุมชนที่มีความเสี่ยง โดยที่เด็กในแต่ละครัวเรือนมีระดับความรุนแรงของปัญหาแตกต่างกันไปตามฐานะทางเศรษฐกิจ และกำลังในการหาเงินของครอบครัว

3.2 ระบบสวัสดิการที่มีอยู่ (ตารางที่ 2)

3.2.1 การบริการสังคม

การศึกษา เด็กในชุมชนหนองบัวส่วนใหญ่จะเข้าเรียนระดับประถมที่โรงเรียนใกล้ชุมชน คือ โรงเรียนเทศบาล 2 ถึงระดับประถม 6 เมื่อจบชั้น ป.6 แล้วเด็กในครอบครัวที่มีฐานะ จะเข้าเรียนต่อในระดับมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัด ที่นิยมเรียน 3 โรงเรียน คือ โรงเรียนสุววิทยาคาร โรงเรียนสิรินธร และโรงเรียน วีรวัฒน์โยธิน หลังจากจบชั้น ม.3 แล้ว เด็กในชุมชนส่วนใหญ่จะไม่เรียนต่อ มีแต่ส่วนน้อยเท่านั้นที่เรียนต่อในโรงเรียนเดิม เมื่อจบชั้น ม.6 เด็กที่เรียนต่อมักจะเรียนต่อในสายอาชีพ เช่น เทคนิค ดำรงจ ทหาร หรือพยาบาล เป็นต้น เนื่องจากงานรองรับเมื่อจบการศึกษาที่แน่นอน

การสาธารณสุข ในชุมชนหนองบัวมีศูนย์การบริการสาธารณสุข 1 ศูนย์ ได้แก่ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐานชุมชน ดำเนินการเป็นกองทุนยาจำหน่ายยาราคาถูกให้กับคนในชุมชน โดยมีอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) จำนวน 3 คน ส่วนการบริการสาธารณสุขจากหน่วยงานภายนอกชุมชน ได้แก่ การบริการฉีดพ่นยาป้องกันยุง โดยเทศบาลเมืองสุรินทร์ ดำเนินการฉีดพ่นปีละครั้ง นอกเหนือจากนี้ การบริการสาธารณสุขด้านอื่น ๆ เช่น การรับวัคซีน การตรวจสุขภาพ จะต้องเข้ารับบริการที่สถานบริการสาธารณสุขเอง โดยไม่มีหน่วยบริการเคลื่อนที่เข้าไปถึงในชุมชน หรือแม้กระทั่ง การพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ถูกสุขลักษณะ ยังไม่มีหน่วยงานใดเข้าไปดำเนินการ

การรักษาพยาบาล จังหวัดสุรินทร์มีโรงพยาบาลที่เข้าร่วมโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค 3 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลสุรินทร์ โรงพยาบาลค่ายวีรวัฒน์โยธิน และ โรงพยาบาลรวมแพทย์ เด็กในชุมชนหนองบัว เมื่อเจ็บป่วยจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลรวมแพทย์ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลหนึ่งที่เข้าร่วมในโครงการ 30 บาทรักษาทุกโรค ดังได้กล่าวมา

การบริการที่อยู่อาศัย เด็กในชุมชนหนองบัว อาศัยอยู่กับครอบครัวที่ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตัวเอง ต้องอาศัยอยู่กับครอบครัวอื่น แม้จะมีบ้านซึ่งสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มีทะเบียนบ้านถาวร แต่สามารถขอเป็น

ทะเบียนบ้านชั่วคราวได้ จึงเป็นเรื่องธรรมดาสำหรับการแจกเลขที่บ้านชั่วคราว เมื่อมีการหาเสียงเลือกตั้ง สมาชิกสภาเทศบาลจึงจะมีเลขที่บ้านครั้งหนึ่ง บ้านในชุมชนหนองบัวจึงมีเลขที่บ้านหลายเลขที่มาจากการหาเสียง แต่ไม่เป็นเลขที่ทะเบียนบ้านที่แท้จริง สภาพบ้านในชุมชนหนองบัวสะท้อนออกมาในการวาดรูปบ้านที่เป็นอยู่ของเด็กในชุมชน วาดรูปบ้านของตัวเองที่อาศัยอยู่แต่ละคนจะวาดเป็นบ้านติดกันไม่ต่ำกว่า 4 หลังซึ่งเป็นการสะท้อนความแออัดของชุมชน จะเป็นปัญหาที่รุนแรงขึ้นต่อการขยายครัวเรือนในอนาคต

3.2.2 การประกันสังคม

พบว่า เด็กในชุมชนหนองบัวไม่ได้รับการประกันสังคมทุกด้าน ทั้งการประกันการเจ็บป่วย การประกันอุบัติเหตุ การประกันการคลอดบุตร การประกันทุพพลภาพ การสงเคราะห์ครอบครัว การประกันการเสียชีวิต และการประกันการว่างงาน

3.2.3 การสังคมสงเคราะห์

พบว่า การสังคมสงเคราะห์ในระดับจังหวัด มีการสงเคราะห์แก่ผู้พิการ และด้อยโอกาส 3 ลักษณะ คือ การมอบทุนยังชีพ การมอบทุนเลี้ยงดูสำหรับครอบครัว และการมอบรถโยกให้แก่ผู้พิการ แต่มีปัญหาด้านงบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอ จึงทำให้การสงเคราะห์ไม่ทั่วถึง ส่วนการสงเคราะห์จากเทศบาลเมือง ยังไม่มีการสงเคราะห์สำหรับเด็ก มีแต่การสังคมสงเคราะห์สำหรับผู้สูงอายุเท่านั้น ซึ่งงานสังคมสงเคราะห์ในระดับจังหวัดนั้น เป็นการทำงานในเชิงรับ กล่าวคือ เป็นงานที่รับการแจ้งแสดงความจำนงค์รับบริการเป็นการแจ้ง ณ สำนักงาน โดยไม่ได้ บริการเคลื่อนที่เข้าไปในชุมชน เด็กในชุมชนจึงเข้าถึงบริการได้ยาก ส่วนการสังคมสงเคราะห์ในระดับชุมชน มีการออมทรัพย์โดยเป็นสมาชิกกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน จัดตั้งโดยการสนับสนุนของมูลนิธิพัฒนาอีสาน (NET) ร่วมกับ สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง บริหารงานโดย เครือข่ายชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ดำเนินการออมทรัพย์จากสมาชิก และบริการกู้ยืมแก่สมาชิก ยังดำเนินงานได้ไม่ทั่วถึงทุกครอบครัวในชุมชน โดยเฉพาะครอบครัวที่ยากจนจริง ๆ จะเข้าถึงการบริการได้ยาก นอกจากนั้นกองทุนยังมีการมอบทุนในการเลี้ยงดูเด็กกำพร้าจากพ่อแม่ที่เสียชีวิตจากโรคเอดส์

ส่วนสวัสดิการที่ดำเนินการโดยชุมชน เป็นการดำเนินการโดยการจัดตั้งกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน ดำเนินการด้านการบริหารชุมชน กลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุขมูลฐาน (อสม.) กลุ่มออมทรัพย์ รวมทั้งการดำเนินงานรองรับแหล่งทุนภายนอก เช่น กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (sif) เงินทุนมียาชาวา และ กองทุนชุมชนละ 1 ล้านบาท โดยจัดตั้งเป็นคณะกรรมการบริหารกองทุน นอกจากนี้ ชุมชนหนองบัวยังเป็นสมาชิกเครือข่ายชุมชนเมืองจังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นความร่วมมือในระดับเทศบาลเมืองจังหวัดก่อให้เกิดเครือข่ายความร่วมมือเพื่อประสานกับแหล่งทุนภายนอกอื่น ๆ เป็นความร่วมมือระหว่างชุมชน เป็นกลไกการช่วยเหลือกันเองระหว่างชุมชน

ตารางที่ 2 แสดงระบบสวัสดิการที่มีอยู่ในชุมชน

การบริการสังคม	การประกันสังคม	การสังคมสงเคราะห์	สวัสดิการโดยชุมชน
- รับการศึกษาจากโรงเรียนของรัฐ ซึ่งมีสถานศึกษาให้เลือกเรียนหลากหลายแต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง จึงไม่มีโอกาสในการเรียน - การสาธารณสุขมีการฉีดพ่นยาป้องกันยุงลายทุกปี - ได้รับการบริการ 30 บาท รักษาทุกโรค - มีการบริการด้านที่อยู่อาศัย โดยการไปขอเลขที่บ้านชั่วคราว		- ในระดับจังหวัดมีการสังคมสงเคราะห์ผู้พิการ โดยให้ทุนยังชีพ ทุนเลี้ยงดู และให้ รดโยกสำหรับผู้พิการ - มีการให้ทุนการศึกษาและแจกเสื้อผ้าเป็นบางปี	- คณะกรรมการชุมชน - ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน - กลุ่มออมทรัพย์ - คณะกรรมการกองทุนชุมชน - เครือข่ายชุมชนเมือง

3.3 สภาพชีวิตและความยากลำบากของเด็กในชุมชน (ตารางที่ 3)

ความยากจนและด้อยโอกาสของเด็กในชุมชนหนองบัว จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย การประเมินตนเองของเด็กในชุมชน การวิเคราะห์ความยากลำบากที่เด็กในชุมชนเผชิญอยู่ ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก และการเข้าถึงทรัพยากร ดังรายละเอียด

3.3.1 การประเมินตนเอง

1) ตำแหน่งทางสังคม

ตำแหน่งทางสังคมที่สะท้อนจากเด็ก พิจารณาด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ความเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย การประกอบอาชีพหลักของผู้ปกครอง และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัย พบว่า เด็กในชุมชนหนองบัวมีฐานะยากจน แม้ในบางครอบครัวจะมีฐานะดีกว่าครอบครัวอื่นๆ ในชุมชน แต่ก็ถือเป็นครอบครัวที่อยู่ในชุมชนแออัด ขาดปัจจัยพื้นฐานด้านที่อยู่อาศัย ที่มั่นคง ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานรองรับอนาคตเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ หรือสร้างครอบครัวใหม่ ซึ่งควรเป็นครอบครัวที่มั่นคง อยู่ในสังคมอย่างเป็นปกติสุข นั่นคือ ด้านฐานะทางเศรษฐกิจที่เป็นครอบครัวยากจน และไม่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยต้องอยู่อาศัยร่วมกับครอบครัวอื่น เด็กในชุมชนหนองบัวจึงนับว่าเป็นกลุ่มคนระดับล่างที่ยากจนและขาดปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต

การประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นรายได้หลัก ของผู้ปกครอง เช่น อาชีพ เกษษะขาย เล่นลิเก หรือรับจ้างรายวัน เป็นอาชีพที่ถูกเหยียดหยามจากครอบครัวอื่น ว่าเป็นอาชีพระดับต่ำ ไม่มีความมั่นคง ถึงแม้จะมี

รายได้จากการขายขยะ จำนวนหนึ่ง แต่เป็นรายได้ที่ไม่แน่นอน ไม่เพียงพอสำหรับการยกระดับคุณภาพชีวิตของลูก ส่งเสียให้เรียนต่อในระดับสูง อีกทั้งการเก็บขยะขายยังนับเป็นอาชีพนอกระบบ ที่ไม่ได้รับการพัฒนาทักษะ ความรู้เกี่ยวกับขยะแต่ละประเภท ผู้เก็บขยะ รับรู้เพียงราคาขายของขยะแต่ละประเภท และประเมินมูลค่าจากราคาขายได้แตกต่างกันของขยะแต่ละประเภทเท่านั้น การเล่นริเเก เล่นได้เฉพาะบางเทศกาล ที่มีการว่าจ้างให้เล่น เท่านั้น ด้านการประกอบอาชีพนับเป็นอาชีพที่ขาดโอกาสในการรับรองมาตรฐาน และการพัฒนาทักษะความรู้ เหมือนกับอาชีพในระบบ ที่อยู่ในแบบจำลองทางเศรษฐกิจ

สภาพของชุมชนเป็นชุมชนแออัดหลังย่านบันเทิง มีหนองน้ำกลางชุมชนที่เป็นแหล่งระบายน้ำเสียและขยะจากร้านค้าในย่านบันเทิง ทำให้ที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ การก่อสร้างบ้านทำอย่างง่าย ๆ ซึ่งไม่มั่นคง ชุมชนหนองบัวจึงมีสภาพเป็นแหล่งเสื่อมโทรม เด็กในชุมชนจึงขาดโอกาสในการนันทนาการ สถานที่วิ่งเล่น ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และการเจริญเติบโตที่ไม่เหมือนเด็กทั่วไป

ตำแหน่งทางสังคมพิจารณาทั้งด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ความเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นหลักประกันในการดำเนินชีวิต อาชีพการงานของผู้ปกครองอันเป็นรายได้หลักเลี้ยงดูครอบครัว และสภาพแวดล้อมของชุมชนที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นปัจจัยที่พัฒนาคุณภาพชีวิตให้มีความสุขในชุมชน สะท้อนตำแหน่งทางสังคม ในการเป็นคนชั้นล่างที่ขาดโอกาสที่ดีทางสังคม มีชีวิตอยู่ด้วยความยากลำบาก

2) ความหมายของชีวิต

การมีชีวิตอยู่เพื่อตอบสนองพระคุณผู้ปกครอง ด้วยการเรียน และการประกอบอาชีพที่มั่นคง เป็นความหมายในอนาคต แต่ในภาวะปัจจุบันการดำเนินชีวิต เป็นความหมายเชิงลบ กล่าวคือ ชีวิตคือความลำบากที่ต้องอดทน ต่อสู้กับความยากลำบาก ทั้งต้องเรียน และต้องช่วยพ่อแม่ทำงานในเวลาเดียวกัน

3) ความมุ่งหวังในอนาคต

ทางการเรียนต้องการเรียนจบให้สูง กว่าระดับ ม.6 แล้วเข้าเรียนต่อในสายอาชีพ เช่น ทหาร พยาบาล เป็นต้น ถ้ามีโอกาสจะเรียนต่อให้ได้ในระดับสูงสุด ที่จะเป็นหลักประกันเพื่อให้มีงานที่มั่นคง มีวิชาความรู้ติดตัว

การประกอบอาชีพ คาดหวังประกอบอาชีพที่มีรายได้ดี มีความมั่นคง เพื่อให้พ้นจากความยากจน เป็นที่พึ่งของครอบครัว

4) อิทธิพลต่อบุคคลอื่น

ต่อครอบครัวที่เลี้ยงดู ทำให้รู้สึกว่ามีชีวิตอยู่เพื่อตอบสนองคุณของผู้เลี้ยงดู ในสถานะที่เป็นความหวังที่จะนำพาครอบครัวให้พ้นจากความทุกข์ยากที่เผชิญอยู่ ซึ่งครอบครัวได้ทุ่มเททรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อใช้ในการพัฒนาเด็กในครอบครัว ด้านการเรียน อันเป็นการสร้างทุนสำหรับครอบครัว ที่จะทำให้อครอบครัวพ้นจากความทุกข์ยาก จะเลื่อนชั้นทางสังคมโดยการเรียนรู้ของลูก และได้ทำงานดี ทำให้อฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวดีขึ้น

3.3.2 ความยากลำบากที่เผชิญอยู่

กรณีเด็กกำพร้า พ่อแม่ ความยากลำบากเกิดจากการที่ไม่มีที่ปรึกษา มีพี่ชาย แต่พี่ชายหนีออกจากบ้าน เนื่องจากทะเลาะกับญาติผู้ใหญ่ จนต้องหนีออกจากบ้านไป ปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานทั้ง หน่วยงานของรัฐและ เอกชน ที่มาแก้ไขปัญห การให้คำปรึกษา เมื่อประสบกับปัญหา จึงได้แต่ปรึกษากับเพื่อนที่โรงเรียน สวัสดิการจากรัฐที่ได้รับได้แก่บัตรประกันภัย ซึ่งได้ผ่านมาทางโรงเรียน

กรณีเด็กในครอบครัวที่ยากจน การขาดปัจจัยในการดำรงชีพ คือ การไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และปัจจัยที่จะตอบสนองต่อการพัฒนาตนเอง เช่น การศึกษาต่อ เนื่องจากไม่มีเงินทุน เป็นความยากลำบากที่สุดที่เผชิญอยู่ อาชีพของครอบครัวเป็นอาชีพที่มีรายได้ไม่มั่นคง สวัสดิการที่ได้รับจากรัฐในปัจจุบันเป็นเพียงการบรรเทาปัญหาเพียงเท่านั้น ได้แก่ การรักษาโรค 30 บาทรักษาทุกโรค ได้รับการแจกชุดนักเรียนเป็นบางปี จากนั้นก็ไม่ได้รับการดูแลจากทั้งภาครัฐและเอกชนอีกเลย

3.3.3 การมีอำนาจต่อรอง

รู้สึกว่าคุณเองไม่มีอำนาจต่อรอง เพราะคิดว่าตนยังเป็นเด็กอยู่ อีกทั้งเป็นเด็กในครอบครัวยากจน สะท้อนจากการที่ยินยอมเสียค่าเช่าบ้าน ค่าน้ำ ค่าไฟฟ้า ที่จ่ายเกินจริง และการยินยอมให้เอาเปรียบ กดราคาขยะที่นำไปขาย เมื่อมีปัญหาจะขอความช่วยเหลือจากญาติ และเพื่อนบ้านซึ่งต้องช่วยเหลือกันเอง

3.3.4 ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ

เป็นความสัมพันธ์กับโรงเรียน ในสถานะผู้ถูกกระทำ และรอรับการกระทำ ยังไม่มีความสัมพันธ์กับกลไกการปกครองของรัฐ เพราะยังเป็นเด็ก รู้สึกเฉย ๆ กับกลไกของรัฐท้องถิ่น ยังไม่มีการรวมกลุ่มต่อรองกับอำนาจรัฐ การปฏิบัติตามรัฐเป็นหน้าที่

ตารางที่ 3 แสดงสภาพชีวิตและความยากลำบาก

ประเด็น	รายละเอียด
1.การประเมินตนเอง 1.1 ตำแหน่งทางสังคม 1.2 ความหมายของชีวิต 1.3 ความมุ่งหวังในอนาคต 1.4 อิทธิพลต่อบุคคลอื่น	สะท้อนฐานะที่เป็นกลุ่มคนยากจนกว่ากลุ่มคนอื่น แม้จะมีฐานะที่ต่างกัน แต่ละครบครัว ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง มีอาชีพที่ไม่มั่นคง รายได้ต่ำ มองว่าการมีชีวิตเป็นการตอบแทนบุญคุณของผู้ปกครองที่เลี้ยงดู ด้วยการเรียน เมื่อเรียนจบจะมีอาชีพที่มั่นคงเลี้ยงดูผู้ปกครองและครอบครัว มุ่งหวังการเรียนจบสูง ระดับ ม.6 ขึ้นไป เมื่อเรียนจบแล้วสามารถประกอบอาชีพที่มั่นคง ปัจจุบันอดทนในการดำรงชีวิตเนื่องจากความยากจนของตนเอง การดำเนินชีวิตสามารถมีอิทธิพลต่อผู้ปกครองและผู้อุปการะเลี้ยงดูเป็นความหวังที่จะทำให้คนเหล่านั้นพ้นไปจากความยากลำบาก
2.การวิเคราะห์ความยากลำบากที่เผชิญอยู่	กรณีเด็กกำพร้า การไม่มีที่ปรึกษา เป็นความยากลำบากที่สุดที่กำลังเผชิญอยู่ อีกทั้งยังไม่มีหน่วยงานที่ดำเนินการให้คำปรึกษาเมื่อประสบกับปัญหา จึงเสี่ยงต่อการถูกชักจูงไปในทางที่ผิดได้ง่าย กรณีเด็กยากจน การขาดปัจจัยในการดำรงชีพและการพัฒนาตนเอง ทั้งในการเรียนและที่อยู่อาศัยที่มั่นคง และอาหาร เป็นความยากลำบากที่สุดที่กำลังเผชิญอยู่ อีกทั้งอาชีพของครอบครัวเป็นอาชีพที่มีรายได้ต่ำ จึงมีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับการพัฒนาการของชีวิตในวัยเด็ก
3.อำนาจต่อรองและความสัมพันธ์เชิงอำนาจ	รู้สึกว่าตนเองไม่มีอำนาจต่อรองเพราะเป็นเด็ก อีกทั้งยังเป็นเด็กในครอบครัวที่ยากจน เมื่อมีปัญหาจะขอความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านมากกว่า การรวมกลุ่มกันเอง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจเป็นความสัมพันธ์ในฐานะผู้ถูกกระทำ ในเชิงลบเพราะเป็นคนยากจน

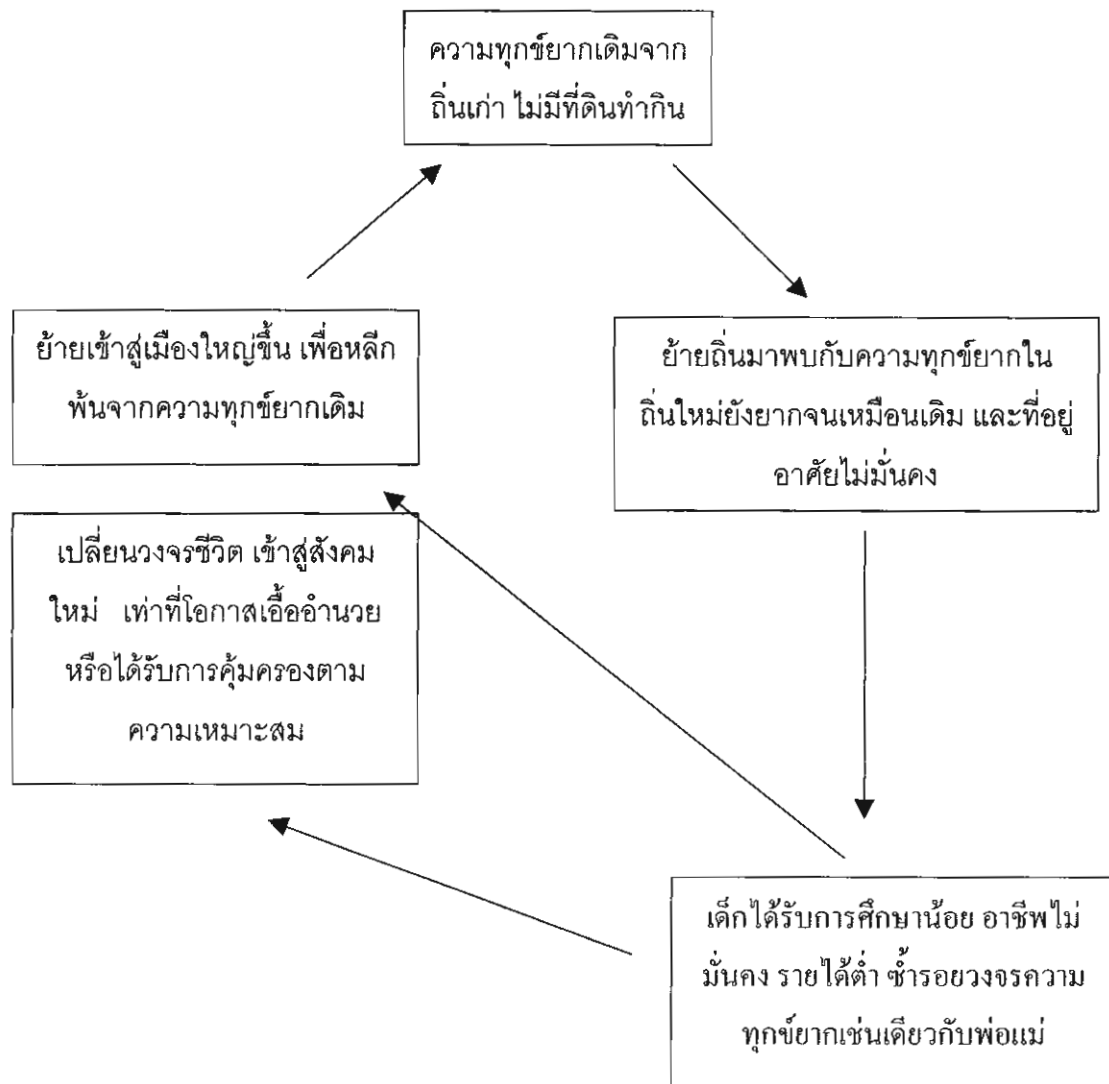
3.3.5 วงจรความทุกข์ยาก

ความทุกข์ยากเบื้องต้นที่เด็กในชุมชนเผชิญอยู่แล้วคือ ความทุกข์ยากที่อยู่ในครอบครัวยากจน ซึ่งครอบครัวเองก็อพยพมาจากถิ่นอื่น ที่มีความทุกข์ยากเก่าอยู่กับถิ่นอื่นส่วนใหญ่คือชุมชนชนบทที่อาชีพเกษตรกรรมเกิดความล้มเหลวทำให้ไม่มีที่ทำกิน อพยพมาเพื่อที่จะหลีกเลี่ยงความทุกข์ยากนั้น แล้วมาเจอกับความทุกข์ยากใหม่ในที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน ที่ไม่มีที่อยู่อาศัยที่มั่นคง อาชีพที่มีรายได้ต่ำ เผชิญกับความยากจน ไม่มีเงินส่งเสียลูก ทำให้ลูกมีการศึกษาต่ำ ไม่มีทางเลือกในการประกอบอาชีพ และเข้าสู่วงจรความทุกข์ยากเดิมของพ่อแม่

กรณีเด็กกำพร้า ความทุกข์ยากเกิดจากปัญหา พ่อแม่ เสียชีวิตจากโรคเอดส์เป็นพื้นฐานของความทุกข์ยาก ต้องอยู่ในความปกครองของพี่ชายและญาติผู้ใหญ่ ต่อมาพี่ชายทะเลาะกับญาติผู้ใหญ่ พี่ชายจึงเลิกเรียน และหนีออกจากบ้าน ทำให้ขาดที่ปรึกษา ปัญหาต่าง ๆ ต้องอาศัยคำปรึกษาจากรุ่นพี่ และเพื่อนในโรงเรียน คิดว่าจะหลุดพ้นจากปัญหาเมื่อตนเองโตและเรียนจบมีงานทำ

กรณีเด็กในครอบครัวยากจน ความทุกข์ยากเกิดจากความจนของครอบครัว ทำให้ พ่อแม่ได้รับการศึกษาดำ จึงมีอาชีพที่ไม่มั่นคง ไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ต้องเช่าบ้านอยู่ ส่งผลมาถึงลูกที่ต้องช่วยงานไปด้วย มีปัญหาความไม่มั่นคงทางการศึกษา และจะเข้าสู่วงจรความทุกข์ยากเช่นเดียวกับพ่อแม่ คิดว่าจะหลุดพ้นจากปัญหาได้ ต้องขยันให้มากขึ้นจะทำให้ได้เรียนสูง มีอาชีพที่มั่นคง หรือการย้ายไปสู่ถิ่นฐานใหม่ก็จะพบกับความทุกข์ยากใหม่เช่นเดียวกัน อาจหนีเหจากวิถีชีวิตเดิม ไปสู่สังคมใหม่ วงจรชีวิตใหม่ ซึ่งเสี่ยงต่อการเลือกทางที่ผิด หรือ อาจได้รับโอกาสที่จะพัฒนาชีวิตตามความเหมาะสม จึงจะหลุดพ้นจากความทุกข์ยากเดิมได้

ภาพแสดงวงจรความทุกข์ยาก

3.3.6 การเข้าถึงทรัพยากร

การเข้าถึงทรัพยากร ประกอบด้วย ทรัพยากรการผลิต ได้แก่ ปัจจัยการผลิต และ ทรัพยากรการเมือง ได้แก่ ระบบการตัดสินใจ เช่น การเลือกตั้ง การใช้สื่อ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น หรือการเข้าไปเป็นสมาชิกกองทุน เป็นต้น ซึ่งสามารถจำแนกการเข้าถึงทรัพยากรได้ 2 ระดับ คือ ระดับการได้ใช้และได้รับประโยชน์จากทรัพยากรนั้น ๆ และ การเข้าถึงในการบริหารจัดการทรัพยากรนั้น ๆ ดังรายละเอียด

1) ทรัพยากรการผลิต

ทรัพยากรการผลิต ในที่นี้ ได้แก่ อุปกรณ์เครื่องมือในการประกอบอาชีพ เงินทุน ที่ดิน และ ทรัพยากรธรรมชาติ ระบบการผลิตในชุมชนหนองบัว ได้แก่การประกอบกิจการต่าง ๆ โดยที่ กิจการขนาดเล็ก เช่นการเก็บขยะขาย พ่อแม่จะเป็นเจ้าของกิจการ และเป็นเจ้าของทรัพยากร ซึ่งมีอุปกรณ์คือรถเข็นปั่นเก็บขยะ ซึ่งการเก็บขยะขายมี 2 รูปแบบ คือ การเก็บตอนกลางวันจะเป็นการเก็บขยะโดยไม่ต้องใช้เงินลงทุน และการเก็บขยะแบบแลกซื้อในตอนกลางวันจะต้องมีเงินลงทุนในการซื้อขยะ การรับจ้างตามสถานประกอบการเด็กในชุมชนเป็นเพียงพนักงานในสถานประกอบการ เช่นเดียวกันกับการรับจ้างในโรงงาน เช่น โรงงานตัดเย็บเสื้อผ้า กิจการประเภทบริการที่มีอยู่ในชุมชนได้แก่ คณะกรีก เด็กในชุมชนที่อยู่ในคณะกรีก จะเป็นเพียงสมาชิกในคณะ อุปกรณ์ต่าง ๆ เช่น เครื่องแต่งกาย ยานพาหนะ เจ้าของคณะจะเป็นผู้ลงทุนให้ และให้ค่าตอบแทนในแต่ละงาน

ทรัพยากรที่ดิน เป็นกรรมสิทธิ์ในที่ดินของราชพัสดุ สามารถเช่าอยู่อาศัยโดยขอเป็นเลขที่บ้านชั่วคราวได้ แต่ไม่มีความมั่นคง การเข้าถึงทรัพยากรในระดับการบริหารจัดการ เด็กและสมาชิกในชุมชนหนองบัวเข้าถึงได้ยาก และมีความเสี่ยงที่จะต้องย้ายออกเมื่อมีโครงการพัฒนา หรือโครงการอื่น ๆ ที่ต้องใช้ที่ดินบริเวณที่อยู่อาศัยของสมาชิกในชุมชน

2) ทรัพยากรทางการเมือง

เด็กในชุมชนหนองบัวยังไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ หรือเข้าถึงในการจัดการทรัพยากรทางการเมืองได้ ทั้งการเลือกตั้ง การใช้สื่อ การเข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองท้องถิ่น แต่ผู้ปกครองสามารถเข้าเป็นสมาชิกในกองทุนของชุมชน ได้แก่ กองทุนชุมชน 1 ล้านบาท และกลุ่มออมทรัพย์ของชุมชน

3.4 สภาพปัญหาและความต้องการ

3.4.1 ปัญหาในอดีตเคยประสบมา

- 1) พ่อ แม่หย่าร้างกัน
- 2) ขาดแคลนพื้นที่ และอุปกรณ์ สำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็ก ทำให้เด็กใช้เวลาว่างไปเล่น ในห้องเด็กเล่นตามห้างสรรพสินค้า โดยเสียค่าใช้จ่าย ครั้งละ 20 บาท
- 3) ในชุมชนมีปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน

4) ชุมชนตั้งอยู่ใกล้สถานบันเทิง ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม และปัญหาการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น พุดจาหนายาบคายจากตัวอย่าง การกลับมาทะเลาะกันของคนทำงานกลางคืน ที่อาศัยอยู่ในชุมชน และเด็กหนีโรงเรียน

5) ชุมชนมีสภาพแออัดและสกปรก จากขยะ ทำให้ง่ายต่อการเกิดโรคติดต่อต่าง ๆ

6) ในชุมชนมีปัญหาหน้าเสี่ยจากร้านอาหาร

3.4.2 ปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ในปัจจุบัน

1) มีปัญหามลพิษที่เกิดจากขยะมูลฝอยในชุมชน เป็นปัญหามลพิษในชุมชน จากการปล่อยน้ำเสียของโรงงาน และการทิ้งเศษอาหารจากร้านค้า สถานบันเทิงลงในหนองน้ำในชุมชนโดยขาดการควบคุม

2) ขาดสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็ก เช่น สนามกีฬา หรือลานเยาวชน

3) ขาดที่อยู่อาศัย ต้องแออัดอาศัยกันอยู่

4) ขาดการศึกษา เพราะไม่มีเงินทุนในการศึกษาเล่าเรียนต่อ

5) ปัญหายาเสพติดกำลังระบาดอยู่ในชุมชน

6) เด็กพากันไปมั่วสุมตามสถานบันเทิงที่อยู่ใกล้

7) มีปัญหาทะเลาะวิวาทกันในชุมชน

8) ปัญหาสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ไม่มีการจัดการที่ดี

9) เกิดการทะเลาะวิวาทกันในชุมชน

10) ปัญหาปัญหาเด็กหนีเรียน ไปเที่ยวตามสถานบันเทิงต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านเกมส์ ร้านคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

3.4.3 ความต้องการของเด็กในชุมชน

1) ปัญหายาเสพติดในชุมชนได้รับการแก้ไข

2) มีทุนการศึกษาสำหรับเด็กในชุมชน

3) มีห้องสมุดในชุมชน เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า

4) มีสถานที่ พร้อมอุปกรณ์สำหรับการนันทนาการของเด็ก เช่น สนามกีฬา สวนสาธารณะ

5) ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนให้น่าอยู่ขึ้น

6) มีกองทุนหมุนเวียนในชุมชน เป็นกองทุนสำหรับเด็กด้อยโอกาสในชุมชน

7) มีกิจกรรมที่ส่งเสริมบทบาทของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

8) ตั้งศูนย์ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสในชุมชน

บทที่ 4

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

4.1 ภูมิหลัง

สาเหตุหลักของปัญหาเด็กในพื้นที่ภาคอีสานเกิดจากปัญหาทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง กระแสสื่อ การเลี้ยงดูของครอบครัว ส่งผลกระทบโดยตรงไปยังกลุ่มเด็ก โดยเฉพาะกับเด็กในชุมชนเมือง ซึ่งปัญหาทางเศรษฐกิจและกระแสสื่อในปัจจุบันส่งผลให้ปัญหาเด็กทวีความรุนแรงมากขึ้น และกระจายไปทั่วทุกจังหวัดในภาคอีสาน

ในขณะที่ปัญหาด้านเด็กได้รุมเร้าจนสะท้อนให้เห็นเป็นปรากฏการณ์ สถานะการณ์ปัญหาต่าง ๆ ภาครัฐและเอกชนได้ตระหนักถึงวิกฤตการณ์ และเข้ามาช่วยเหลือในรูปของการจัดสวัสดิการต่าง ๆ แต่การช่วยเหลือ ยังไม่ทั่วถึงเด็กในชุมชนทุกชุมชน และเป็นการกำหนดจากบนลงล่าง ปัญหาจึงคงมีอยู่ ไม่ได้รับการบรรเทา ทั้งยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ปัญหาของชุมชนเมือง เป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อเด็กยากจน และด้อยโอกาสทางสังคม จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องมีการศึกษาคุณภาพชีวิต ปัญหาและความต้องการสวัสดิการต่าง ๆ ที่เด็กเหล่านี้ควรจะได้รับทั้งในปัจจุบันและอนาคต

ชุมชนหนองบัวเป็นชุมชนแออัดชุมชนหนึ่ง ในจังหวัดสุรินทร์ ตั้งอยู่ใกล้กับสถานีขนส่ง (บขส.) และติดกับย่านสถานบันเทิงของจังหวัด และ ระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดินเป็นที่ดินราชพัสดุ ส่วนใหญ่ไม่มีทะเบียนบ้าน จึงเป็นปัญหาในด้านความมั่นคงของที่อยู่อาศัย ซึ่งจะกระทบถึงเด็กเยาวชนในชุมชน อย่างเลี่ยงไม่ได้ จึงมีความสำคัญและความจำเป็นเร่งด่วน ในการศึกษาแนวทางการพัฒนาระบบสวัสดิการ เพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต และ คัดกรองเด็ก ให้เติบโตดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อ ศึกษาสภาพชีวิต และสาเหตุสำคัญของปัญหาคุณภาพชีวิตกลุ่มเด็กยากจน และ ด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ศึกษารูปแบบในการแก้ไขปัญหา ด้วยการช่วยเหลือกันเองของชุมชนเมือง องค์การพัฒนาเอกชน และภาคเอกชนอื่น ๆ ศึกษาถึงปัญหาของเด็กในชุมชนเมือง ในการเข้าถึงระบบบริการของรัฐ โอกาส ช่องทาง และรูปแบบในการให้ความช่วยเหลือที่มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผล และการพัฒนาระบบข้อมูลเกี่ยวกับเด็กยากจนและด้อยโอกาสในเขตชุมชนเมือง

ขอบเขตในการศึกษา ครอบคลุมประเด็น ข้อมูลทั่วไปของชุมชน ข้อมูลด้านบริการสังคม ได้แก่ การศึกษา สาธารณสุข การรักษาพยาบาล และการบริการที่อยู่อาศัย การประกันสังคม ได้แก่ การประกันการเจ็บป่วย ประกันอุบัติเหตุ ประกันการคลอดบุตร ประกันทุพพลภาพ การสงเคราะห์ครอบครัว ประกันการเสียชีวิต และประการว่างงาน และการสังคมสงเคราะห์

สภาพชีวิต ความยากจนและด้อยโอกาสของเด็กในชุมชน ประกอบด้วย การประเมินตนเอง ได้แก่ ตำแหน่งทางสังคม ความหมายของชีวิต ความมุ่งหวังในอนาคต และการมีอิทธิพลต่อบุคคลอื่น การวิเคราะห์

ความยากลำบาก ความรู้สึกต่อตนเองในเรื่องอำนาจต่อรอง ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ การวิเคราะห์วงจรความทุกข์ยาก และการเข้าถึงทรัพยากร

วิธีการศึกษาเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง คัดเลือกชุมชนหนองบัว อำเภอเมือง จังหวัดสุรินทร์ เป็นพื้นที่ศึกษา ประสานงานกลุ่มเด็ก คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายสัมภาษณ์เชิงลึก และดำเนินการจัดสนทนากลุ่มย่อย จำนวน 1-10 คน จำนวน 1 ครั้ง โดยการบันทึก และสังเกตการณ์ทั่วไป วิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีพรรณนาความสัมพันธ์

เมื่อเสร็จสิ้นการวิจัยคาดว่าจะได้รับประโยชน์ในด้าน ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพชีวิตและวิถีชีวิต หรือการดำเนินชีวิตของกลุ่มเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมในเขตชุมชนเมือง จังหวัดสุรินทร์ ชุมชนเมืองมีแนวทางในการช่วยเหลือกันเอง และมีแนวทางในการเข้าถึงบริการของรัฐเพื่อให้การสนับสนุนกิจกรรมการช่วยเหลือกันเอง มีแนวทางและรูปแบบในการจัดการปัญหาเด็กยากจนและด้อยโอกาสทางสังคมโดยชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชน ภาครัฐและภาคเอกชนอื่น ๆ เกิดเครือข่ายแลกเปลี่ยนทางด้านวิชาการและข้อมูลข่าวสารผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย ทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ

4.2 สรุปและอภิปรายผลการศึกษา

4.2.1 ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะของชุมชนหนองบัวเป็นชุมชนแออัดที่มีการอพยพมาจากถิ่นอื่น ลักษณะการเข้ามาอยู่ต่างคนต่างมาไม่ได้เป็นญาติกัน และหลังจากนั้นก็เริ่มมีคนอพยพเข้ามาอยู่เรื่อย ๆ แต่คนที่เข้ามาอยู่ต้องมาปรึกษาคนที่เข้ามาอยู่ก่อนจึงเข้าอยู่ได้ แต่ปัจจุบันจะเข้ามาอยู่จะต้องซื้อขายกันโดยไม่ต้องมีสัญญาอะไรผูกมัด ช่วงแรกการจัดระเบียบชุมชนเป็นแบบง่าย ๆ เริ่มมีการตั้งเป็นกรรมการชุมชน เมื่อ ปี พ.ศ. 2536 จากนั้นจึงเริ่มมีการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มสหกรณ์ออมทรัพย์ กองทุนยา และกลุ่มอาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ประเพณีที่ยังคงปฏิบัติอยู่ ได้แก่ แห่เทียนช่วงวันสงกรานต์ และ ลอยกระทง ปัจจุบันมีจำนวน ประชากรทั้งสิ้น 1,221 คน เป็นชาย 610 คน และหญิง 611 คน เป็นผู้ใหญ่ (อายุมากกว่า 18 ปี) 769 คน เด็กโต (อายุ 15 – 18 ปี) 62 คน และ เด็กเล็ก (อายุต่ำกว่า 15 ปี) 390 คน

ปัญหาด้านเด็กในชุมชน พบว่า ชุมชนหนองบัวมีปัญหาด้านเด็ก 8 ลักษณะปัญหา ได้แก่ ปัญหาเด็กกำพร้า จากสาเหตุที่พ่อแม่ เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ปัญหาเด็กยากจน เด็กถูกทอดทิ้งจากการที่พ่อแม่ออกจากชุมชนไปทำงานและอยู่อาศัยในท้องถิ่นอื่น เด็กในวัยเรียน (อายุ 15 – 18 ปี) ออกไปใช้แรงงานตอนกลางคืน ปัญหาด้านทุนการศึกษาในชุมชนเมืองมีต้นทุนค่าใช้จ่ายสูง ปัญหาเด็กเร่ร่อน และติดสารเสพติด ตามบริเวณสถานีขนส่ง (บขส.) ปัญหาที่อยู่อาศัยไม่ถูกสุขลักษณะ และปัญหาโสเภณีเด็ก

ลักษณะของครอบครัวในชุมชนหนองบัว ขึ้นอยู่กับภาวะทางเศรษฐกิจของครอบครัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่ใช้เวลากับการมุ่งหาเงิน คล้ายกันกับ “ครอบครัวคอร์รัปชั่น” แต่การมุ่งหาเงินไม่ได้เป็นการหาเงินเพื่อสนองความต้องการหรือการยอมรับจากสังคม แต่การมุ่งหาเงินของครอบครัวในชุมชนหนองบัว เป็น

การมุ่งหาเงินเพื่อบรรเทาปัญหาทางเศรษฐกิจให้เพียงพอกับการใช้จ่าย ค่าเล่าเรียนลูก ซึ่งมีค่าใช้จ่ายสูง ลักษณะของครอบครัวเช่นนี้จะเป็น ครอบครัวที่ไม่มีเวลา เห็นได้จากตัวอย่าง การดำเนินชีวิตประจำวันของ ครอบครัวเก็บขยะ ที่พ่อจะออกเก็บขยะตอนกลางคืน ตั้งแต่ 18.00 – 2.00 น. ของวันรุ่งขึ้น และตื่นขึ้นมาล้าง ขยะ ตอน 10.30 น. แม่จะออกไปซื้อขยะตอนกลางวัน ตั้งแต่เช้า และนำกลับป้ลังในตอนบ่าย จะมีเวลาให้ กับลูกในช่วงเวลาสั้น ๆ ตอนเย็น

ลักษณะของครอบครัววิปสีที่พบในชุมชนหนองบัว พบในครอบครัวที่มาเข้าอยู่อาศัยในชุมชน เพื่อประกอบอาชีพ สาล้อรับจ้าง โดยเข้าสาล้อยาววันจากเจ้าของกิจการที่อยู่ในชุมชน และเมื่อถึงช่วงเวลาหนึ่ง มีงานที่รายได้ดีกว่าในท้องถิ่นอื่น ก็จะอพยพออกไป

ลักษณะครอบครัวถูกระเบิดในชุมชนหนองบัว เป็นครอบครัวที่ทำงานอยู่ในสถานบริการ ย่านบันเทิง จะกลับมาทะเลาะกันเป็นประจำหลังจากเลิกงาน ประมาณ 2.00 น. เป็นตัวอย่างที่ได้เห็นในชุมชนได้เห็น เป็นปกติ จนกลายเป็นเรื่องธรรมดา และเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตชุมชน

ส่วนครอบครัวดาวกระจาย พบในครอบครัวที่พ่อ แม่ เสียชีวิตด้วยโรคเอดส์ ทั้งลูกไว้กับญาติ และพ่อแม่ออกไปอาศัยอยู่ในท้องถิ่นอื่น ทั้งลูกไว้กับญาติพี่น้องที่ยังพอมืออยู่ในชุมชน หรือกระทั่งเด็กกลายเป็นเด็กเร่ร่อนจรจัดในชุมชน รวมกลุ่มกันบริเวณสถานีขนส่ง (บขส.) และที่ร้างว่างเปล่าในชุมชนจะหายไปจากชุมชนเมื่อมีคนชักจูงให้ไปลงเรือประมง และไม่คืนกลับมายังชุมชนอีกเลย

ครอบครัวลักษณะต่าง ๆ ที่กล่าวมา เป็นส่วนประกอบในชุมชนหนองบัว กล่าวโดยภาพรวมเป็น ปัญหาที่เกิดจากการล่มสลายของวิถีชีวิตเกษตรกรรมและวิกฤตการณ์ของสังคมทุนนิยม ที่เป็นวิกฤตถดถอย ที่เป็นวิกฤตกว่าจะเป็นวิกฤตศาสนาที่ไม่สามารถเป็นที่พึ่งของชุมชนได้ เศรษฐกิจล่มสลายครอบครัวแตกแยก การเมืองที่ไม่ตอบสนองความต้องการของชุมชน ระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของเด็ก ที่สำคัญคือกระแสสื่อ นอกจากสื่อโดยสื่อมวลชนแล้ว ชุมชนหนองบัวยังนับว่าได้รับสื่อโดยตรงจากสถาบันเทิด และสื่อบุคคลที่ทำงานในสถานบันเทิดเหล่านั้น

องค์ประกอบของชุมชนหนองบัว ได้แก่ องค์ประกอบด้านวัตถุและทรัพยากรธรรมชาติ ประกอบด้วย สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ตามสถานบันเทิง ทรัพยากรธรรมชาติ คือ หนองบัวบริเวณกลางชุมชน เกิดการเน่าเสียจาก น้ำเสียและขยะมูลฝอยจากสถานประกอบการ องค์ประกอบเกี่ยวกับคน ซึ่งการทำมาหากินของผู้คนในชุมชน ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการบริการด้านบันเทิงตามย่านบันเทิง ฐานทางเศรษฐกิจที่ยากจน สัมพันธ์กับองค์ ประกอบทางด้านจิตใจ ทักษะของคนในชุมชนเป็นทักษะเพื่อการหาเลี้ยงชีพ เป็นชุมชนที่ ไม่มีเวลา สำหรับการ ทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชน ความร่วมมือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นการส่งเสริมจากองค์กรภายนอกชุมชน

ลักษณะของชุมชนเป็นชุมชนเมืองที่มีอาคารบ้านเรือนหนาแน่น คนในชุมชนมีอาชีพที่แตกต่างกันออกไป และมีความเชื่อมโยงมอยู่ด้วย ที่เห็นได้ชัดเจนคือ สิ่งแวดล้อมในที่อยู่อาศัย และ แหล่งน้ำสาธารณะ เป็นต้น ส่งผลให้ชุมชนไม่ได้ทำหน้าที่ของการเป็นชุมชนเมือง กล่าวคือ การเป็นตลาดรับซื้ออาหารและวัตถุดิบ เป็นศูนย์รวมการข่าวสาร เป็นศูนย์รวมการปกครอง แต่ชุมชนหนองบัวได้เกิดบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างจากชุมชนเมืองทั่ว ๆ ไป คือ การเป็นที่รองรับปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากกระบวนการพัฒนาการเกิดเป็นเมืองของจังหวัดสุรินทร์

ดังนั้นการสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง ตามแนวคิดชุมชนเข้มแข็ง จึงต้องเริ่มต้นจากปัญหาของสถาบันครอบครัวที่อ่อนแอ และเปราะบาง มุ่งเน้นการสร้างครอบครัวที่ผาสุก จะเป็นหน่วยพื้นฐานของการสร้างชุมชนเข้มแข็งได้ การสร้างชุมชนเข้มแข็งโดยการพัฒนาระดับองค์กรชุมชน เป็นการก้าวกระโดดข้ามสถาบันครอบครัว จึงไม่อาจเกิดชุมชนเข้มแข็ง ที่เป็นจริงตามแนวคิดได้

4.2.2 ระบบสวัสดิการที่ได้รับ

ระบบสวัสดิการที่ได้รับ การบริการสังคม ด้านการศึกษา เด็กในชุมชนจะเข้าเรียนในระบบ ที่โรงเรียนของรัฐบาลที่ใกล้บ้าน แล้วเรียนต่อในระดับมัธยมที่โรงเรียนประจำจังหวัด ส่วนใหญ่จะเรียนถึงระดับ มัธยมศึกษาปีที่ 3 การบริการสาธารณสุข ในชุมชนมีศูนย์บริการสาธารณสุขได้แก่ ศูนย์สาธารณสุขมูลฐาน ดำเนินการเป็นกองทุนยา มีการฉีดพ่นยากันยุง โดยเทศบาลเมืองสุรินทร์ ส่วนการรับวัคซีน การตรวจสุขภาพ จะต้องเข้าไปรับบริการที่สถานบริการเอง การรักษาพยาบาล เมื่อเจ็บป่วยจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลในโครงการ 30 บาท รักษาทุกโรค การบริการที่อยู่อาศัย ครอบครัวเด็กในชุมชนยังไม่ได้มีการจัดสรรที่อยู่อาศัย จากหน่วยงานใด ๆ เนื่องจาก ระบบกรรมสิทธิ์เป็นที่ดินราชพัสดุ จึงไม่มีทะเบียนบ้านเป็นของตนเอง ส่วนการประกันสังคมยังไม่ได้มีการประกันสังคมทุกด้าน ส่วนการสังคมสงเคราะห์ จะได้รับจากคณะกรรมการชุมชน ในรูปทุนยังชีพเด็กกำพร้า ส่วนการสังคมสงเคราะห์ในระดับจังหวัดเด็กในชุมชนจะเข้าไม่ถึงการบริการสอดคล้องกับปัญหาและอุปสรรคในการจัดบริการ สวัสดิการครอบครัวของกรมประชาสงเคราะห์ โดยเยาวชนพรณโนภาส ซึ่งพบปัญหาและอุปสรรคในการจัดการที่พบมาก ได้แก่ ความไม่สมดุล ระหว่างปริมาณงานกับอัตรากำลัง ปัญหาด้านงบประมาณ วัสดุ ยานพาหนะ ไม่เพียงพอ ทำให้บริการสวัสดิการได้ไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอ สะท้อนในงานของมยุรีย์ ดำเนินผล ศึกษาความพึงพอใจของผู้รับบริการสวัสดิการครอบครัว ซึ่งพบว่าความพึงพอใจด้านความเพียงพออยู่ในระดับต่ำ ทั้งนี้การที่เด็กในชุมชนหนองบัวได้รับสวัสดิการน้อยมากตามผลการศึกษานั้น อาจเป็นเพราะการรับรู้การบริการของรัฐมีน้อย จึงไม่รู้และไปรับบริการที่มีอยู่ ดังงานของพณณ จินนะโสด ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนประชาสัมพันธ์ด้านสวัสดิการสังคมที่มีประสิทธิภาพ พบว่า ปัญหา อุปสรรคที่มีผลต่อการวางแผนประชาสัมพันธ์ตามทัศนะของผู้บริหารเห็นว่า การประชาสัมพันธ์ไม่มีความสำคัญ และไม่ใช่งานหลักของหน่วยงาน การประชาสัมพันธ์ไปยังกลุ่มเป้าหมาย จึงมีน้อย กลุ่มเป้าหมายขาดการรับรู้จึงไม่ได้รับการบริการ

4.2.3 สภาพความเป็นอยู่และความยากลำบากของเด็กในชุมชน

สภาพความเป็นอยู่และความยากลำบากของเด็กในชุมชน สะท้อนจากตำแหน่งทางสังคมเป็นคนชั้นล่าง ฐานะยากจน ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง พ่อแม่มีอาชีพไม่มั่นคง และอาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งเป็นแหล่งเสื่อมโทรมให้ความหมายชีวิตในอนาคตด้วยการมีชีวิตเพื่อทดแทนพระคุณให้ปกครอง ให้ความหมายชีวิตในปัจจุบันเป็นความหมายเชิงลบ คือความลำบาก ความไม่มั่นคง และยากลำบาก มุ่งหวังการได้เรียนต่อ ประกอบอาชีพที่มั่นคงในอนาคต ซึ่งเป็นความหวังของพ่อแม่ ในการจะนำพาครอบครัวพ้นจากความยากลำบาก ที่เผชิญอยู่ ได้แก่ ความยากจน ไม่ได้เรียน ไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นความยากลำบากพื้นฐานที่เผชิญ ทำให้รู้สึกว่ามีอำนาจต่อรอง

ใด ยินยอมให้เขาเปรียบ มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจในฐานะผู้ถูกกระทำ และรอรับการกระทำ วงจรความทุกข์ยากเริ่มจาก ความยากจนของครอบครัว ทำให้ต้องอพยพเข้ามาบุกเบิกที่อยู่อาศัย โดยไม่มีสิทธิในที่อยู่อาศัย เพื่อหางานเท่าที่ทำได้ มีรายได้น้อย ไม่เพียงพอต่อการลงทุนด้านการศึกษาในตัวเด็ก จึงทำให้เด็กเข้าสู่วงจรเช่นเดียวกับพ่อแม่อีก

4.2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างระบบสวัสดิการที่ได้รับ กับสภาพความเป็นอยู่และความยากลำบาก

ระบบสวัสดิการที่เด็กในชุมชนหนองบัวได้รับ ทั้งการบริการสังคม ได้แก่ โรงเรียนที่รองรับเด็กในชุมชน โรงพยาบาลในจังหวัด การบริการสาธารณสุข กองทุนยาในชุมชน การรับวัคซีน การตรวจสุขภาพ การบริการที่อยู่อาศัย และการสังคมสงเคราะห์ นับเป็นสวัสดิการขั้นต่ำ ไม่สามารถสนองตอบ และไม่เพียงพอ กับปัญหาสภาพความเป็นอยู่และความยากลำบากของเด็กในชุมชนได้ ทั้งการบริการสังคมบางประเภท ไม่ใช้การบริการที่ให้เปล่า แต่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เป็นการเพิ่มปัญหาที่มีอยู่แล้วให้รุนแรงขึ้น กล่าวคือ ค่าใช้จ่ายหลักในตัวเด็ก ได้แก่ค่าเล่าเรียน เป็นค่าใช้จ่ายหลักที่สูงมาก โดยเฉพาะในระดับอนุบาลและระดับประถมศึกษา ทำให้ตำแหน่งทางสังคมของครอบครัวที่เป็นคนชั้นล่าง ฐานะยากจนอยู่แล้ว ให้จมนลงไปอีก เมื่อการลงทุนทางการศึกษา ซึ่งเป็นการลงทุนในตัวเด็กสูงขึ้น เด็กจะถูกคาดหวังจากครอบครัวมากขึ้น เกิดเป็นแรงกดดันกับเด็กอย่างไม่รู้ตัว ส่วนระบบสวัสดิการด้านอื่น ๆ ก็ไม่ได้คลี่คลายปัญหาของครอบครัวแต่อย่างใด

4.2.5 ปัญหาและความต้องการ

ปัญหาที่เคยประสบมาในอดีต ปัญหาของครอบครัวคือ พ่อแม่หย่าร้างกัน ปัญหาในชุมชน คือ การขาดแคลนพื้นที่และอุปกรณ์นันทนาการ ปัญหายาเสพติด ชุมชนตั้งอยู่ใกล้สถานบันเทิง ชุมชนสกปรกจากขยะ ปัญหาน้ำเน่าเสีย ปัจจุบันปัญหาต่าง ๆ ยังไม่ได้รับการแก้ไขให้คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น แต่กลับมีปัญหาที่เพิ่มขึ้นอีก คือ เด็กมั่วสุมตามสถานบันเทิงที่อยู่ใกล้ ๆ ปัญหาการทะเลาะวิวาทกันในชุมชน ไม่มีการจัดการสิ่งแวดล้อมที่ดี เด็กหนีเรียน ไปเที่ยวตามสถานบริการต่างๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านเกมส์ ร้านคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

สอดคล้องกับแนวคิดกับความหมายของชุมชนเมือง ในการเป็นศูนย์กลางการประกอบอาชีพ จึงมีคนอพยพเข้ามาอยู่เยอะ ทำให้เกิดเป็นชุมชนแออัด สภาพหนาแน่น และมีปัญหามลพิษ

ความต้องการของเด็กในชุมชน คือ ต้องการให้มีการแก้ไขปัญหายาเสพติด มีทุนการศึกษาสำหรับเด็กในชุมชน มีห้องสมุดในชุมชน มีสถานที่พร้อมอุปกรณ์สำหรับการนันทนาการ ปรับปรุงสภาพแวดล้อม มีกองทุนหมุนเวียนสำหรับเด็กด้อยโอกาส จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมบทบาทของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง และ ตั้งศูนย์ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสในชุมชน

4.2.6 กลไกการพัฒนาระบบสวัสดิการที่สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ และเข้าถึงเด็กในชุมชน

การแก้ไขปัญหากลไกที่สำคัญในการแก้ไขปัญหา คือ กลุ่มเด็ก ซึ่งจะต้องดำเนินการสร้างกลุ่มเด็กเป็นกลุ่มเยาวชนในชุมชน ดำเนินงานในลักษณะกลุ่มเพื่อนเตือนเพื่อน หรือเพื่อนช่วยเพื่อน มีจุดเด่นคือ เป็นกลุ่มที่อยู่ใกล้ชิด เป็นเจ้าของปัญหา และอายุใกล้เคียงกัน สามารถพูดคุยกันได้ แต่มีจุดอ่อนคือการมีประสบการณ์น้อย ไม่เท่าทันกับสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จะต้องมียกลไกที่สามารถเป็นพี่เลี้ยง ที่สำคัญคือองค์กรพัฒนาเอกชน มีข้อเด่นในด้านความคล่องตัวในการทำงาน เข้าถึงกลุ่มเป้าหมาย ทำงานร่วมกับชุมชนได้ดี และสามารถเป็นตัวกลางในการประสานการดำเนินงานระดับชุมชน เข้าสู่ระดับนโยบายได้ แต่มีจุดอ่อนคือ การเป็นคนนอกชุมชน ในการทำงานต้องทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน งบประมาณและกำลังคนน้อย จึงต้องประสานงานกับหน่วยงานภาครัฐซึ่งมีงบประมาณและกำลังคนมาก แต่มีจุดอ่อนคือการเป็นกลไกที่แข็งตัว ไม่คล่องตัวในการทำงาน และมีกรอบการปฏิบัติงานที่ชัดเจน ไม่ยืดหยุ่น

การตอบสนองความต้องการของเด็ก กลไกสำคัญคือ องค์กรชุมชน ที่รับฟังความคิดเห็น และความต้องการของเด็กในชุมชน โดยการประสานงานกับองค์กรพัฒนาเอกชน และหน่วยงานภาครัฐ เพื่อนำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาเด็กและเยาวชนในชุมชน

การสร้างกลไกประสานงาน การดำเนินงานเพื่อการพัฒนาเด็ก ไม่สามารถบรรลุผลได้ ด้วยการดำเนินการโดยองค์กรใด องค์กรหนึ่ง เพียงองค์กรเดียว จะต้องเป็นความร่วมมือและรับผิดชอบจากการประสานงานของทุกส่วน ทุกองค์กร ดังนั้นจึงจำเป็นต้องมีกลไกการประสานงาน ซึ่งอาจเป็นไปในรูปแบบของศูนย์พัฒนาเด็ก ที่มีการดำเนินงานร่วมของทุกองค์กร

4.3 ข้อเสนอแนะ

4.3.1 ข้อเสนอแนะระดับนโยบาย

- 1) รัฐควรจัดสรรที่ดินสำหรับอยู่อาศัยอย่างเป็นธรรม อันจะเป็นการรองรับและคลี่คลายปัญหาชุมชนแออัด และเป็นหลักประกันการดำเนินชีวิต เมื่อเด็กเติบโตขึ้นมา มีการขยายครัวเรือน อีกทั้งจะเป็นการปลูกฝังจิตสำนึกให้รักถิ่นที่อยู่อาศัยมีการพัฒนาที่อยู่อาศัย
- 2) รัฐควรรับรองอาชีพทางเลือกให้อยู่ในแบบจำลองการพัฒนาประเทศ จะทำให้เกิดการพัฒนาทักษะความรู้ในการประกอบอาชีพอันเป็นทางเลือกของผู้ยากจนและด้อยโอกาสในสังคมไทย
- 3) รัฐควรรับรองการศึกษาจากสถานประกอบการต่าง ๆ เช่น คณะลูก เป็นมาตรฐานการศึกษาที่มีคุณภาพ

4.3.2 ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

1) หน่วยงานท้องถิ่น ควรมีการจัดการสภาพแวดล้อมของชุมชนแออัดให้เหมาะสม ต่อการดำรงชีวิตของเด็กเยาวชน มีสนามเด็กเล่น สถานที่นันทนาการ โดยไม่กระทบกระเทือนต่อสถานที่อยู่อาศัยของคนในชุมชน

2) หน่วยงานระดับจังหวัดควร ควบคุมการปล่อยของเสียจากแหล่งบันเทิง และควรมีการจัดตั้งศูนย์เด็กเล็กในชุมชน

3) ควรมีการจัดตั้งศูนย์บริการสวัสดิการสำหรับเด็กด้อยอยู่ในชุมชน จะทำให้เกิดการทำงานเชิงรุก เข้าสู่กลุ่มเป้าหมาย ลดปัญหาการเข้าถึงการบริการของผู้ด้อยโอกาส และเป็นช่องทางการประสานงานระหว่างหน่วยงาน องค์กรต่าง ๆ ที่ดำเนินงานเกี่ยวกับเด็ก และชุมชนเมือง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- ไกรวุฒิ วัฒนสิน. (2536). การศึกษาเครือข่ายทางสังคมของเด็กเร่ร่อน. วิทยานิพนธ์ (สังคมศาสตร์มหาบัณฑิต). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน. (2543). เอกสารสรุปรายงาน การสัมมนา แนวคิด ทิศทาง การพัฒนาเด็กภาคอีสาน ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9. ณ โรงแรมนิเวพัฒนา อ.เมือง จ.มหาสารคาม. วันที่ 25 เมษายน 2543.
- เครือข่ายองค์กรพัฒนาด้านเด็กภาคอีสาน. (2544). เอกสารสรุปรายงาน โครงการพัฒนาศูนย์ด้านสิทธิเด็ก. ณ โรงแรมนิเวพัฒนา อ.เมือง จ.มหาสารคาม. วันที่ 26 – 27 มกราคม 2544.
- จงจิตต์ โสภณคนาภกรณ์. (ม.บ.ป.). สวัสดิการสังคม. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ และคณะ. (2541). รายงานการทบทวนองค์ความรู้ เรื่อง เด็ก เยาวชน และครอบครัวในประเทศไทย และข้อเสนอเชิงนโยบาย การวิจัย. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. (2544). บรรยายในการสัมมนา นักวิจัยท้องถิ่นภาคอีสาน ในโครงการพัฒนาระบบสวัสดิการสำหรับคนจนและผู้ด้อยโอกาสในสังคมไทย. ณ โรงแรม ทองธารินทร์ อ.เมือง จ.สุรินทร์. วันที่ 9 ธันวาคม 2544.
- นนทินี เพ็ญไพศิษฐ์. (2530). การศึกษาปัญหาเด็กและเยาวชนเร่ร่อนจรจัด : ศึกษาเฉพาะกรณีการให้บริการคุ้มครองสวัสดิภาพเด็ก ระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน. วิทยานิพนธ์ (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ประจวบ จันทร์นีน. (2543). "เส้นทางการขายบริการของนักเรียน นักศึกษา ภาคอีสาน" ใน เอกสารสรุปรายงานสัมมนา เวทีเกาะเกี่ยวญาติมิตร จูนความคิดมิตรสหาย และขับเคลื่อนนโยบาย การพัฒนาเด็กสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9. ณ โรงแรมนิเวพัฒนา อ.เมือง จังหวัดมหาสารคาม. วันที่ 13 – 14 กันยายน 2543.
- ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล. (2542). บรรยายสรุปจังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.
- พงษ์สวัสดิ์ ดันติเจริญกิจ. (2543). "เด็กกับครอบครัว" ใน เอกสารสรุปรายงานสัมมนา เวทีเกาะเกี่ยวญาติมิตร จูนความคิดมิตรสหาย และขับเคลื่อนนโยบาย การพัฒนาเด็กสู่แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9. ณ โรงแรมนิเวพัฒนา อ.เมือง จ.มหาสารคาม. วันที่ 13 – 14 กันยายน 2543.
- พรเพ็ญ พุทธิธโนปัย. (2543). การจัดสวัสดิการสำหรับเด็กลูกกรรมกรก่อสร้าง. วิทยานิพนธ์ (สาขาการจัดแรงงานและสวัสดิการสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกริก.

บรรณานุกรม(ต่อ)

- พิมาน ฉินนะโชต. (2543). ปัจจัยที่มีผลต่อการวางแผนประชาสัมพันธ์ด้านสวัสดิการสังคมที่มีประสิทธิภาพ
ศึกษาเฉพาะกรณี : ผู้บริหารองค์การสวัสดิการสังคม สังกัดกระทรวงแรงงานและสวัสดิการสังคม.
วิทยานิพนธ์ (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์, นภาพร มนต์ทอง และอรนุช ผลภิญโญ. (2542). รายงานการวิจัย ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการ
จัดการขยะมูลฝอยโดยองค์กรชุมชน จังหวัดสุรินทร์. สุรินทร์ : โครงการจัดการขยะโดยองค์กรชุมชน.
- มยุรีย์ ดำเนินผล. (2544). ความพึงพอใจของผู้รับบริการสวัสดิการครอบครัว : กรณีศึกษา สำนักงานประชา
สงเคราะห์ เขตพื้นที่ 5 (ครองจั่น) กรมประชาสงเคราะห์. สารนิพนธ์ (สาขาการจัดการโครงการสวัสดิ
การสังคม). บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ.
- เยาวภา พรหมโนภาศ. (2537). การจัดบริการสวัสดิการครอบครัวของกรมประชาสงเคราะห์. วิทยานิพนธ์
(สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เรณู โชติติลล. (2523). ใน กรมประชาสงเคราะห์. เอกสารวิชาการ หลักสูตรนักบริหารงานประชาสงเคราะห์
เล่มที่ 1. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด.
- ศิริลักษณ์ ไครตรักษา. (2537). ผู้พิทักษ์ผลประโยชน์ของผู้ด้อยโอกาส : บทบาทเชิงรุกของประชาสงเคราะห์
จังหวัด. วิทยานิพนธ์ (สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ศรัทธา พานิชพันธ์. (2525). "สวัสดิการสังคม" ใน เอกสารทางวิชาการ เล่มที่ 1 เรื่องความรู้ทางสังคม
สงเคราะห์ศาสตร์. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมม รัตนวิจิตร. (2523). "บริการสังคม และงานสังคมสงเคราะห์". ประชาสงเคราะห์. ฉบับที่ 2 ปีที่ 25.
- สนธยา พลศรี. (2533). ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 2).
- สุเทพ เชาวลิตร. (2527). สวัสดิการสังคม. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์. (พิมพ์ครั้งที่ 1).
- สุวรรณ รื่นยศ. (2512). การประชาสงเคราะห์. พระนคร : โรงพิมพ์สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัด
การใช้.
- สำนักงานจังหวัดสุรินทร์. (2534). แผนแม่บทการพัฒนาลุ่มน้ำขนาดเล็ก จังหวัดสุรินทร์ พ.ศ. 2534 - 2539.
สุรินทร์ : สำนักงานจังหวัดสุรินทร์.
- เอน เอส คอนซัลแทนท์, บริษัทจำกัด. (2539). รายงานการศึกษา เพื่อจัดทำแผนการปฏิบัติการและการจัด
ลำดับความสำคัญการลงทุนเพื่อแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม จังหวัดสุรินทร์. กรุงเทพฯ : เอน เอส คอนซัล
แทนท์ จำกัด.

บรรณานุกรม(ต่อ)

ภาษาอังกฤษ

Robert M. Mutchins and Others. (1768). "Social Welfare". Encyclopeadia Brilnnica.

Walter A. Frindlander. (1968). Introduction to Social Welfare. New York : Prentice – Hall.

ภาคผนวก

ผลการสัมภาษณ์กลุ่ม วันที่ 17 ก.พ. 2545
ณ ลานกลางบ้านยายเอียง ชุมชนหนองบัว อ.เมือง จ.สุรินทร์

ผลการประชุมกลุ่ม

การเสนอปัญหาในอดีตที่ตนเองเคยประสบมา

1. พ่อ แม่หย่าร้างกัน
2. ขาดแคลนพื้นที่ และอุปกรณ์ สำหรับทำกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็ก ทำให้เด็กใช้เวลาว่างไปเล่น ในห้องเด็กเล่นตามห้างสรรพสินค้า โดยเสียค่าใช้จ่าย ครั้งละ 20 บาท
3. ในชุมชนมีปัญหายาเสพติดในหมู่บ้าน
4. ชุมชนตั้งอยู่ใกล้สถานบันเทิง ทำให้เกิดปัญหาอาชญากรรม และปัญหาการเลียนแบบพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม เช่น พุดจายหายจากตัวอย่าง การกลับมาทะเลาะกันของคนทำงานกลางคืน ที่อาศัยอยู่ในชุมชน และเด็กหนีโรงเรียน
5. ชุมชนมีสภาพแออัดและสกปรก จากขยะ ทำให้ง่ายต่อการเกิดโรคติดต่อต่าง ๆ
6. ในชุมชนมีปัญหาหน้าเสียดจากร้านอาหาร

การนำเสนอปัญหาที่ตนเองประสบอยู่ในปัจจุบัน

กลุ่มที่ 1

1. มีปัญหามลพิษที่เกิดจากขยะมูลฝอยในชุมชน
2. ขาดสถานที่ทำกิจกรรมต่าง ๆ สำหรับเด็ก เช่น สนามกีฬา หรือลานเยาวชน
3. ขาดที่อยู่อาศัย ต้องแออัดอาศัยกันอยู่
4. ขาดการศึกษา เพราะไม่มีเงินทุนในการศึกษาเล่าเรียนต่อ
5. ปัญหายาเสพติดกำลังระบาดอยู่ในชุมชน

กลุ่มที่ 2

1. เด็กพากันไปมั่วสุมตามสถานบันเทิงที่อยู่ใกล้
2. มีปัญหาทะเลาะวิวาทกันในชุมชน
3. ปัญหายาเสพติดกำลังระบาดอยู่ในชุมชน
4. ปัญหาสภาพแวดล้อมในชุมชนที่ไม่มีการจัดการที่ดี

กลุ่มที่ 3

1. มีสถานบันเทิงตั้งอยู่ใกล้ทำให้เด็กใจแตก
2. ขาดการศึกษาเพราะไม่มีรายได้
3. ปัญหายาเสพติด และการก่ออาชญากรรมของเด็กที่ติดยา เช่น ลักเล็กขโมยน้อย
4. เกิดการทะเลาะวิวาทกันในชุมชน
5. ปัญหามลพิษในชุมชน จากการปล่อยน้ำเสียของโรงงาน และการทิ้งเศษอาหารจากร้านค้า สถานบันเทิง
ลงในหนองน้ำในชุมชนโดยขาดการควบคุม
6. ปัญหาปัญหาเด็กหนีเรียน ไปเที่ยวตามสถานบันเทิงต่าง ๆ เช่น ห้างสรรพสินค้า ร้านเกมส์
7. ร้านคอมพิวเตอร์ เป็นต้น

ความต้องการของเด็กในชุมชน ในหัวข้อ "ครอบครัว ชุมชน โรงเรียน ที่ฉันทันถึง"

กลุ่มที่ 1

1. ปัญหายาเสพติดในชุมชนได้รับการแก้ไข
2. มีทุนการศึกษาสำหรับเด็กในชุมชน
3. มีห้องสมุดในชุมชน เพื่อให้เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า
4. มีสถานที่ พร้อมอุปกรณ์สำหรับการนันทนาการของเด็ก เช่น สนามกีฬา สวนสาธารณะ
5. ปรับปรุงสภาพแวดล้อมในชุมชนให้น่าอยู่ขึ้น
6. มีกองทุนหมุนเวียนในชุมชน
7. มีกิจกรรมที่ส่งเสริมบทบาทของเยาวชนอย่างต่อเนื่อง

กลุ่มที่ 2

1. ตั้งศูนย์ช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสในชุมชน
2. มีห้องสมุดประจำชุมชน เพื่อเป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้า
3. จัดสรรที่อยู่อาศัยที่มั่นคง
4. มีกองทุนสำหรับเด็กด้อยโอกาสในชุมชน

ประวัตินักวิจัยสมทบ

ชื่อ - สกุล	นายภูมิสิทธิ์ สุวรรณศักดิ์
วัน เดือน ปีเกิด	17 กรกฎาคม พ.ศ. 2513
สถานที่เกิด	จังหวัดพะเยา
ประวัติการศึกษา	ศษ.บ.(สุขศึกษา) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ศศ.ม.(สิ่งแวดล้อม) มหาวิทยาลัยมหิดล
ประวัติการทำงาน	- นักวิชาการสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2537 - 2539 - อาสาสมัครเฝ้าระวังสิ่งแวดล้อม กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน
ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน	183/1 หมู่ 1 ต.ห้วยข้าวกล้า อ.จุน จ.พะเยา 56150
ที่อยู่ปัจจุบัน	53/1 ซ.สระโบราณ ต.นอกเมือง อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000 โทร. (044) 530877 , 511172
ผลงานการวิจัย	1. เป็นนักวิจัยหลักร่วมกับคณะวิจัย ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการจัดการขยะ โดยองค์กรชุมชน 2. VIEWS OF LAO, KHMER, AND KUAY ETHNIC GROUPS ON CONSERVATION AND REHABILITATION OF COMMUNITY FOREST.

ประวัตินักวิจัยสมทบ

ชื่อ – สกุล	นายอุดม โคสิน
วัน/เดือน/ปี เกิด	16 พฤษภาคม 2521
สถานที่เกิด	จังหวัดร้อยเอ็ด
ประวัติการศึกษา	เศรษฐศาสตรบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง
ประวัติการทำงาน	พ.ศ.2544 – ปัจจุบัน อาสาสมัครโครงการเครือข่ายป่าชุมชน จ.สุรินทร์
ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน	432/8 ต.เกษตรวิสัย อ.เกษตรวิสัย จ.ร้อยเอ็ด 45150
ที่อยู่ปัจจุบัน	53/1 ซ.สระโบราณ อ.เมือง จ.สุรินทร์ 32000 โทร 0-44-530877